

V. SZAKASZ

A hazai román középiskolák.

I. FEJEZET.

A balászfalvai görög katolikus román főgimnázium.

I.

Az intézet története.

Miután a Pataki János püspök által szerzett szamosujvári és alsószombatfalvai uradalmak jövedelmei nem voltak elegendők arra, hogy a fogarasi püspökség mellé káptalan is szerveztessék, amiként az tervbe volt véve: Clain János Incze püspök (1729–1751) azt kérte VI. Károlytól, hogy a szamosujvári és az alsószombatfalvai uradalmak helyett, adja az egyházmegyének a balászfalvai fejedelmi kastélyt és uradalmat, amely évente 6.000 forintot jövedelmezett, amelyet ha meg fog kapni, úgy püspöki székhelyét Fogarásról Balászfalvára fogja áttenni, amely sokkal alkalmasabb, mint Fogaras, mert ennek környékét tulnyomólag görög keletiek lakják.

Miután VI. Károly, Clain püspöknek a csere iránti kérelmét közölte volt a pápával, aki azt mindenekben helyeselte, VI. Károly 1738. augusztus 21-ikén kelt diplomájában, a fogarasi görög katolikus egyházmegyének ajándékozta a szamosujvári és az alsó szombatfalvai uradalmak helyett, a balászfalvai uradalmat, amely az Alsófehér vármegyéhez tartozó: Balászfalva, Monora, Szászpatak, Nagycserged, Tűr, Véza, Csufud és a Kisküküllő vármegyéhez tartozó Szancsal, Magyarpéterfalva, Kisiklód, Pánád, Szépmező és Szpin községekre terjedt ki.

Ezek után Clain püspök székhelyét Fogarásról, 1738-ban Balászfalvára tette át.

Clain püspök, a káptalan létesítéséről lemondott volt, mert ő ennél nagyobb súlyt fektetett egy zárda létesítésére, amelynek szerzetesei, – a keleti egyház szokása szerint – a püspöknek segítségzet nyújthatnak az egyház kormányzásában és azonkívül pedig még tanítással is foglalkoztatnak.

Már maga VI. Károly 1738. augusztus 21-én kelt diplomájában akként rendelkezett, hogy a balázsfalvai uradalom 6.000 frt évi jövedelméből, a püspök évenként 1.200 frtot 11 szerzetes ellátására fordítson.

Clain püspök, 1739. január 26-ikára zsinatot hívott össze Balázsfalvára, amelyen az összegyűlt papság tekintettel arra, hogy Balázsfalván nem volt székesegyház, zárda és iskola, arra kötelezte magát, hogy ezeknek az építésére, öt év alatt 25.000 frtot fog fizetni oly kikötéssel azonban, hogy a zárdában görög szerzetesű bazilita szerzetesek legyenek. Miután Clain püspök, az egyházmegyei papok által felajánlott 25.000 frtot kölcsönvette a kincstártól, azonnal hozzáfogatott a tervbe vett épületek felépítéséhez. Az egyházmegyei papság ebből a kölcsönből 16.000 frtot fizetett vissza a kincstárnak, a hátralévő 9.000 frtot pedig később Mária Terézia elengedte.

A baziliták zárdája, amely «Szent Háromság»-ról neveztetett el, 1747. pünkösdi ünnepére készült el. A zárda első szerzetesei, két Rómában tanult szerzetes volt és pedig Maior Gábor, aki mint szerzetes a Gergely nevet vette fel (aki később püspök lett) és Caliani Simon, aki mint szerzetes a Szilveszter nevet vette fel.

A «Szent Háromság» zárdának a szerzetesei képezték a püspök szentszékét és rendszeren közölök választatott a püspök vikáriusa is. Azonkívül a zárda szerzetesei voltak kiszemelve a Balázsfalván létesítendő iskolák tanáraiul is.

Miután Clain püspök konfliktusba került a melléje kirendelt Balog jezsuita theológussal, kénytelen volt püspöki székéről 1751. május 10-én lemondani és élete végéig Rómában élni.

Clain utódja a püspöki székben Aron Péter Pál volt, aki 1754. október 11-én létesítette a balázsfalvai román iskolákat.

A zárdában háromféle iskola nyílt meg.

Az egyiket közös iskolának nevezték, amely megfelelt a mai elemi iskolának. Ebben az olvasást, az írást, az éneket és egyéb elemi ismereteket adtak elő kizárólag román nyelven.

A második iskolában, amely két osztályból állott, a növendékek a latin és a magyar nyelvet, valamint azokat a tantárgyakat tanulták latin nyelven, amelyeket abban az időben a gimnáziumokban tanítottak és éppen azért ezt az iskolát «latin iskolá»-nak nevezték. Ezen iskola növendékeinek azonban, a román nyelv tökéletes elsajátítás céljából, az elemi iskolába is kellett járniok. Ezen iskolának az első évben 74 tanulója volt. Ezen iskola vezetője Maior Gergely szerzetes, a későbbi balázsfalvai püspök volt. Később, 1757-ben Neagoe Manase tanár vezetése alatt megnyílt ezen iskola harmadik osztálya is, amely sintaxis-nak neveztetett. Ebből az iskolából fejlődött ki később a jelenlegi balázsfalvai görög katolikus gimnázium.

A harmadik iskolában, amely két osztályból állott, a nö-

vendékek a hittant, a dogmatikát és egyháztörténelmet tanulták. A «latin iskola» növendékei ebben az iskolában tanulták a hittant. Ezen harmadik iskolát, Aron püspök azon növendékek számára létesítette, akik a papi pályára készültek. Ezen iskolának az első évben 25 növendéke volt. Ebben az iskolában a rendes növendékeken kívül tanultak még azok a papok is, a kiknek nem volt elegendő theologiai ismereteik. Ezen iskola növendékei közül kezdetben 12, később pedig 24 az Aron püspök által létesített szemináriumban láttattak el.

A zárda jövedelmét kezdetben maga Aron püspök kezelte 1756. december 1-ig, amikor is azt a zárda szerzeteseinek adta át oly kikötéssel, hogy az iskolák és a szemináriumok a zárda jövedelméből tartassanak fenn.

Aron püspök azonban gondoskodott azon szegénysorsu tanulók élelmezéséről is, akik nem juthattak be a szemináriumba, amelynek kezdetben 20 ösztöndíjas növendéke volt. Aron püspök a szegény tanulókat hétköznapokon kenyérrel, ünnepnapokon pedig főt étellel látta el. Ettől az időtől kezdve kapnak azok a szegénysorsu balázsfalvai tanulók kenyeret, akik nem laknak a szemináriumban. Maior Gergely püspök alatt ez a kenyéradoományozás akként rendeztetett, hogy a püspöki uradalom, a zárda és a theologiai szeminárium évenként 200–200 mérce buzát adtak, amelyből később Bob püspöksége alatt 200 tanuló látott el kenyérrel.

Aron püspök azonkívül megvette a szeminárium számára 32.000 frtért gróf Bethlen Gábortól a kutfalvai birtokot.

Aron püspök alatt a balázsfalvai iskolák összes növendékeinek száma 300-ra emelkedett.

Ezen iskolák tanárai kezdetben szerzetesek voltak, később azonban már világi papok is alkalmaztattak tanárokkul.

A három osztályból álló iskolában, amelyből később a gimnázium fejlődött ki, a tannyelv a latin volt, a román tannyelv csak a 19. század harmincas éveiben hozatott be. A magyar nyelv ebben az iskolában már létesítése óta kötelezőleg tanított. Ezt az utóbbi tény, a román történetirók akként magyarázzák, hogy azért tanított a magyar nyelv ezen iskolában, hogy ezen iskola lehetővé tegye tanítványainak, hogy tanulmányaik befejezése után, állami hivatalnokokként alkalmaztassanak.

Bob János püspök ezt az iskolát 1784-ben a hazai gimnáziumok rendszerének megfelelőleg szervezte. Ezen iskola tehát 1784-től kezdve öt osztályból állott és pedig a principiának nevezett első osztályból, a gramaticának nevezett második osztályból, a sintaxis-nak nevezett harmadik osztályból, a retorica-nak nevezett negyedik osztályból és a poetica-nak nevezett ötödik osztályból.

Bob püspök halála után 1831-ben, a balázsfalvai gimnáziumból a két filozófiai kurzus felállítására folytán liceum lett, a

melyben a tanulók teljesen befejezhették középiskolai tanulmányaikat. Ebben az időben került ezen liceumhoz tanáruul Barnuțiu Simon, aki 1834-ben a saját felelősségére hozta be ezen iskolába a latin tannyelv helyett a román tannyelvet.

Ettől az időtől kezdve a balázsfalvai liceum központja lett a román nemzetiségi aspirációknak, amelyeknek különös táperőt Barnuțiu Simon tanárnak észjogi és román nemzettörténelmi előadásai szolgáltattak, amelyek ellen a kolozsvári kormány már 1833-ban óvást emelt, de minden eredmény nélkül.

1842-ben, amidőn a magyar kormány törvényileg kimondta volt a nem magyar iskolák megmagyarosítását, ez ellen a balázsfalvai görög katolikus szentszék 1843. február 15-én tiltakozott.

1848. május 10-én a balázsfalvai iskolákban és így a liceumban is a románok lázongása miatt, be lett szüntetve a tanítás.

A szabadságharc lezajlása után, 1850-ben újra megnyitattak a balázsfalvai iskolák. A liceum az 1849-iki osztrák tanterv szerint szerveztetett és ennek megfelelőleg – a román tannyelv fentartásával – nyolc osztályra egészített ki és főgimnáziumnak neveztetett, amelyben az első érettségi vizsga az 1850/51. iskolai év végén tartatott meg. Ezen időtől kezdve a balázsfalvai gimnáziumba nemcsak az ország legtávolabb vidékeiről, hanem még Bukovinából és Moldvából is igen nagy számban sereglettek a román ifjak. Ezen időtől kezdve a gimnázium minden osztályában kötelezőleg tanítottak a román nyelv, a magyar nyelv azonban nem volt kötelező tantárgy. A gimnázium egyes tanárai az új tantervnek megfelelőleg, román nyelvű tankönyveket irtak. A tanárok legnagyobb része azonban, akik csupán csak a balázsfalvai görög katolikus papnövelde tanfolyamait végezték és a kiknek nem volt meg a tanári pályához megkívántató egyetemi készségük, igen sok nehézséggel küzdöttek az egyes tantárgyak előadásában. Az abszolutizmus idejében, habár a gimnázium feletti felügyeletet a balázsfalvai görög katolikus érsek és annak szentszéke gyakorolta, mindazonáltal a gimnáziumra vonatkozó fontosabb intézkedések, az ausztriai kormánynak jelentettek be jóváhagyás végett.

Vancea János (1862–1892) balázsfalvai érsek alatt, az 1872-ben Balázsfalván megtartott provinciális zsinat, a balázsfalvai iskolákra vonatkozólag egy szabályrendeletet léptetett életbe, amelynek értelmében, ezen román nemzeti és görög katolikus jellegű iskolák feletti felügyelet az érseknek illetve a szentszéknek tartatik fenn; az érsek nevezi ki a gimnázium igazgatóját és tanárait, akik a tanári képesítő vizsgálatot a balázsfalvai szentszék előtt teszik le és a szentszékkal együtt megállapítja a tantervet és az előadandó tankönyveket.

A gimnázium tantervében, a középiskolákra vonatkozó 1883. évi XXX. t.-c. folytán, a román tannyelv fentartásával, lényeges változások állottak be és a fennebbi szabályrendelet legnagyobb

részében hatályon kívül helyeztetett. A gimnázium az 1883/4. iskolai évtől kezdve, mindenképpen ezen törvény intézkedéseit tartja szem előtt.

Vancea érsek a sajátjából adott 36.000 frtot a gimnáziummal kapcsolatban álló fiu internátus létesítésére, amely 100 növendékkel, az 1884/5. iskolai évben nyílt meg és amelyben az évi ellátás 120 frtba került. A «Szent Háromság» balázsfalvai zárdá alapjából épült 1889-ben a tornaterem. Vancea érsek, a gimnáziummal kapcsolatban levő fiu internátus számára, a sajátjából adott 47.000 frton egy új épületet építtetett, a volt fiu internátusban pedig a görög katolikus felső román leányiskolát és az azzal kapcsolatban álló leány internátust helyezte el. A gimnáziumi épülethez 1894-ben, közadakozás útján begyűlt 20.000 frtból és az egyes alapokból adott 22.000 frtból, összesen tehát 42.000 frtból, egy új szárnyépület építtetett.

A tanárok kezdetben nem kaptak fizetést, mert azok mint szerzetesek, a balázsfalvai «Szent Háromság» zárdában nyertek teljes ellátást. Később azonban, amidőn a zárdában lakó szerzetesek száma megfogyott és a tanárok legnagyobb része a világi klérusból neveztetett ki, a tanárok évi fizetése 1828-ig 80 frt volt, amit Leményi püspök 200 frtra emelt. Şuluţiu Şterca Sándor érsek alatt a rendes tanárok évi fizetése 500 frtra; 1872-től kezdve pedig 600 frtra; később pedig 700 frtra emeltetett. A fizetésen kívül, a nőtlen tanárok a gimnázium épületében kaptak egy-egy szobát, a nős tanárok pedig lakpénzül egy csekély pótlékot kaptak.

A tanári nyugdíjalap 1889-ben létesült, amelynek céljaira Vancea érsek 3.000 frtot adott. A nyugdíjalapba a tanárok évi tagsági díjképpen évi fizetésük 4%-át fizetik. Azok a tanárok, akik munkaképtelenné válnak, öt évig terjedő szolgálatuk után, évente 200 frtot; tíz évig terjedő szolgálatuk után, 250 frtot; tiz éven felüli szolgálatuk után, 400 frtot; attól kezdve pedig minden évi szolgálatuk után még 5%-ot kapnak. A tanárok özvegyei évi 300 frtot, árváik pedig 100–100 frtot kapnak évenként, úgy azonban, hogy egy-egy tanár árváinak nyújtott segély, nem haladhatja meg az évi 300 frtot.

A balázsfalvai román iskoláknak nagy részük van abban, hogy a mai Romániát képező, akkori Moldva és Havasalföld nemzeti életre ébredtek. Moldvában és Havasalföldön, – amelyek még a 19-ik század első három tizedében is a görög fanarioták hatalmában állottak, – a köz- és a családi élet minden megnyilatkozásában a görög nyelv uralta a teret. Később azonban, amidőn a balázsfalvai iskolákból kikerült kiválóbb magyarországi román férfiak ott letelepedve iskolákat nyitottak, a román nyelv mindinkább kiszorította a görög nyelvet és ennek folytán mindkét ország határozott román jelleget nyert. A román történetírók különben kivétel nélkül elismerik, hogy a mai Románia, nemzeti kulturális fellendülését a balázsfalvai román iskoláknak köszönheti.

II.

Az 1906/7. iskolai évre vonatkozó adatok.

A gimnázium igazgatója: Hossu József kanonok. A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 16 tanárból és 4 hitoktatóból.

Miután a gimnázium tannyelve kizárólag a román, az összes tantárgyak román nyelven adattak elő, kivéve a VII-ik és a VIII-ik osztályban előadott magyar irodalom-történetet. A tankönyvek szintén románok, kivéve a VII-ik és a VIII-ik osztályban előadott irodalom-történetet, amely dr. Bartha Lajos «A magyar nemzeti irodalom története» tankönyv alapján adatott elő.

A gimnáziumban a görög-pótló nem adatott elő és így a felső gimnázium osztályainak összes tanulói, a görög nyelv tanulására voltak kötelezve.

A gimnáziumban a következő rendkívüli tantárgyak adtak elő: a) a világi ének; b) a zene; c) a szabadkézi rajz.

Az intézet önképzőköre.

Az önképzőkörnek, amelynek tagjai a főgimnázium VII. és VIII. osztályának a tanulói, az 1906/7. iskolai évben a VII-ik osztályból 49, a VIII-ik osztályból pedig 50, összesen tehát 99 tagja volt.

A tagok összesen 21 munkát nyújtottak be és pedig 10 prózát és 11 költeményt, amelyek mind románok voltak.

A képzőgyűléseken 15 költeményt szavaltak, amelyek közül kettő magyar volt. Az önképzőkör egy diszülést tartott és pedig 1907. évi február hó 12-ikén, az intézet védszentjének az ünnepén, amikor is a 12 pontból és pedig zene, ének, szavalat és értekezésekből álló programban, Mindszenti G. «Meliton és anyja» című költeményének az elszavalása is előfordult.

Az önképzőkör tagjai a gyűléseken kívül minden héten két órán át együttesen olvasták az önképzőkör által előfizetett hírlapokat és folyóiratokat.

Az önképzőkör vagyona 1122 K 90 f; könyvtára pedig 2809 kötetet kitevő 2613 műből áll.

Az önképzőkörrel kapcsolatban egy dalárda és egy zenede is működött.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

- a) október 4-én, a király nevenapján;
- b) október hó 29-én, II. Rákóczi Ferenc hamvainak a hazaszállítása napján;

c) november 19-én, szent Erzsébet napján, amikor is az elhunyt Erzsébet királyné lelki nyugalmaért gyász isteni tisztelet tartott;

d) február 12-én, Szent János, Szent Vazul és Szent Ger-gely ünnepén, az intézet védszentjeinek napján;

e) április 11-ikén, az 1848-iki törvények szentesítésének az emlékére;

f) június 8-án, a koronázás évfordulóján.

Az iskolai ünnepélyek programja román volt.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Különböző adatok			I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen	
Az iskolai év elején beiratkozott			75	67	67	71	70	65	52	50	517	
Az év végén maradt			67	64	67	67	66	63	49	49	492	
Megvizsgált magántanulók			6	2	–	3	2	1	2	–	16	
Az osztályozott tanulók közül:												
A hitfelekezetiük szerint	római katolikus		–	1	–	–	1	1	–	–	3	
	görög katolikus		70	5	60	60	58	57	38	39	440	
	görög keleti		3	5	6	10	9	6	12	10	61	
	helvét hitvallású		–	1	1	–	–	–	–	–	2	
	izraelita		–	1	–	–	–	–	1	–	2	
Nemzetiségük szerint	magyar		–	3	1	–	1	1	1	–	7	
	román		73	63	66	70	67	63	50	49	501	
Magyarul nem tudnak			13	15	25	13	2	12	–	–	80	
Illetőség szerint	magyarországi		73	66	65	68	68	64	51	49	504	
	romániai		–	–	2	2	–	–	–	–	4	
A tanulók közül	felsőbb osztályba léphet		53	51	54	59	54	51	39	45	406	
	megbukott		20	15	13	11	14	13	12	4	102	
A tanulók szüleinek a foglalkozása	ter-melő	önálló	nagybirtokos és nagybérelő	–	1	–	–	–	–	–	1	
			kisbirtokos és kisbérelő	35	35	30	24	30	29	22	24	229
			alkalmazott	–	–	–	2	–	–	–	–	2
	iparos	önálló	nagyiparos	–	–	–	–	–	–	–	–	–
			kisiparos	5	3	5	5	–	2	5	1	26
			alkalmazott	–	–	–	–	1	–	–	–	1
	kereskedő és vállalkozó	önálló	nagykereskedő v. vállalkozó	–	–	–	–	–	–	–	–	–
			kiskereskedő vagy vállalkozó	2	1	2	2	–	1	2	–	10
			alkalmazott	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	tisztviselő	állami és megyei		3	3	3	2	–	–	2	1	14
		magán		–	4	–	1	3	1	–	–	9
	orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök stb.			20	18	26	33	33	30	20	22	202
napszámos, szolga			8	1	1	1	–	1	–	1	13	
magánzó			–	–	–	–	1	–	–	–	1	

Érettségi vizsgálat.

Az írásbeli érettségi vizsgálatra összesen 46 tanuló jelentkezett, akik közül kettő egy évre, egy pedig három hónapra vettetett vissza. Az írásbeli vizsgálaton a magyar nyelvű dolgozatok közül 5 jeles, 17 jó, 19 elégséges és 5 elégtelen volt. Az 1907. június 7–12-én megtartott szóbeli vizsgálatra, amelyre kormánybiztosképpen Kuncz Elek, kolozsvári tankerületi királyi főigazgató volt kiküldve, 43 tanuló bocsátott, akik közül 33 nyilváníttatott érettnak; 10 pedig 3 hónapra vettetett vissza, ezek közül egy a magyar nyelv és irodalomból kapott elégtelen tanjegyet.

Könyvtárak, szertárak és muzeumok.

a) Tanári könyvtár.

A tanári könyvtár az 1906/7. iskolai év végén: 6.382 kötetből álló 4.800 tudományos és irodalmi műből; 617 kötetből álló 224 folyóiratból és 2.604 kötetből álló különböző 2.532 műből, összesen tehát 9.603 kötetből álló 7.556 műből állott.

A tanári könyvtárnak 12 magyar és 9 román folyóirat járt, az utóbbiak közül 9 bukaresti volt.

b) Ifjúsági könyvtár.

Az ifjúsági könyvtár az 1906/7. iskolai év végén 2.809 kötetből álló 2.609 műből állott. Az ifjúsági könyvtár az 1906/7. iskolai évben 19 művel szaporodott, amelyek közül 7 magyar. Az ifjúsági könyvtárnak 14 kizárólag román politikai hírlap és folyóirat járt, amelyek közül 10 romániai volt.

c) Természetrajzi szertár.

A természetrajzi szertár az 1906/7. iskolai év végén 145 állattani táblából, 4341 borszeszben őrzött és kitömött állatból és azok szerveiből; 178 növényteni táblázatból, 4.685 szárított és utánzott növényből, 375 ásványtani táblából, 2978 ásványból, 852 különféle tárgyból és 10.135 csigából és kagylóból, összesen tehát 23.689 tárgyból állott.

d) Természettani szertár.

A természettani szertár számára az 1906/7. iskolai évben 274 K értékben szereztettek be a skioptonhoz szükséges felszerelések.

e) Archeológiai és történelmi muzeum.

Az intézet archeológiai és történelmi muzeuma az 1906/7. iskolai évben 3.047 pénz illetve éremből, 118 filológiai műből és 536 különböző tárgyból állott.

f) Földrajzi muzeum.

Az intézet földrajzi muzeuma az 1906/7. iskolai évben 70 fali abroszból, 514 táblából és egyéb tárgyakból és 3 földgömbből állott.

g) Rajzterem.

A rajzteremnek az 1906/7. iskolai év végén 535 grafikai táblája, 86 gipsz mintája, 191 egyéb tárgya és a hirnevesebb művészek festményeinek 99 utánezata volt.

h) Botanikus kert.

Az intézetnek van még egy botanikus kertje is, amely a legkülönbözőbb és a legritkább növényeket foglalja magában.

Az intézet ösztöndijas és segélyezett növendékei az 1906j7. iskolai évben.

1. Chirila I.-féle évi 50 K ösztöndijban 5 tanuló részesült.
2. A Bob-féle 120 K évi ösztöndijban 2 tanuló részesült.
3. A Manovicu-féle 100 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.
4. A Ramonczay-féle 120 K évi ösztöndijban 3 tanuló részesült.
5. A Báró Ursu-féle 200 K évi ösztöndijban 6 tanuló részesült.
6. A Vancea-féle 200 K évi ösztöndijban 10 tanuló részesült.
7. A Şuluţiu Şterca Sándor-féle 200 K évi ösztöndijban 3 tanuló részesült.
8. A Şuluţiu Şterca Sándor-féle 120 K évi ösztöndijban 6 tanuló részesült.
9. A Gozdsu-féle 360 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.
10. A karánsebesi vagyonközösségi alapból 280 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.
11. A Cipariu Timoteusz-féle 100 K évi ösztöndijban 5 tanuló részesült.
12. A Baldi-féle 200 K évi ösztöndijban 2 tanuló részesült.
13. A szamosujvári központi alapból 160 K évi ösztöndijban 2 tanuló részesült.
14. A Bota Pop I.-féle 120 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.
15. A Rudolf-féle 100 K évi ösztöndijban 2 tanuló; a 90 K évi ösztöndijban 3 tanuló; a 70 K évi ösztöndijban 3 tanuló; a 60 K évi ösztöndijban 2 tanuló; az 50 K évi ösztöndijban 3 tanuló, a 40 K évi ösztöndijban 1 tanuló, összesen tehát 14 tanuló részesült.
16. A Filip-féle 200 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

17. A Balla Tódor-féle 300 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
18. A Bidián Elek-féle 300 K évi ösztöndíjban 4 tanuló részesült.
19. A Papfalvai C.-féle 240 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
20. A Gál-féle 120 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
21. A faragói kerület 50 K évi ösztöndíjában 4 tanuló részesült.
22. Az Alutan C.-féle 120 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
23. A jövedéki birság-alapból 200 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
24. A Maior Péter-féle 120 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
25. A Cutean D.-féle 34 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
26. A Pop András-féle 160 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
27. A Braia-féle 65 K 56 f. évi ösztöndíjban 1 tanuló, a 40 K évi ösztöndíjban 6 tanuló, a 60 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
28. A Vlád Miklós-féle 200 K évi ösztöndíjban 1 tanuló részesült.
- Összesen tehát 85 tanuló 12.251 K 56 f. évi ösztöndíjban részesült.

Az intézet alapjai.

a) A kenyéralap. Ehez az alaphoz a «Szent Háromság» zárda, a szemináriumi alap és az érseki uradalom egyenként évenként 181 hektoliter búzával járulnak. Ebből az alapból 182 görög katolikus tanuló, 5 naponként egy-egy 3 kilogrammos kenyeret, az egész évben tehát 29.226 kilogramm kenyeret kapott. Ebből az alapból nem részesítették azokat, akik ösztöndíjasok voltak, vagy akik a szemináriumban laktak.

b) A szegény tanulóknak, betegségük esetében való segélyezésük céljára szolgáló alap. Ebben az iskolai évben ezen alap adományképpen 709 K 13 f kapott; gyógyszerekre 454 K 44 f. adott ki.

Az alapnak az 1906/7 iskolai év végén a következő vagyona volt:

1. Kórház, amelynek értéke	6.000 K – f.
2. A nagyszebeni «Albina»-nál elhelyezett pénz.....	7.015 „ 40 „
3. A balázsfalvai «Patria»-nál elhelyezett pénz.....	7.700 „ 22 „
4. Kötvényekben	858 „ 16 „

Összesen: 21.573 K 78 f.

c) A vivóiskola alapja az 1906/7 iskolai év végén 749 K 32 f.-t tett ki.

d) A Groze Ciriac Vazul elhunyt tanár emlékére tett alapítvány 273 K 27 f.-t tett ki.

e) A Sabadean János alapítvány, amelynek jövedelméből szegény beteg tanulók segélyeztetnek, az év végén 344 koronát tett ki.

f) A kirándulási alap 198 koronát tett ki.

g) A diák-asztal alapja az év végével 22.904 K 05 fillért tett ki. A diák-asztalnál 5 tanuló ingyen, 10 tanuló pedig fél díjért (havi 4 koronáért) kapott ellátást.

Jutalmak.

Az év végén a jutalmak alapjából 580 K és a Şuluţiu-féle alapból 120 K, összesen tehát 800 K összegben könyvek osztattak ki a szorgalmasabb tanulók között.

A gimnáziummal kapcsolatban álló fiu internátus.

A gimnáziummal kapcsolatban álló fiu internátusnak az 1906/7 iskolai évben 119 növendéke volt, ezek közül 16 tanuló ingyen ellátást kapott, akik közül 9 a Vancea-féle és 7 a báró Ursu Dávid-féle alapítványok ösztöndíjasai voltak. Az internátus növendékei külön önképzőkört, dalárdát és zenedét képeztek.

A tanulók által fizetendő tandij és más díjak, valamint egyéb adatok.

Az intézetbe azok a növendékek, akik először iratkoznak be, felvételi díj képpen 12 K-t fizetnek, a többi növendékek pedig, akik eddig is az intézetbe jártak, felvételi díj képpen 6 koronát fizetnek. A felvételi díj fizetése alól egy tanuló sem mentetik fel. A gimnázium alsó négy osztályának a növendékei tandijképpen 28 koronát, a gimnázium felső négy osztályának a növendékei pedig 40 koronát fizetnek. A tandij fizetése alól a szegénysorsu, szorgalmas, jó erkölcsű tanulók felmentetnek.

Az iskolai év az új naptár szerint kezdődik és záródik.

II. FEJEZET.

A belényesi görög katolikus román főgimnázium.

I.

A intézet története.

A belényesi görög katolikus gimnáziumot Vulcan Sámuel, nagyváradi görög katolikus püspök alapította 828-ban.

Vulcan Sámuel 1758-ban született Balázsfalván, szegény jobbágy szülőktől. Alsó és középiskoláit Balázsfalván végezte.

Szülei iránti szeretetből, mint nagy diák elment robotot végezni atyja helyett. Az uradalmi tiszt azonban felmentette a munka alól és azt tanácsolta neki, hogy menjen Nagyváradra, mert ott szükség van tanult ifjakra. Drágos Ignác, nagyváradi görög katolikus román püspök, Vulcant Bécsbe küldte a «Barbareum» teológiai intézetbe. Theológiai tanulmányainak a befejezése után alig töltött egy félévet egyházmegyéjében, amidőn II. József visszahívta Bécsbe és a «Barbareum» teológiai intézet tanulmányi főfelügyelőjévé, majd aligazgatójává nevezte ki. Négy éves fölszentelt áldozár volt, amidőn kanonok lett, Drágos nagyváradi püspök halála után pedig, 1806. október 25-én nagyváradi görög katolikus püspökké neveztetett ki.

Midőn egyházmegyéjében széjjelnézett, a román nép körében nem látott egyebet az értelmi sötétségnél és éppen azért arra határozta el magát, hogy a biharmegyei románoknak egy középiskolát fog alapítani, amely a román nép számára egyházi és világi intelligenciát neveljen. Ezen szándékát 1828-ban meg is valósította, amidőn a belényesi görög katolikus gimnáziumot létesítette. A gimnáziumot azért létesítette Belényesben, mert a nagyváradi görög katolikus püspökségi uradalom központja Belényes volt, amelyet jobbágyaitól lakott 77 község vett körül. Első sorban ezeknek akarta szellemi téren viszonzni azt, amit azok verejtékes munkával szereztek neki. Ezen okból kifolyólag iratta az általa emelt gimnáziumi épület homlokzatára: «Iuventuti huius provinciae.»

Vulcan püspök az alapító oklevél értelmében négy osztályú kis gimnáziumnak vetette meg az alapját. Az ezen gimnáziumra vonatkozó eredetiben latin nyelven szerkesztett oklevél a következő:

«Jöjj Uram segítségemre és támogasd ezen törekvésemet!

Alólirott óhajtván a közjóért valamit tenni, de különösen a román nemzet haszna és műveltségeért, amely meg van fosztva minden segítség és műveltségből; tekintve, hogy tekintetes Bihar vármegyébe kebelezett Belényes városa, püspöki uradalmainak székhelye, amely több mint száz románlakta község által van környékezve és a legközelebbi nagyváradi tanintézettől hét magyar mértföldnyi távolságba esik és éppen ezen okból kifolyólag, ezen községek lakói részint a jelentékeny távolság, részint a költséges fentartás miatt tartózkodnak gyermekeiket taníttatni, elhatároztam, hogy az említett Belényes városában elemi és gimnáziumi iskolákat emelek és alapítok, hogy ezek által a Belényes körül lakó románoknak elegendő alkalmuk legyen kevésbé költséges módon kiművelni magukat.

Megnyervén erre Ő Felségének, a nm. m. kir. Helytartótanácsnak 1827. évi május 1-én 10.929. és 1828. évi február 5-én 3.241. számú leirataival közlött legmagasabb jóváhagyását, Belényes városában alapítom a két osztályból álló elemi iskolát és négy osztályból álló Paedagogiumot, vagyis Gimnáziumot a következők szerint:

1. Az iskolák részére kikötöm és illetve átadom Belényes városában, a görög katolikus templom átellenében, a saját költségemen emelt egyemeletes épületet, amely a szükségeltető tantermeken kívül két vagy három tanítónak kényelmes lakást képes nyújtani, az első elemi iskolát és tanítóját a régi népiskolai épületben hagyva meg.

2. Mind az elemi, mind a grammatikai osztályokat egy-egy tanár fogja vezetni olyképpen, hogy Magyarország tanintézeteiben bevett és minden egyes osztálynak kijelölt tananyagot, a legjobb képességük szerint fogják előadni. Ezenkívül óhajom odairanyul, hogy minden egyes tanár, szem előtt tartva az osztályonkénti fellépést, a tanulók értelmi képességének megfelelőleg némi ismereteket nyújtsanak a mezei gazdálkodásból, amelyek a mindennapi életben szükségesek, azonkívül ismertessék meg a növényekkel azokat a módozatokat és gyógyszereket, amelyek segítségével megóvhatják magukat a föllépő betegségek ellen, míg orvosi segítyt kaphatnának; és minthogy ezen intézet mindenekelőtt a román nemzetért van alapítva, különös súly legyen fektetve az ős latin betűkkel irt román helyesírásra, nyelvtanra és irodalomra, azonképpen a természetrajzra és szépirásra.

3. A tanárokat megfelelő fizetés és megélhetési képességgel óhajtván ellátni, hogy mentve legyenek a mindennapi fentartás gondjaitól, hogy ekkép annál nagyobb buzgalommal tehessenek eleget tanítási és nevelési kötelességeiknek, miért is biztos helyeken 6% kamattal elhelyezett 30.000 p. frtot hagyok és adok át visszavonhatlanul ezen alapítványnak oly feltétellel, hogy az első elemi iskola tanítója az eddigi állapotban meghagyatván, a tőke kamataiból, melyek évente 2.010 p. frtot gyümölcsöznek, a II. elemi és az I. grammatikai osztály tanítóinak évenként 300 p. frt, a többinek, azaz a II., III. és IV. grammatikai osztály tanítóinak évenként 350 p. frt fizetése legyen.

4. A legidősebb tanár, vagy más, kit az alapító püspök, vagy utódja az illetékes tanulmányi igazgatóság hozzájárulásával legalkalmasabbnak és legmértőbbnek tart, addig is, míg kellő anyagi alap megszerzése után, a két felső humaniorai osztály felállítására után az igazgatói állás megfelelőleg javadalmaztatnák, köteles leend a helybeli iskolák igazgatói tisztét betölteni és ezen a címen a meghatározott fizetésen kívül még 50 p. frt tiszteletdíjban részesülend.

5. Miután az I. pontban két tanító részére az intézetben jelöltem lakást, sőt ha életben leendek, mindenesetre gondoskodni fogok a tanárok részére alkalmas lakásokról, a fönmaradt két tanár részére két tulajdon házamat adom át lakásul. Egyik a piacon van, a római katolikus plébánia és Vass László háza között, a másik a szent János-utcán az uradalmi kosárfonó és özv. Nagy Istvánné háza közt, vagy ezek helyett más két házat, amelyet az iskolaépület közelében veendek meg.

6. A tanítók fizetésén felül maradt 400 p. frt évi kamatra nézve rendelem, hogy az az intézeti épület, a tanári lakások és az iskolai butorzatok jókarban való tartására használtassék fel, számadási kötelezettség mellett.

7. Hogy ezen alapítványom és szándékom annál jobban legyen biztosítva, annak kezelését a tulajdonjoggal egyetemben, a nagyváradai görög katolikus püspökökre, széküresedés esetén ezen egyházmegye káptalanjára ruházom: kötelesek lévén annak cselekvő és szenvedő állapotáról évenként számadást adni a nm. m. kir. Helytartótanácsnak.

8. Az említett legmagasabb határozatok értelmében az intézeti tanárok az egyházmegyei püspök által, széküresedés esetén pedig a káptalan által, az egyházmegyei klérusból fognak szabadon megválasztatni és fölterjeszteni az illetékes tanulmányi főigazgatósághoz megerősítés végett, ahol előzetesen képesítési vizsgálatnak fogják magukat alávetni. A tanulmányi főigazgatóságnak joga van arra felügyelni, nehogy kevésbé alkalmas egyének neveztesse ki, de semmiesetre sem gyakorolhat befolyást a ki nevezésre és nem tagadhatja meg a megerősítést olyan egyénektől, akik a kellő képzettség mellett kifogástalan erkölcsűek vagy hogy a püspök és káptalan akarata ellenére más egyéneket nevezzen ki.

9. Elhatároztam és most is óhajtom, hogy ezen intézet az 1828/9. tanév elején kezdje meg működését. Hogy pedig elegendő számu tanu-

lója legyen, kérem azt meghirdetni legalább Magyarország és Erdély szomszédos megyéiben.

10. Ezen alapítvány, miután az alapnak magánkezelése nem képez akadályt, a nyilvános tanintézetek közé fog soroltatni és nyilvános felügyeletnek leendő alávetve, ennek következtében a tanulók tanulmányi és erkölcsi előmeneteléről, valamint a tanárokról szóló féléves jelentések, a tanulmányi főigazgatóság útján, a nm. m. kir. Helytartótanácsához lesznek felterjesztendőek.

11. Jóllehet ezen intézet különösen a románokért van alapítva, mindazáltal nem fog abból elutasítani más nemzetiségű és vallású tanuló sem, csak törvény szerint a belépésre minősítve legyen. De azon indokból, hogy a román ifjuság számra nézve felülhaladja a többit, a szabályzat által megállapított szünidőkön kívül, azon a napokon, amelvek a görög katolikusokra nézve ünnepnapokul vannak dekratálva, a tanítás szünetelni fog. A római katolikus ifjaknak teljes szabadságában áll, hogy ünnepnapokon isteni tiszteletre saját templomukba menjenek, sőt az oltári szentség fölvételére köteleztetnek is; ellenben a görög keleti ifjakra nézve, a a ritus ugyan azonossága miatt, ez csak a gyónás- és áldozásra nézve engedtetik meg.

12. Hogyha pedig ezen intézet bármi okból nem alakulhatna meg, vagy bármi okból megszűnne, ha életben volnék és másképpen nem rendelkezném, meghagyom, hogy az alapítványi tőke és a lakásul kijelölt házak bérei, a román tanuló ifjuság részére 50 frtos ösztöndijakra legyenek átváltoztatva.

Minek nagyobb hitelül jelen alapító oklevelemet kiadom és legmagasabb megerősítés végett fölterjesztem saját kezem aláírásával és püspöki pecsétemmel megerősítve.

Kelt Nagyváradon, 1828. október 6-án. Vulcan Sámuel s. k. nagyváradai görög katolikus püspök. (P. H.)»

Az alapító oklevelet I. Ferenc király miután megerősítette, illetve jóváhagyta, erről a Helytartósági tanács, 1829. június hó 23-án 16.311 számú leiratával értesítette Vulcan püspököt. Ezen leirat a jóváhagyás közlésén kívül, a felség legmagasabb tettetését fejezi ki az alapító cselekedete iránt, egyuttal pedig elrendelte, hogy a gimnázium megnyiltát a nagyváradai tankerület megyéiben és a szomszédos erdélyi megyékben hivatalosan meghirdessék.

Miután a gimnázium a legfelsőbb helyen megerősített, az az 1828/9 iskolai évben átadott rendeltetésének és ugyancsak abban az évben nyilt meg annak az első osztálya; a gimnázium második osztálya az 1829/30; a harmadik osztálya az 1830/31; a negyedik osztálya pedig az 1831/32. iskolai évben nyilt meg. Az intézet mint kis gimnázium, az 1837/8-iki tanévig működött, amikor is azután, az akkori idők igényeihez képest az V. és VI. vagyis a két humaniorai osztályok szervezése által nagy gimnáziummá alakult át.

Ezen intézetben a tanmenet ugyanaz volt, mint a többi királyi gimnáziumokban, amelyet az 1790/91. országgyűlés a XV. t.-c. által kiküldött országos bizottság által némileg módosított, Ratio Educationis rendelt el.

A belényesi gimnáziumban kezdettől fogva minden egyes osztályban előadott a magyar nyelv is, mint kötelező tantárgy.

A püspök, a gimnázium megnyilta óta, majdnem minden tanulót, vallás különbség nélkül, ellátott kenyérrel, tanszerekkel, és könyvekkel. Miután a püspök az igazgatói jelentésből arról értesült, hogy az 1835/6. tanévre csak 85 tanuló iratkozott be, 1835. október 10-én sajátkezűleg írta az igazgatónak, hogy a tanárok és az uradalmi tiszték valamely vasárnapon vagy ünnepnapon menjenek ki a szomszédos falvakba és buzdítsák a népet, hogy küldjék gyermekeiket az iskolába.

A püspök 1835. február 5-én kelt új alapító oklevelében, az intézetet nagy vagyis hat osztályú gimnáziummá alakította át. A végzett ifjak ez által felléphettek a bölcsészeti osztályokba, onnan pedig bármilyen egyetemi tanulmányra. Innen vette kezdetét abban az időben a tulajdonképpeni Magyarországon a román intelligencia.

A latin nyelven szerkesztett alapító oklevél a következő:

«Jöjj Uram segítségemre és áldd meg munkámat! Miután még az 1828. októberi alapító oklevelemben kijelentettem, hogy Isten segítségével a belényesi kisgimnáziumot nagygimnáziummá alakítandom át, miután a szükséges tőkét sikerült összegyűjtenem és biztos helyekre elhelyeznem, szem előtt tartva a tanuló ifjuság különös érdekét, Belényes városban a jelenlegi kisgimnáziumot nagygimnáziummá emelem két humanior osztály hozzáadásával és ennek fentartására rendelem a következőket:

1. Az intézet részére kikötöm és átadom a görög katolikus templommal szemben lévő egyemeletes épületet, mely alapjából általam lett építve s amely az újabb időkben annyira kibővített, hogy a hét tantermen kívül kényelmes lakást nyújt az igazgató és hat tanár részére, föltéve, hogy ezek nőtlenek. Hogy pedig minden tanárnak legyen lakása, örök időkre átengedem a gimnáziummal szomszédos Boros Jánostól megvett házastelket.

2. Minden egyes osztályban egy-egy tanár fog előadni az országos tanszervezet értelmében. Azonkívül akarom, hogy a humanior osztályok tanárai állandók legyenek; a grammatika osztályok tanárai pedig az I–IV-ig fokozatosan haladjanak osztályaikkal és befejezván a négy évi folyamat, újra az I. osztálytól kezdjék. Azonkívül, minthogy ezen intézet kizárólag a román nemzetért van alapítva, óhajom odairányul, hogy különös figyelemmel legyenek a román ortográfiának latin betűkkel leendő keresztülviteleire, ugyszintén a román nyelvtanra és irodalomra, amelyeknek az előadására alkalmasabbnak látszik a két humanior osztály és hogy ezekre ne használtassék fel más tantárgyakra szánt idő, ezek a humaniori osztályok valamelyik tanára által adassanak elő szünnapon egy órán át, mint rendkívüli tantárgyak.

3. Ezen intézet fentartására, a korábban biztosított 35.000 p. frton kívül átadok még 40.000 p. frtot és így összesen 75.000 p. frtot, amely 6%-kal gyümölcsöztetve 4.500 frt kamatot hoz, amelyet a következőleg rendelek felosztani:

- a) az igazgató, aki helyettes tanár is, kapjon .....500 frtot;
 b) a humanior osztályok tanárai, akik közül az egyik ezen két osztálynak hitszónoka leendő, a másik pedig a román nyelvnek rendkívüli tanára, kapjanak fejenként 400 frtot, összesen tehát 800 frtot;
 c) a négy grammatikai osztály tanárainak, akik közül az egyik ezen osztályok hitelemzője leendő, fizettessék egyenként 350 frt, összesen.....1.400 frt;

Átvitel 2.700 frt

Áthozat 2700 frt

- d) a két elemi tanítónak fejenként 300 frt, összesen..... 600 frt;
- e) a fűtésért, 3 öl fát számítva egy-egy osztályra á 3 frt, összesen..... 63 frt;
- f) az intézet gondnoka, aki az épületben fog lakni, kap..... 50 frtot,
- g) az épület fentartási költségeire és butorzatára évenként..... 240 frt;
- Ha ezen összeg nem lenne teljesen szükséges, úgy a fönmaradt összeg jutalomdíjakra és az évi értesítő nyomatására használandó fel.

Összesen 3.653 (frt.

h) A fönmaradt összeget, kenyéralapítványnak szántam, hogy ezen vidékről bekerült szegény román tanulók mindennap kenyérral legyenek ellátva, első sorban a görög katolikus vallású tanulók. Mindazonáltal, hogy ha valamelyik utódom vagy más jótevő megnagyobbítani akarná ezen alapítványt, szabadságában álland az általam kenyérré szánt évi összeget a sajátjához kapcsolni és a gimnázium mellett, a román tanulók részére alapítandó finövelde fentartására fordítani.

4. Ezen alapítványomat tulajdonjoggal a nagyváradi görög katolikus püspök, széküresedés esetén a nagyváradi görög katolikus káptalan fogja kezelni, a nm. Helytartótanácsához évenként felterjesztendő számadási kötelezettség föltétele mellett.

5. A legmagasabb határozatok értelmében az összes tanárok, kivéve az I. elemi osztály tanítóját, a püspök, széküresedés esetén pedig a káptalan által, a nagyváradi egyházmegyei klérusból fognak szabadon megválasztani és megerősítés végett a tanulmányi Főigazgatóságnak bejelentetni, amely előtt képesítési vizsgálatnak leendenek kötelesek magukat alávetni. A főigazgatóság csak arra fog felügyelni, hogy képzett és erkölcsös emberek legyenek kinevezve, de hogy a megválasztottat visszavesse vagy a püspök és káptalan ellenére más egyént önként nevezzen ki, arra nem leend följogosítva.

6. Ezen alapítványom, minthogy a pénzalap magánkezelése azt nem akadályozhatja, a nyilvános intézetek közt foglalandó helyet és nyilvános felügyeletnek lesz alávetve; ennél fogva a tanulmányi igazgatás minden ágában szorosán, egyedül és közvetlenül a tankerületi főigazgatóságtól függ, éppen azért az összes félévi, évi jelentések és információk a tanulókról és a tanárokról, a főigazgatóság útján lesznek a nm. Helytartótanácsához felterjesztendők.

7. Jólehet, ezen intézet első sorban a román ifjak részére lett alapítva, mindazonáltal nem záratik ki abból más nemzetiségű vagy vallású tanuló sem, csak képesítve legyen abba belépni. Azon indokból, hogy a román tanulók többségben leendenek, a heti és főbb ünnepi szünidőkön kívül mindazon napokon, amelyek a görög katolikusok részére ünnepnapokul vannak dekretálva, az előadások szünetelni fognak. A római katolikus vallású tanulóknak szabadságában álland mindennap elmenni saját templomukba szent misét hallgatni és koronként lelkészüktől ritust tanulni; ellenben a görög keleti vallású ifjaknak ezen szabadság, amennyiben a ritus egyforma, csak a gyónás és áldozásra adatik meg.

8. Hogyha ezen intézet valamikor bármi okból megszűnnék létezni és még ha életben lennék és másképpen nem intézkedném, rendelem, hogy az alapítványi tőke egy fele 50 frtos ösztöndíjakra fordittassék, amelyeket a nagyváradi görög katolikus püspök, széküresedés esetén pedig a káptalan fog kezelni, illetőleg a legméltóbbnak kiosztani; másik fele pedig a nagyváradi görög katolikus finövelde javadalmazására fordittassék.

Mely alapítványi leveletem kiadtam Nagyvárad, 1835. február 5-én, Vulcan Sámuel s. k. nagyváradi görög katolikus püspök.»

Ezen alapító oklevelet a Helytartótanács, 1836. december 13-ikán kelt 36.240. számú leiratában hagyta jóvá.

Ennek folytán a belényesi gimnázium belépett a nagy gimnáziumok közé és mint ilyen 1837-től 1852-ig működött. A felállított V. és VI-ik osztályokban szintén mint kötelező tantárgy adatott elő a magyar nyelv.

A román nyelv előadására nézve ugy humaniori, mint a grammatikai osztályokban, az alapító oklevél alapján, a tanári testület 1840. évi október 12-én megtartott tanácsgyűlésében elhatározta, hogy a humaniori osztályok és a IV. grammatikai osztályok növendékei, ha kedd délután nem tartatnának rendes előadások, minden kedden délelőtt egy órán át fél 11-től, ellenesetben csütörtök délután 2–3-ig nyerjenek oktatást az I. humaniori osztály tanárától. Az első humaniori (az V-ik) osztály az 1837/38-ik tanévben, a második humaniori (a VI-ik) osztály, a képesített tanárok hiányából kifolyólag pedig csak az 1840–41-ik tanévben nyílt meg.

Az 1840. december 21-én tartott tanári gyűlés elhatározta, hogy az 1839. december 25-én elhalt Vulcan Sámuel püspöknek, a gimnázium alapítójának olajba festett képét az intézet legnagyobb tantermében fogja örök időkre elhelyezni és hogy minden év december 25-én gyászmise és iskolai ünnep fog tartani az elhunyt Vulcan Sámuel püspök emlékére.

Az 1841. április 9-iki tanári gyűlésen fölolvastattott a Főigazgatóságnak, a Helytartótanács által 1841. február 23-án 5.017. számú rendelete alapján kiadott leirata, amelyben az iránt kértik ki a tanári testület véleménye, hogy miképpen lehetne az 1841/2. iskolai évtől kezdve, a latin tannyelv helyett a magyar tannyelvet behozni a belényesi görög katolikus nagygimnáziumba? Erre a leiratra a tanári testület azt felelte, hogy a gimnázium minden osztályában a történelem és a földrajz magyarul, a többi tantárgyak pedig latinul adassanak elő.

A tanulmányi Főigazgatóság, 1844. augusztus 17-én ismereti a Helytartótanácsnak 1844. július 24-én 27.215. számú leiratával közölt ama legmagasabb királyi határozatot, amelynek értelmében, az összes hazai tanintézetekbe, a theologiai intézeteket kivéve, a magyar nyelv hozatott be tannyelvül. A magyar tannyelvet 44 gimnáziumba hozták be, míg 17 gimnáziumban, köztük a belényesiben, továbbra is a latin tannyelvet hagyták meg.

A Helytartótanács 1845. január 14-én kelt 2.283. számú rendeletével fölhívja az igazgatóságot és tanári testületet, hogy ezen rendelet vételétől kezdve, minden hivatalos levelezéseikben, kérvényeikben és jelentéseikben, valamint jegyzőkönyveikben, számadásaikban és kiadványaikban a latin nyelv helyett kizárólag a magyar nyelvet használják.

A főigazgatóság 1848. május 6-án 142. sz. alatt meghagyja az igazgatóságnak, hogy tekintettel a zavaros időkre, mihelyt be-

fejezik a tanárok tárgyaikat, azonnal bocsássa haza a tanuló ifjúságot.

A nagyváradi görög katolikus szentszék, a belényesi görög keleti esperes kérelmére, 1849. április hó 26-án kelt 196. számú leiratával elrendeli, hogy a görög keleti növendékek ezen-tul vásár- és ünnepnapokon isteni tiszteletre a saját templomukba bocsátandók, hittani oktatás végett pedig a saját lelkészükhöz küldendők.

Ugyancsak a nagyváradi görög katolikus szentszék, az 1849. december 6-án kelt 770. számú leiratával, az 1849. március 4-ikén kibocsátott császári alkotmány értelmében elrendeli, hogy a tanári testület a belényesi gimnáziumban a román nyelvet hozza be tannyelvül.

A nagyváradi katonai kerületi iskolai hatóság, 1850. szeptember 27-én kelt 6.259. számú leiratával arról értesíti az igazgatóságot, hogy az 1850/51. tanévre a belényesi gimnáziumnak a régi törvények alapján megadatik a nyilvános jog, de tartozik az állami gimnáziumok mintájára szervezkedni.

Az eddig használatban volt gimnáziumi tanrendszer az 1850–51. tanévben nem csak módosított, hanem tekintve a sokoldalú változásokat, azt lehet mondani, egészen újjá alkottatott. Ezen nevezetes átalakításnak az alapszabályai, a császári királyi vallás- és közoktatásügyi miniszterium által 1849-ben kiadott, «Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich» című terjedelmes munkában foglaltatnak.

Ezen új szervezeti munka, a gimnáziumokra vonatkozólag, a bevezetésen kívül öt szakaszra és egy függelékre oszlik.

A bevezetésben az új tanrendszer behozatalának okai és az átalakításnak szükségessége van ismertetve.

Az első szakaszban a gimnázium céljára, alapítására és fölosztására vonatkozó határozmányok foglaltatnak. Kimondatott, hogy a szükséges feltételek teljesítése mellett, minden egyházi vagy polgári testület vagy egyes személyek is, a császári királyi közoktatásügyi miniszterium előleges beleegyezésével gimnáziumot alapíthatnak. Az eddig akadémiai tanszakmául vett két éves filozófiai tanfolyam, mint ilyen megszűnván, az a gimnáziumi tanfolyamhoz kapcsoltatott és így a gimnáziumi tanfolyam hat évről nyolc évre emeltetett. A nyolc osztályu teljes gimnázium főgimnáziumnak, az alsó négy osztályból álló gimnázium pedig algimnáziumnak neveztetett. Az algimnázium önállólag, azaz külön helyeken is, de a főgimnázium anélkül nem létesíthető. Megkülönböztettek nyilvános és magángimnáziumokat. A nyilvános gimnáziumok föl voltak jogositva államérvényes bizonyítványok kiadhatására; a magángimnáziumok pedig nem. Ez oknál fogva a magángimnáziumok növendékeinek államérvényes bizonyítványok elnyerhetése végett, valamely nyilvános gimnáziumban kellett vizsgáznioik. A nyilvános gimnáziumnak ismét állami, testületi vagy az egyes alapítók méltóságát jelentő, pl. püspöki nevet nyertek, annak megfelelőleg, hogy az állam vagy valamely testület vagy egyes alapítók fedezték azok fentartási költségeit. A tanárok kinevezése pedig az alapítók jogaihoz kapcsoltatott. Egyébiránt a nyilvánossági jogot a császári királyi közoktatásügyi miniszterium engedélyezte.

A második szakaszban a tanterv alkatrészei, u. m.: a tannyelv, a kötelező és a nem kötelező tantárgyak, az írásbeli dolgozatok, a tananyagok osztályok szerint való fölosztása, szünidők, tankönyvek, taneszközök és tandíjak tárgyaltnak. Megállapított, hogy gimnáziumi tannyelvül bármely hazai élő nyelv használható, megválasztásánál azonban tekintetbe veendő, az illető hely és vidékének nemzetiségi tulnyomósága. A testületi vagy egyes alapítványi gimnáziumokban a tannyelv megválasztása, az alapító jogaihoz tartozott. Ezen határozat azonban, az 1856. évi január 5-ik napján a 168. szám alatt kiadott miniszteri rendelettel, érvényen kívül helyeztetett. Ezen rendelet ugyanis azt parancsolja meg, hogy az 1855/56. tanévtől kezdve, 1860/61. tanévig évről-évre több-több, azután pedig az összes tantárgyak, a hittant és az anyanyelvet kivéve – amely a belényesiben a román volt – német nyelven taníttassanak. Kötelező tantárgyakba hittan, a latin, a görög, a német és a tannyelv, a történelem, az illető korbéli földrajzzal kapcsolatban, számtan és mennyiségtan, természetrajz, természettan, bölcséleti előtan voltak. Nem kötelező tantárgyak voltak: a rajz, a szépirás, az ének, a testgyakorlat és az idegen nyelvek. A görög nyelv tanítása a harmadik osztályban kezdődött. Meghagyatott a taneszközök gyűjtése és szaporítása, így keletkeztek azután a természettani, a természetrajzi gyűjtemények és könyvtárak. A testületi vagy egyes alapítványi gimnáziumokban csak miniszteri engedély alapján lehetett tandíjat szedni.

A harmadik szakaszban a tanulókra vonatkozó szabályok foglaltatták. Behozatott az ugynevezett érettségi vizsgálat, amelyet a nyolcadik osztályt végzett tanulóknak, a kerületi császári királyi iskolatanács elnöklete alatt, a nyolcadik osztály tanáiraiból alakult bizottság és a városi küldöttség előtt kellett letenniük. A vizsgálat írásbeli és szóbeli vizsgálatból állott. Érettségi bizonyítvány nélkül senki sem bocsátatott a szaktudományok tanulmányozására.

A negyedik szakaszban a tanári testületre vonatkozó határozmányok foglaltattak. Minden gimnáziumban egy vagy több hittanár, a kötelező tantárgyakra nézve a főgimnáziumban az igazgatóval együtt 12, az algimnáziumban pedig 6 tanárnak kellett lenni. Behozatott a szaktanítás, aminek folytán egy-egy osztályban több tanár tanított. Azt a tanárt, a kinek valamelyik osztályban a legtöbb órája volt, az illető osztály főnökévé nevezték ki.

Az ötödik szakaszban a gimnáziumok közvetlen és közvetett kormányzatának az ágazatai foglaltattak. Minden gimnázium élén az igazgató-tanár állott, akit állami gimnáziumokban, a császári királyi közoktatásügyi miniszterium nevezett ki; a testületi vagy az alapítványi gimnáziumoknál pedig az illető kegyurak fölterjesztésére, a császári királyi közoktatásügyi miniszterium erősítette meg az igazgatót. A gimnáziumok vezetésébe közvetve eleinte önállólag működött iskolahatóságok, ezeknek a császári királyi kerületi hatóságokba lett bekebeleztetése után, a császári királyi iskolatanácsosok folytak be. Intézkedéseik azonban mindenkor a kerületi hatóságok neve alatt adtak ki.

A függelékben végre terjedelmesen fejtegettetnek az új tanrendszer életbeléptetésének a kérdései.

Ezen új rendszer, amely a Thun Leó bécsi császári királyi közoktatásügyi miniszterről neveztetett el Thun-rendszernek, eltekintve a tannyelvre vonatkozó intézkedésektől, 1861-ig állott fenn változatlanul.

Az Entwurf rendelkezései következtében a belényesi gimnázium nagy szorultságba jutott. Vagy kiegészítettik a VII. és VIII. osztálylyal vagy lesz belőle önálló algimnázium, mint fennállásának az első időszakában. Az akadály az volt, hogy az ala-

pitványi vagyon nem volt elegendő, a nyolc osztályúvá emelendő gimnázium tanárainak a fizetésére és a könyvtár, a természetrajzi, természettani szertárak berendezésére.

Báró Erdélyi Vazul nagyváradi görög katolikus püspöknek, mint a belényesi görög katolikus gimnázium patronusának a jelenlétében és dr. Papp Szilágyi József nagyváradi görög katolikus kanonok, császári királyi iskolafelügyelő és tanácsos elnöklete alatt a belényesi gimnáziumi tanárok jelenlétében tartatott meg, 1851. február hó 6–8 napjain, ama iskolai tanácskozmány, amely hivatva volt dönten a gimnázium jövője felett. Ez a tanácskozmány kimondta, hogy a belényesi gimnázium az új szervezet alapján teljes, nyolc osztályú gimnáziummá szerveztessék. Miután kiszámították, hogy a meglévő alap az intézet szükségleteiből mennyit fedezhet, a tanulmányi alapból évenként a tanárok fizetésére 3.300 frtot, az igazgató részére 200 frtot, a könyvtár részére 100 frtot, végül a természettani szertár részére 300 frtot kérnek kiutaltatni. Hogy a tanároknak ne legyen hiány, nőtlen papokat fognak tanároknak alkalmazni, hogyha pedig ezek között nem találhatnák elegendő megfelelő tanerő, akkor nő embereket is fognak alkalmazni, sőt szükség esetén még görög katolikus világi férfiakat is. Elhatározatott, hogy az 1851/52. iskolai évben az új szervezet szerint fog már taníttatni. A tannyelv tekintetében elhatározatott, «hogy miután a belényesi gimnázium román nemzeti, a legmagasabb intenció szerint, tannyelvének románnak kell lennie, a mennyiben más nyelvű hallgatók is volnának, a tanárok azok nyelvén is tarthatnak magyarázatot, valamint az is meg fog engedtetni, hogy a saját nyelvükön feleljenek». A kötelező tantárgyak közé felvétellett a magyar nyelv is.

A tanácskozmány továbbá azt határozta el, hogy arra való tekintettel, miszerint az alapító püspök úgy rendelte, hogy a görög keleti növendékek a hittant a görög katolikus növendékekkel együtt tanulják, a hitbeli differenciákat pedig saját lelkészük ismertesse meg velük: nem látszik szükségesnek külön órákat megállapítani a görög keleti hittan tanítására, különben a gyónás és áldozás szentségeinek a föl vételére és nagyobb ünnepeken mehetnek a saját templomukba. A diákmisére nézve pedig az határozatott, hogy azt mindennap fél 8 órakor a tanárok szolgálják. Erre vonatkozólag azonban a közoktatásügyi miniszterium 1851. évi augusztus hó 12-én 7.146/790. számú leiratával azt rendeli el, hogy azon görög keleti tanulók, akik szüleik beleegyezésével a görög katolikus hittant óhajtanák tanulni és a görög katolikus templomba óhajtanának járni, ebben nem akadályozhatok meg; erre azonban nem szabad őket kényszeríteni, mert teljes szabadságukban áll hittanukat a saját lelkészüktől tanulni és saját templomukba járni.

A gimnáziumba járó görög keleti román tanulók ennek

dacára mégis arra kényszerítették, hogy a diákmisén minden reggel a görög katolikus templomba menjenek. (Az aradi egyházmegyei fenhatóság azonban, az 1899. szeptember 1-én megnyitott belényesi egyházmegyei görög keleti román internátusban egy kápolnát építtetett és elrendelte, hogy 1899. szeptember hó 1-étől kezdve a belényesi görög katolikus gimnáziumba járó görög keleti tanulók ezen kápolnába tartoznak menni minden reggel diákmisére.)

A fennebbi határozatokra vonatkozólag, – eltekintve a görög keleti növendékek hittan tanításától – a cs. kir. miniszterium, 1851. július 8-án 2.194/267. számú leiratban a következő megjegyzéseket teszi:

Elvileg semmi akadály sem forog fenn az iránt, hogy a belényesi görög katolikus gimnázium román előadási nyelvvel, teljes nyolcosztályú gimnáziummá szervezkedjék; a tanulmányi-alapból pedig megigéri a segínyt azon észrevétellel, hogy miután az új szervezet csak fokozatosan fog behozatni, a felmerülő szükségletet is csak aszerint fogják fokozatosan fedeztetni, amint az új osztályok megnyíltával nőni fog a tanárok száma; különben megkeresi a megyés püspököt és Belényes városát, hogy adományaikkal támogassák az intézetet. A püspök ennek következtében adománygyűjtést rendelt el egyházmegyéjében, ő maga pedig tekintélyes összeggel járult az adományokhoz. Ennek köszönhető, hogy az alapítványi összeg rövid idő alatt 90.000 pftra növekedett. I. Ferenc József király pedig, 1853. szeptember 18-iki leiratával megadja a belényesi gimnáziumnak a nyilvánossági jogot és részére a tanulmányi alapból évi 3.530 pfrot utalványoztatott ki.

Ezen határozat alapján a közoktatásügyi miniszter, 1853. évi szeptember 29-én 9.822/1.356. szám alatt elrendeli, hogy:

a) az igazgató fizetése 800 frt, a többi tanároké 600 frt legyen, beletudva ezen összegbe a lakásilletéket is; *b)* hogy a helyettes tanárok kinevezése az illetékes iskolai hatósággal előzetesen közöltessék és a kinevezési okmányban egy záros határidő szabandó meg, melyen belül a helyettes tanár köteles megszerezni a rendes tanári képesítést; *c)* hogy a működésben lévő és az ezután alkalmazandó tanárok képességei és politikai maguktartása felől, a kerületi iskolai hatóság jelentést tartozik tenni a miniszteriumhoz, valamint arról is, hogy a képesített tanárok mikor nyerték képesítésüket; *d)* hogy a tűzifát ezentul is a megyés püspök szolgáltatassa ki és hogy 1.270 frtot köteles fizetni a természettani és természetrajzi muzeumok felszerelésére; *e)* hogy a tanulmányi alapból kiutalt segély csak a didaktikai szükségletek fedezésére fordíttassék, de sőt azt is megköveteli, hogy a kegyur adománygyűjtés által annyira nevelje az eredeti alapot, hogy idővel a tanulmányi-alapból nyújtott segély legalább is részben fölöslegessé váljék; *f)* hogy a tanulmányi-alapból adott se-

gély nem ad az intézetnek állami jelleget, sem a tanároknak államhivatalnoki rangot.

Az intézet VII-ik osztálya az 1851/2., a VIII-ik osztálya pedig az 1852/3. iskolai évben nyílt meg és ettől kezdve az intézet jogosultsággal bír, hogy államérvényes érettségi bizonyítványokat bocsáthasson ki. Az 1852/3. iskolai év végén tartották meg a belényesi görög katolikus főgimnáziumban az első érettségi vizsgálatot, amelynek tantárgyai közé nem volt felvéve a magyar nyelv.

Az 1851/2. iskolai évtől az 1855/6. iskolai évig a magyar nyelv csak a felső osztályokban adatott elő, még pedig heti 2–2 órában.

Miután az 1855. január 1-én a 37. számú miniszteri leirattal elrendeltetett, hogy a felsőbb osztályokban a tantárgyak legnagyobb része, az alsó osztályokban pedig egy vagy több tantárgy német nyelven adassék elő, a tanári testület, amikor 1855. március 3-án tartott tanácskozási ülésén tudomásul vette a nevezett rendeletet, azt jegyezte meg, hogy a VII. és a VIII-ik osztályokban a német irodalom és az V. és VI-ik osztályokban a természetrajz eddig is német nyelven adattak elő, továbbá hogy a tanári testület a következő években igyekezni fog eleget tenni a miniszter ebbeli rendeletének.

Az 1855/6. tanévben a tanári testület, a fennebbi rendelet következtében akként osztotta be a tantárgyakat, hogy az óraszám az I. és II. osztályokban 25, a III., IV., VI. és VII. osztályokban 27, az V. és VIII-ik osztályokban 28 volt. A tanári testület a magyar nyelvet pedig kihagyta a tantárgyak sorából, mert a miniszteri rendelet szerint a magyar nyelvet vagy heti 2 órában, vagy pedig egyáltalában nem kellett előadni és minthogy a magyar nyelv tanítása által az óraszám 29, illetve 30-ra emelkedett volna, a többi tárgyból pedig a miniszter nem engedett óracsökkenést, a tanári testület, nehogy túlterhelhetés idéztessék elő, a magyar nyelv tanítását beszüntette.

1855. november 13-án a 11.296. számú leirattal meghagyott, hogy az 1855/56. iskolai év második felétől kezdve az I–VIII-ban a német nyelv; a IV-ben az osztrák birodalom statisztikája; az V. és VI-ban a görög nyelv; a VII. és VIII-ban a történelem és statisztika kizárólag német nyelven adassanak elő. A tanári testület eleget téve eme rendeletnek, német szövegű tankönyveket rendelt meg.

A közoktatásügyi miniszter, 1856. április 16-án 5.663/370 számú leiratával elrendelte, hogy a belényesi görög katolikus főgimnázium alsóbb osztályaiban is fokozatosan a német hozassék be tannyelvül.

Szemből ezzel a rendelettel, az egyházmegyei fenhatóság attól félvén, hogy kellő tanerők hiányában be fog zárni az intézet, arra ösztönözte a tanárokat, hogy sajátítsák el a német

nyelvet, mert az intézetben három tanáron kívül, a többi tanárok képtelenek voltak a miniszteri tervnek megfelelőleg, német nyelven tanítani. Az 1856/7. tanévben a következő tantárgyak adtak elő németül: az I. és II-ban a német nyelvtan; a III-ban a görög, a német, a történelem és a földrajz; a IV-ben a német, a történelem és a földrajz; az V-ben a görög, a német, a történelem, a földrajz és a mennyiségtan; a VI., VII. és VIII-ban a görög, a német, a történelem és a földrajz.

Az 1857/8-iki tanévben a tanári testület elhatározta, hogy javasolni fogja, miszerint a magyar nyelv vétessék fel a kötelező tantárgyak közé. A német nyelven előadott tantárgyakon kívül, németül fogják még előadni az V-ben a történelmet és a földrajzot, a VII. és VIII-ban pedig a mennyiségtant.

Miután Ő Felsője I. Ferenc József, 1860. október 20-án Bécsben kelt diplomájával visszahelyezte a magyar nyelvet, mint hivatalos nyelvet a közigazgatás és az igazságszolgáltatás összes ágazataiba, a helytartótanács 1860. november 24-én kelt 35.409. sz. leiratában elrendelte, hogy a középiskolák tannyelvére vonatkozólag a tanári testületek, a nyelvviszonyokat és a helyi óhajokat figyelembe véve, adjanak véleményt.

Erre a tanári testület, az egyházmegyei kormány előzetes jóváhagyása mellett, a következő véleményét terjesztette elő:

«Jóllehet a cs. kir. udvari Kancellária behozta a magyar nyelvet az ország hivatalos nyelvül, mindazonáltal a belényesi görög katolikus főgimnáziumban szükségesnek találja továbbra is fentartani a román nyelvet, mert:

1. Az októberi diploma által érintetlenül hagyott a nem magyarajku nemzetiségeknek azon joga, hogy saját nyelvüket szabadon használhatják az iskoláikban és közügyeikben.

2. Mert néhai Vulcan Sámuel, nagyváradi görög katolikus püspök ezen intézetet, különösen a Belényes vidéki nép számára alapította, ennél fogva az, románnak tekintendő ugy oktatás, mint nemzeti jelleg szempontjából.

3. Mióta a latin nyelv mint előadási nyelv kiküszöböltetett, a belényesi főgimnáziumban tan- és magyarázati nyelvül a mai napig meghagyott a román.

4. Miután 8 ifju kivételével az egész tanuló ifjuság román ajku, akik anyanyelvükön kívül nem bírnak más nyelvet, méltánytalan dolog volna őket megfosztani az egyedüli művelődési eszköztől.

5. Miután általánosan elismert elv, hogy egy nemzet csak a saját nyelvén juthat ismeretekhez és műveltséghez, nem volna méltányos dolog, hogy ha az megtagadtatnék a román néppel szemben, amely szegényebb, mint több más hazai nép.

6. Végül, miután Belényes városának nagy része, vidéke pedig egészben véve román, nem foroghat fenn kétség az iránt, hogy kívánja nyelvének a fentartását. Mindazonáltal a tanári tes-

tület nem akarja kiküszöbölni a magyar nyelvet a belényesi gimnáziumból, sőt ellenkezőleg, ismerve annak hasznát és szükségességét: minden erejéből arra fog törekedni, hogy tágabb teret nyisson a magyar nyelv művelésének és hogy a tanulók teljesen elsajátíthassák azt, mint alapját az akadémiai kiképzetésüknek. A magyar ajku tanulóknak azonban jogukban áll magyar nyelven felelhetni.»

A helytartótanács, 1861. évi október 21-én 58.244. sz. a. kiadott intézvényében addig is, míg az általa Ő Felsége elé terjesztett és az eddigi tanrendszertől elütő javaslata érvényre emeltnék, az 1861/2. tanévtől kezdődőleg a többek között elrendelte, hogy miután tannyelv tekintetében kizárólag magyar és egyes gimnáziumok különböztetnek meg, azoknak megfelelőleg tannyelvül vagy kizárólag vagy pedig valamely tájnyelvnek segédhasználata mellett a magyar nyelv hozandó be. 19 gimnázium jelöltetett ki olyannak, amelyekben kizárólag magyar volt a tannyelv, míg 19 olyan gimnázium jelöltetett ki, amelyekben a magyar tannyelv mellett, a tájak szükségleteihez képest, a német, a tót, a ruthén, a szerb vagy a román segédnyelvek használtak. A hittan előadására azon nyelv jelöltetett meg, amelyet a tanuló legjobban ért. Végre a különböző nemzetiségek nyelvi igényeinek tekintetbe vételével elrendeltetett, hogy azok nyelvei, az illető vidék középiskolaiban, mint viszonylagosan kötelező tantárgyak adassanak elő.

A tanári testület a román nyelv művelése céljából az 1861–62. iskolai évben a VII. és VIII. osztály növendékeiből önképző kört alakított, amelynek alapszabályait a helytartótanács 32.067/1862. sz. a. látta el a jóváhagyási záradékkal. Ezen évtől kezdve áll fenn a belényesi görög katolikus gimnáziumban az önképző kör.

A helytartótanács, 1862. évi június 30-án 12.844 sz. a. az 1862/3. tanévben életbeléptetendő következő tantervet rendelte el.

1. A hittan a tanulók anyanyelvén fog előadatni.
2. A magyar nyelv minden osztályban mint kötelező tantárgy fog előadatni hetenként 3 órában és pedig az I. és a II. osztályban román nyelven a helyesírás és olvasás; a III. és a IV. osztályban román nyelven a magyar nyelvtan; az V. és VI. osztályban a magyar nyelvtan terjedelmesen magyar nyelven; a VII. és a VIII. osztályban az irodalomtörténet magyar nyelven.
3. A német nyelv minden osztályban mint kötelező tantárgy fog előadatni, hetenként 2 órában és pedig az alsó osztályban román nyelven; az V. és VI. osztályban a lehetőséghez képest német nyelven; a VII. és a VIII. osztályban az irodalomtörténet német nyelven.

4. A román nyelv az I. osztályban 4 órában, a többi osztályokban 3 órában fog előadatni.

5. A magyar és a német nyelv a jelen rendelkezés 2. és 3. pontja szerint adandó elő, a többi tantárgyak pedig román nyelven tanítandók, a magyar nyelv azonban ezeknél is a körülményekhez képest segédtannyelvül használandó.

6. Kedden délután tartassanak előadások.

Ezen tantervtől semmi eltérés nem engedtetik meg.

Miután az 1868. évben rendezett diák majálison, Papp Pál VIII. osztálybeli tanuló (a későbbi belényesi ügyvéd) összetépte a magyar zászlót, akit eme tette miatt a belényesi gimnáziumból kizártak: a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1868. július 6-án 10.685. számú intézményével elrendelte, hogy ilyen mulatságok alkalmából mellőztessenek mindennemű zászlók.

A tanulmányi főigazgató, 1868. október 9-én 1.168. sz. leiratában azon indokból, hogy a belényesi főgimnáziumban a magyar nyelv általánosan kötelezett tantárgy, arra utasította az igazgatóságot, hogy a magyar nyelv minden egyes osztályban gyakorlati módon taníttassék és hogy szüntettessék meg azon szokás, amely tekintettel a Romániából és Bukovinából jött tanulóakra, a felső osztályokban a magyar nyelv a haladók és kezdők csoportja szerint kettéosztva tanított.

Papp-Szilágyi József nagyváradi görög katolikus püspök, Kővári Tivadar kanonok, gimnáziumi igazgatónak a tanácsára, az 1870/71. iskolai évben, a belényesi görög katolikus főgimnáziumot állami gimnáziummá akarta átváltoztatni. Ennek indoka a tanárok csekély évi 600 frt fizetése volt, amelyből még lakbért is kellett fizetniök. Amellett, hogy a püspök át akarta adni a gimnáziumot az államnak, mindazonáltal fönntartani akarta az intézet jellegét, előadási nyelvét és alapítványának a kezelését. Az igazgató ilyen szellemben tett előterjesztést a főigazgatónak, aki erre 1870. október 6-án 1.101. szám alatt a következő leiratot intézte az igazgatóhoz:

«Főtisztelendő kanonok, főgimnáziumi Igazgató Ur! Vonatkozással a múlt hó 26-án 271. sz. a. kelt jelentésére, értesitem főtisztelendő Uraságotat, miszerint a belényesi főgimnáziumnak állami gimnáziummá leendő nyilvánítása ügyében, felterjesztést intéztem a nagyméltóságu vallás és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz és a miniszter ur Ő Nagyméltóságával személyesen értekeztem. Ő Nagyméltósága hajlandó az érintett gimnáziumot állami gimnáziummá nyilvánítani, államköltségekkel segíyezni, görög katolikus jellegének és román tannyelvének Fentartása mellett, az alaptőkék kezelését Püspök Ő Méltóságával kötendő szerződés által biztosítani. E végre megkértem ma a Püspök Ur Ő Méltóságát, miszerint az arra vonatkozó tárgyalást, a Miniszter Ur Ő Nagyméltóságával megindítsa. Temesvárott, 1880. október 6-án. Kümmer János Henrik s. k.»

A dolog azonban annyiban maradt.

Eközben a közoktatásügyi miniszterium kidolgozta a gimnáziumok tanulmányi szervezetére vonatkozó javaslatát, mielőtt azonban az törvénynyé vált volna, 1871. szept. 18-án 20.855. számú rendeletével, a javaslat több intézkedését életbe léptette. Eme tervet érintetlenül hagyta a belényesi görög katolikus főgimnáziumban a román tannyelvet. A gimnázium I–V. osztályai-ban a román nyelv tanítására hetenként 3–3 óra, a VI–VIII. osztályban hetenként 2–2 óra vétetett fel, amely óraszám a helyi érdekeknek megfelelőleg, más tantárgyak, óraszámából vonatott le.

A tanárok, türethetlen anyagi állapotuk következtében, 1872. január 3-án, a közoktatásügyi kormányhoz és az országgyűléshez folyamodtak, hogy a tanulmányi alapból vagy az államkincstárból évi 4.000 frt segély utalványoztassék ki számukra. Kezdetben a közoktatásügyi miniszter, amennyiben az intézeti kegyur hozzá fog járulni a kért segélyhez, hajlandónak mutatkozott az anyagi segítyt kiutalni; minthogy azonban a kegyur nem tett semmit, a közoktatásügyi miniszter 1873. október 5-iki leiratában, hivatkozással a tanulmányi alap rendkívüli megterheltetésére, nem részesítette a tanárokat a kért segélyben.

Oltean János nagyváradi püspök, az igazgatóságnak 1874. december 24-én 218. sz. fölterjesztésének figyelembe vételével, 1875. április 29-én 433. sz. leiratával szervezte a tanárok fizetését, kiutalván az alapítványból az igazgató részére évi 1.000 frt fizetést, az oklevéllel bíró tanároknak 730 frtot és a helyettes tanároknak 650 frtot, föntartva magának, hogy időről-időre a sajátjából külön is segíyezze a tanárokat.

Dr. Krausz G. László tankerületi főigazgató, fölterjesztvén a közoktatásügyi miniszteriumhoz, az 1874/5. iskolai évben a belényesi görög katolikus főgimnáziumban tett látogatásáról szóló jegyzőkönyvet, abban azt jelentette, hogy a belényesi gimnáziumban nem fektetnek elég gond a magyar nyelvre, hogy a magyar nyelv előadása tekintetében, a tanulók kezdőkre és haladókra osztatnak, hogy a tantárgyaknak csak román nyelven való előadása által kizárólag román szellem tápláltatik és hogy a tanulmányi alapból engedélyezett 3.706 frt 50 kr. segély feljogosítja a magyar kormányt, hogy követelje a tantárgyaknak magyar nyelven leendő előadását. Hogy a magyar nyelv elsajátításában nagyobb eredmény legyen elérhető, a főigazgató azt véleményezte, hogy rendeltessék el legalább a történelemnek, a földrajznak és a bölcsészetnek magyar nyelven való tanítása.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1875. szeptember 18-án 21,895. számú leiratában közölte a nagyváradi görög katolikus püspökkel a főigazgató nehézményeit és egyuttal kéri a főigazgató által jelzett tantárgyaknak, magyar nyelven leendő tanítását, mire a püspök 1875. november 14-én kelt 1.277. sz. leiratában meghagyta,

hogy a történelem és a földrajz jövőre a gimnáziumban, a román nyelv szabad használata mellett, magyar nyelven adassanak elő.

A főigazgató, 1877. december 31-én 1.530. sz. alatt jelezte, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1877. december hó 22-én 32.628. sz. alatt kelt intézkedéssel, a tanulmányi alapból 1853. évi december 3-án 57.595/1.395. sz. alatt engedélyezett évi 3.706 frt 50 kr. segélyt megvonta, azon indokból, hogy a gimnáziumi alapítvány, a legutóbbi számadásának tanúsítása szerint annyira növekedett, hogy annak kamatjaiból fedezhetik az intézet évi kiadásait.

Ezen leirat, az 1878. január havi tanári tanácskozmányban lett felolvasva, amely elkeseredést okozott a tanárok körében, akiknek fizetése eme segély megvonása által oly csekélyre olvadt le, hogy abból nem biztosíthaták egzisztenciájukat.

Az igazgató a tanácskozmány jegyzőkönyvét felterjesztette az egyházmegyei kormányhoz, amely azt válaszolta rá, hogy kötelességének fogja ismerni, hogy a gimnáziumot a maga teljességében ezután is fentartsa.

Míg a belényesi görög katolikus főgimnázium állami segélyben részesült, addig a tandíj az államkincstárba folyt be, az 1878/9-iki tanévtől kezdve azonban a tandíj, a nagyváradi görög katolikus szentszéknek lett beszolgáltatva.

A tanulmányi alapból élvezett 3.706 frt 50 kr. elvonása által a tanárok fizetése nagyon megcsökkent. Ennek következtében a belényesi és a vidéki román intelligencia, 1880. évi szeptember 15-én egy bizottságot szervezett, amely arra volt hivatva, hogy a gimnáziumi alap javára gyűjtéseket eszközöljön, ami azonban vajmi csekély eredménnyel járt.

A gimnázium legválságosabb helyzetekor, 1879. január 29-én neveztetett ki Oltean János püspök elhunytá után, nagyváradi görög katolikus püspökké Pável Mihály, szamosujvári görög katolikus püspök, akinek áldozatkészsége biztosította azután a gimnázium létét.

Pável Mihály, püspöki székének elfoglalása után 10 hónapra, 1880. április 22-én kelt 893. számú leiratában, a belényesi görög katolikus főgimnázium igazgatójának évi fizetését 1.200 frtban, a rendes tanárok évi fizetését pedig 1.000 frtban állapította meg.

Az egyházmegyei szentszéknek, 1880. november 6-án megtartott teljes ülése kimondta, hogy:

1. Minden helyettes tanár a legrövidebb idő alatt köteles tanári vizsgálatot tenni.
2. Az oklevéllel bíró tanár vizsgálata után, három évre nyilvános rendes tanárrá neveztetik ki.
3. Az igazgatónak évi fizetése 1.200 frt, a vizsgázott tanároké, a vizsgálat utáni három éven át 800 frt, azután pedig 1.000 frt.
4. A rendes tanárok oklevelük keltétől számítható tíz éves pótlékképpen 50 frtot kapnak.
5. A jövőben kinevezendő helyettes tanár az

első három évben 600 frt fizetést huz és ha ezen időközben vizsgálatra jelentkezik, annak letevéséig 1.000 frt évi fizetésben részesül, köteles azonban a vizsgálatot a jelentkezéstől számított két év alatt letenni; ha pedig szolgálata első három éve alatt nem jelentkezne vizsgálatra, akkor állásától el fog mozdítani. 6. A tanárok fizetései három havi utólagos részletekben fognak kifizettetni. 7. A tanároknak nyugdíjjal leendő ellátásáról a szentszék esetről-esetre fog határozni. 8. Az igazgató és a tanárok állásuktól csak fegyelmi úton mozdíthatók el. 9. A helyettes tanárok a kegyur szabad rendelkezése alatt állanak.

Az 1883. augusztus hó 28. és 29-ik napján tartott tanári alakuló gyűlés alkalmával, – tekintettel az 1883. augusztus 9-én kelt 26.776. sz. miniszteri leiratra, amely szerint olyan tanintézetekben, amelyekben valamely hazai nyelv kötelezőleg tanítatik, az erre szánt órák úgy illesztendők be az órarendbe, hogy az által a többi tantárgyak csak terjedelemben szenvedjenek megszorítást, – a tantárgyak fölosztása és az órarend megállapítása, a középiskolákról szóló 1883. évi XXX. t.-c. kiválmái szerint eszközöltettek.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig 1884. február 9-én kelt 42.674/1883. számú leiratában megengedte, hogy ama órarendnek megfelelőleg az I. osztályban a román nyelv előadására heti 3 óra, a többi osztályokban pedig heti 2 óra vétessék fel.

A tanári kar a felsőbb osztályokban szaporítani akarta a román nyelvi órákat és ez iránt felterjesztést is intézett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, de minden eredmény nélkül.

A tanterv és az órarend az 1884/5. iskolai évtől kezdve, a középiskolákról szóló 1883. évi XXX. t.-c. és az ugyanazon évi 26.776. számú miniszteri rendelet utasításainak megfelelőleg állapított meg.

Az 1885. évben, a husvétii szünidő alatt a balázsfalvai görög katolikus érseki szentszék kezdeményezésére, a balázsfalvai és a belényesi görög katolikus, valamint a naszódi alapítványi főgimnáziumok tanári testületeinek kiküldöttjei, együttes tanácskozást tartottak Balázsfalván. A tanácskozmánynak az volt a célja, hogy a román tannyelvű gimnáziumokban, az országos tanterv keretén belül, egyöntetű eljárás állapíttassék meg, azután hogy alkalmas román szövegű tankönyvek adassanak ki, végül hogy megalkossa a balázsfalvai, a belényesi és a naszódi főgimnáziumok tanári testületeinek az egyletét.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter megengedte eme tanácskozmány megtartását és azon Páll Sándor, kolozsvári tankerületi főigazgató által képviseltette magát. A tanácskozmány a balázsfalvai, a belényesi és a naszódi főgimnáziumokat illetőleg egyöntetű tanítási és nevelési elveket állított fel. A vallás- és közoktatásügyi miniszter habár tudomásul vette a tanácskoz-

mány tanügyi megállapodásait, mindazonáltal a nevezett gimnáziumok tanári testületeinek az egyletét nem engedélyezte.

Pável Mihály nagyváradai görög katolikus püspök, miután az 1886/7. iskolai évben a «Pável-féle egyházmegyei kisegítő alapítványt» létesítette, ennek javára és költségére megvette a gimnázium szomszédságában, a patak és a gabonapiac mellett elhúzódó összes telkeket és a gimnázium tőszomszédságában levő telken felépítette a nevezett alap tulajdonát képező tágas, egyemeletes épületet, amelyet ideiglenesen a gimnázium céljaira engedett át 1887. virágvasárnapját megelőző szombaton tették le az új épületnek az alapkövét. Pável püspök a Vulcan-féle gimnáziumi épületet is gyökeresen átalakította, azután pedig a Pável-féle internátust építtette fel. Az új és a Vulcan-féle épület munkálatai 1888-ban fejeztettek be és még azon év őszen adták át rendeltetésüknek. A két épület 54.640 frt 40 krba került. Pável püspök azután a tantermeket új, modern butorizzattal látta el.

Az intézet egyik tanulója, Borgovan Vazul VI. osztálybeli növendék, az 1887/8. iskolai év vége felé elkövetett magyar államellenes tüntetésével a vallás- és közoktatásügyi miniszter figyelmét a gimnáziumra terelte.

Dr. Schlauch Lőrinc nagyváradai római katolikus püspöknek, a bérmálási szentség kiosztása céljából, Belényesen való tartózkodása alkalmából, a gimnázium épületére kitűzött magyar nemzeti zászlót, Borgovan Vazul VI. osztálybeli tanuló ösztönzésére, 1888. június 2-án, egy napszámos eltávolította és azt a fedélzet csatornájába dobta. A tanári testület Borgovan Vazult, ezen tényéért kizárta a belényesi főgimnáziumból, a vallás- és közoktatásügyi miniszter ellenben az ország összes középtanodáiból kitiltotta; a tanári testület ellen pedig szigorú vizsgálatot rendelt el, amelynek megejtésével, kormánybiztosi minőségben, Beöthy Andor, Bihar megye akkori alispánját bizta meg. Ezen vizsgálatnak az volt az eredménye, hogy az egyházmegyei kormány Roşiu Ti-vadar, Leşian Vazul és dr. Ardelean János tanárokat elmozdította tanári állásukból. A nevezett tanárokat az egyházmegyei kormány, más egyházmegyei hivatalokban alkalmazta.

Ezen államellenes tüntetésnek az volt azután a következménye, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1889. július 22-én 24.335. számú rendelete alapján kibocsátott leirata értelmében, a belényesi görög katolikus főgimnázium felső osztályai-ban, az 1889/90. tanévtől kezdve, a hittan és a román nyelv s irodalomtörténeten kívül, minden tantárgy magyar nyelven taníttatik.

A «Pável-féle egyházmegyei kisegítő alapítvány» költségén és a gimnázium tőszomszédságában lévő telken építtette Pável püspök a gimnáziumi tanulók számára a «Pável-féle fiu-internatus»-t, amely habár még 1889-ben teljesen készen volt és be is

volt butorozva, az mindazonáltal csak 1891. év őszén, az 1891/2. iskolai tanév elején nyílt meg, amelyben Pável püspök egyelőre 12 alapítványi helyet létesített.

Pável püspök ezenkívül, 1892-ben ugyancsak a «Pável-féle egyházmegyei kisegítő alapítvány» költségén 5 hold belföldi területet vett az internátus számára, amely az internátus veteménykertjeként szolgál.

A takerületi főigazgató, 1893. december 14-én kelt 2.145. számú leiratával tudatja az igazgatósággal, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter leküldötte az önképzőköri alapszabályokat azon utasítással, hogy azok akképen módosítandók, hogy az önképzőkör működésének a keretén belül, a magyar nyelvnek főszerep biztosítottassék.

A tankerületi főigazgató, 1893. december 15-én kelt 2.159. számú leiratában közölte a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, az intézet kegyurához intézett abbeli felhívását, hogy gondoskodják, miszerint az évvégi értesítvény tulnyomó részben magyar nyelven szerkesztessék.

Miután az 1893-iki nyugdíjtörvény szabadságot adott a felekezeti iskolákat fentartó testületeknek és kegyuraknak, hogy vagy maguk alkossanak nyugdíjat, vagy iskoláik lépjenek be az országos nyugdíjalapba: Pável Mihály nagyváradai görög katolikus püspök és a vezetése alatt álló nagyváradai görög katolikus szentszék előnyösebbnek tartották, hogy egyházmegyei tanári nyugdíjalapot létesítsenek. Pável Mihály püspök, 1895. évi január 24-én tartott szentszéki ülésen, 40.000 K-t adott a belényesi görög katolikus főgimnázium tanárainak a nyugdíjalapjára, amely nyugdíjalap többi segédforrásainak a kezelését a tanári testületre bízta. Ezen segédforrások a következők:

a) A tanárok 300 frton felüli alapfizetésük egyharmadával, valamint minden fizetésnövekedésnek egyharmadával egyszersmindenkorra. b) Az iskola kegyura évenként 5%-ot fog fizetni a tanárok egész alapfizetése után. c) A beirt tanulók az 1894/5. iskolai évtől kezdve, 6 K-t tartoznak fizetni a tanári nyugdíjalapba.

Az aradi görög keleti román egyházmegye tekintettel arra a körülményre, hogy a belényesi görög katolikus gimnáziumba nagyszámu görög keleti tanuló jár, az 1895/6. iskolai évtől kezdve görög keleti hittanári rendes tanszéket állított fel.

Az 1899/900. iskolai év elején, azaz 1899. szeptember 1-én nyílt meg Belényesben 60 növendék számára az aradi görög keleti román egyházmegye által épített és berendezett «Egyházmegyei görög keleti román internátus», amelynek létesítése, az aradi görög keleti román egyházmegyének 70.000 K-jába került.

II.

Az 1906/7. iskolai évre vonatkozó adatok.

A gimnázium ideiglenes igazgatója Dumbrava Vazul görög katolikus alesperes.

A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 13 tanárból és 5 hitoktatóból.

Az intézet tanári testülete az 1906/7. iskolai évtől kezdve állami segélyben részesül. Az 1906/7. iskolai évben az államsegély összesen 12.450 koronát tett ki.

Miután a gimnázium alsó osztályaiban a magyar nyelvet (az I. osztályon kívül), a történelmet és a földrajzot kivéve, minden tantárgy román nyelven adatik elő, ezen tantárgyak keretén belül román tankönyvek használatnak. A felső osztályokban pedig a görög katolikus és görög keleti növendékeknek előadott hittant és minden tanulóra egyaránt kötelező román nyelvet kivéve, az összes tantárgyak magyar nyelven adatnak elő és így az ezen tantárgyak keretében kizárólag magyar tankönyvek használatnak.

A gimnáziumban a következő rendkívüli tantárgyak adattak elő: 1. a francia nyelv, 2. a gyorsírást, 3. az ének, 4. a zene, 5. a műrajz.

Az intézet önképzőköre.

Az önképző kör «Vulcan Sámuel» körnek neveztetik.

Az önképzőkörnek, amelynek tagjai a főgimnázium VII. és VIII. osztályának a tanulói, az 1906/7 iskolai évben a VII. osztályból 44, a VIII. osztályból pedig 39, összesen tehát 83 tagja volt.

A tagok 70 román-, 16 magyar költeményt, 2 dialógot szavaltak és ezeken kívül 3 értekezést és 3 bírálatot olvastak fel.

Az önképző kör könyvtára 514 kötetből álló 415 munkát foglal magában.

Az önképzőkör vagyona 1897 koronát tett ki.

Az önképzőkörrel kapcsolatban egy dalárda és egy zenede is működött.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. 1906. október 4-én, a király nevenapján.
2. 1906. október 29-én, II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállítása napján.
3. 1906. november 8-án, dr. Radu Demeter nagyváradi görög katolikus püspöknek, mint kegyurnak a nevenapján.
4. 1906. november 19-én, szent Erzsébet napján, amikor

is az elhunyt Erzsébet királyné lelki nyugalmaért gyász isteni tiszteletet is tartott.

5. 1906. december 25-én, Vulcan Sámuel, volt nagyváradi görög katolikus püspöknek, mint az intézet alapítójának halála évfordulója alkalmából.

6. 1907. április 11-én, az 1848-iki törvények szentesítésének az emlékére.

7. 1907. június 1-én, Pável Mihály, volt nagyváradi görög katolikus püspöknek, mint az intézet második alapítójának halála évfordulóján.

8. 1907. június 8-án, a koronázás évfordulóján.

Ezeket a diszgyűléseken a programban egy-egy magyar költemény elszavalása is fel volt véve.

Tornaverseny.

Az intézet 26 növendéke vett részt az 1907. év május hó 25. és 26-ikán Temesváron megtartott tornaversenyen, amelyen az intézet 2 elismerő okiratot, 2 növendék pedig egy-egy ezüst érmet (a II. díjat) nyert.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Különböző adatok		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VII I	Összesen
Az iskolai év elején beiratkozott		66	63	44	51	57	39	44	41	405
Az év végén maradt		54	60	41	50	54	37	42	41	379
Mevizsgált magántanulók		1	–	–	1	2	1	1	3	9
Az osztályozott tanulók közül:										
A hitfelekezetiük szerint	római katolikus	3	4	–	3	4	2	–	–	16
	görög katolikus	27	29	21	19	35	25	24	23	203
	görög keleti	18	23	18	26	16	8	16	18	143
	helvét hitvallású	5	–	1	2	–	1	3	1	13
	izraelita	2	4	1	1	1	2	–	2	13
Nemzetiségük szerint	magyar	10	8	2	6	5	5	3	3	42
	román	45	52	39	45	51	33	40	41	346
Magyarul nem tudnak		11	5	4	4	–	–	–	–	24
Illetőség szerint	biharmegyei	31	33	17	28	23	14	16	14	176
	más megyékből	24	27	24	23	33	24	27	30	212
A tanulók közül	felsőbb osztályba léphet	40	41	30	41	40	30	33	43	298
	megbukott	15	19	11	10	16	8	10	1	90

Különböző adatok			I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen		
A tanulók szüleinek a foglalkozása	ter- melő	önálló	nagybirtokos és nagybérlő	–	2	–	–	–	–	–	–	2	
			kisbirtokos és kisbérlő	16	17	12	12	9	8	12	17	103	
			alkalmazott	–	–	–	2	–	–	–	–	–	2
	iparos	önálló	nagyiparos	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
			kisiparos	3	4	5	3	2	1	2	–	–	20
			alkalmazott	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	kereskedő és vállalkozó	önálló	nagykereskedő v. vállalkozó	2	–	–	–	–	–	–	–	–	2
			kiskereskedő vagy vállalkozó	–	1	1	2	4	2	–	–	1	11
			alkalmazott	5	–	–	–	–	–	–	–	–	5
	tiszt- viselő		állami és megyei	2	5	2	12	9	6	3	6	–	45
			magán	2	5	–	2	3	–	–	–	–	12
			orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök stb.	21	26	21	16	26	16	23	19	–	168
		napszámos, szolga	3	–	–	1	–	–	–	–	–	–	
		magánzó	1	–	–	1	3	5	3	1	–	14	

Érettségi vizsgálat.

Az érettségi vizsgálatokra összesen 44 tanuló jelentkezett, akik közül 43 bocsjátatott szóbeli vizsgára, ezek közül 35 nyilvánították érettnak; 7 három hónapra, 1 pedig egy évre vettette vissza.

Könyvtárak és szertárak.

a) Tanári könyvtár.

Az intézet tanári könyvtára az 1906/7. iskolai évben 53 ajándékozott és 20 vásárolt, összesen tehát 73 művel szaporodott. A bukaresti román akadémia 10 munkát ajándékozott a tanári könyvtár számára.

A tanári könyvtárnak 11 magyar, 3 román és 1 német lap, illetve folyóirat járt. A tanári könyvtár ezeken kívül ebben az évben Román József nagyváradai ügyvédnek, mintegy 200 könyvet kitevő könyvtárával szaporodott, amelyet a nevezett ügyvéd a tanári könyvtárnak ajándékozott.

b) Természettani szertár.

A természettani szertár az 1906/7. iskolai évben 600 korona értékű 27 készülékkel szaporodott.

c) Rajzterem.

A rajzterem az 1906/7. iskolai évben 170 gipszmintával és táblával szaporodott.

Az intézet ösztöndíjas és segélyezett növendékei az 1906/7. iskolai évben.

1. A Vulcan-féle kenyér-alapítványból 40 koronás évi ösztöndíjban 20 tanuló részesült.
  2. A Hidas Papp János-alapítványból 100 koronás évi ösztöndíjban 3 tanuló részesült.
  3. A Rudolf-féle alapítványból 1 tanuló 45 K, 2 tanuló 80 K, 1 tanuló 100 K, 1 tanuló 110 K és 1 tanuló 120 K évi ösztöndíjban részesült.
  4. A Mihoc Zachariás-féle alapítványból 80 korona évi ösztöndíjban 2 tanuló részesült.
  5. A Zsiga-féle alapítványból 1 tanuló évi 280 K, 3 tanuló pedig évi 140 K ösztöndíjban részesült.
  6. A Pap Tódor-féle alapítványból 1 tanuló 300 K ösztöndíjban részesült.
  7. A Gozsdu-féle alapítványból 1 tanuló 180 K, 1 tanuló 200 K és 1 tanuló évi 360 K ösztöndíjban részesült.
  8. A Ghiba Birta-féle alapítványból 2 tanuló évi 400 K, 1 tanuló pedig évi 200 K ösztöndíjban részesült.
  9. A Wenkheim Frigyes-alapítványból 1 tanuló 200 K évi ösztöndíjban részesült.
  10. A pénzügyi alapról 1 tanuló évi 200 K, 1 tanuló pedig 300 K évi ösztöndíjban részesült.
  11. Az Alutan és Szilágyi-féle alapokból 1 tanuló évi 120 K ösztöndíjban részesült.
  12. A Vaida G.-alapról 1 tanuló 140 K évi ösztöndíjban részesült.
- Összesen tehát 36 tanuló 5.495 korona évi ösztöndíjban részesült.

A gimnáziummal kapcsolatban álló alapítványok és alapok.

1. A Vulcan Sámuel nagyváradi görög katolikus püspök által alapított gimnáziumi kenyér-alap.
Vulcan Sámuel nagyváradi püspök, 1835 évi február 5-én kelt alapító oklevelének h) pontja alatt úgy rendelkezett, hogy azon 1.147 pfrt, ami a felszámított gimnáziumi kiadások fedezetén felül megmarad, használtassék fel kenyérbeszerzésre, amely azután osztassék ki a szegény tanulók között.
Ezenkívül több Venter községbeli lakos és uradalmi jobbagy által átengedett urbéri területen egy vizimalmot építtetett a Hollód vizén. Ezen malmot is a belényesi gimnáziumnak adományozta oly feltétellel, hogy annak tiszta jövedelmét szintén kenyér beszerzésére fordítsák. Ezt az adományozást Vulcan Sámuel püspök, az 1839. május 18-án megtartott szentszéki ülésen tette, de hogy ez az adományozás érvényes legyen, királyi jóvá-

hagyásra volt szükség. Az alapító oklevelet azonban a helytartó tanács alaki hibák miatt visszaküldötte. E közben Vulcan püspök meghalt. Utóda, Erdélyi Vazul püspök, minden erejéből ellenszegült annak, hogy a hollódi malom a belényesi gimnázium tulajdonába menjen át és azt elidegeníthetlen uradalmi tulajdonnak mondotta ki. De hogy a helytartóság mégis tegyen valamit, 1848. február 22-én 6.157. számú leiratával meghagyta neki, hogy sajátítsa ki a malmot 6.200 pfrtért, mint amennyibe került a malom a rajta épült emeletes magtárral együtt. Ezen kedvezmény azért adatott meg neki, mert kilátásba helyezte, hogy Nagyváradon görög katolikus tanítóképezdét fog felállítani; ami későbbben fel is állított, de nem a saját, hanem a tanulmányi alap költségén. Erdélyi püspök azonban a 6.200 pfrtból csak 4.967 pfrtot adott át a kenyéralapnak.

Az évenkénti kenyérpénz összegének a megállapítása, a nagyváradai görög katolikus szentszék hatásköréhez tartozott. Ez 1.000–1.400 frtot utalt ki s így 40–80 tanuló részesült ezen segélyben. Eleinte házilag süttettek kenyeret, később pedig vállalkozóknak adták ki, végre pedig mindenik segélyezett, kenyér helyett évenként 20 frtot kapott.

Miután Vulcan Sámuel püspök, 1835. február 5-én kelt alapító oklevelének *h)* pontja alatt megengedte, hogy bármely utódja nagyobbíthassa ezt az alapítványt és bármely utódjának szabadságában állandóan ezt a kenyéralapítványt azon összeghez csatolni, amelyet a gimnázium mellett létesítendő internátusra fordítana, Pável Mihály nagyváradai görög katolikus püspök, a Vulcan-féle kenyér-alapítványt, az általa létesített fiu-internátus céljaira fel is használta. A nagyváradai görög katolikus szentszék ezen egyesítést illetően, 1892. évi július 30. napján tartott ülésében egyelőre azt határozta, hogy tekintettel arra a körülményre, miszerint a tehetségesebb és jó előmenetelű görög katolikus tanulók majdnem mindnyájan az internátusban vannak elhelyezve, az 1892/3. tanévre a kenyér-díjat 1.000 frtban állapítja meg úgy, hogy ezen összegből 400 frt kenyérdíjban osztassék ki, a városban lakó 20 tanulónak 20 frtjával; 600 frt pedig, amely 5 intézeti alapítványi díjnak felel meg, tétessék át a «Pável-féle kisegítő alapba».

2. A Papp János-féle gimnáziumi alapítvány. Ezt az alapítványt Papp János volt belényesi polgár tette. Az alapítvány 5.000 forintot tett ki, amelyet a nagyváradai görög katolikus káptalan kezel és abból ösztöndíjak az 1880/1. iskolai évtől kezdve folyósítatnak. Az 1906/7. iskolai évben 3 tanuló évi 100 korona, összesen tehát 300 korona ösztöndíjban részesült.

3. A Zsiga Miklós-féle kenyér-alapítvány. Zsiga Miklós volt nagyváradai kereskedő és neje Kospérda Anna, miután a nagyváradai iskolákat látogató görög keleti román jó előmenetelű szegény-

sorsu tanulók részére 1860-ban Nagyváradon, a Szent Miklós-ról elnevezett fiunöveldét létesítették, 1866-ban 1.000 frtot tettek le a belényesi görög keleti román plébániai bizottságának kezeibe oly rendelkezéssel, hogy ennek kamataiból évenként jó előmenetelű, görög keleti román vallásu szegény tanulókat részesítsen kenyér adományban. Ezen alapítványból az 1866/7-iki iskolai évtől kezdve évenként 12 tanuló kapott kenyeret. Zsiga Miklós ezenkívül 3.028 frt 50 krért megvett Belényesben, a Szt. János-utcán egy házat belsőséggel, amelyet szintén a belényesi görög keleti plébániai bizottságának adott át gondozás végett olyan kikötéssel, hogy mihelyt a házból befolyt bérösszegek olyan tőkét tesznek ki, amelynek jövedelme biztosítandja az 1.200 frt évi tiszta jövedelmet, egy fiunöveldét létesítsen. Ugyanakkor a kenyér-alapítványul letett 1.000 frt szintén a fiunöveldé céljára lesz felhasználható. Miután azonban 1899. szeptember 1-én megnyitott Belényesben az «Egyházmegyei görög keleti román internátus», az illetékes egyházi hatóságok kimondták, hogy a Zsiga-féle alapítvány, ahelyett, hogy abból az alapító rendelkezésének megfelelőleg idővel fiu internátus létesíttessék, ösztöndíjak fognak adni, illetve az ösztöndíjasok ezen alapítvány terhére, a belényesi egyházmegyei görög keleti román internátusban fognak elhelyeztetni. Miután pedig az alapítvány már az 1899/90. iskolai év elején annyira felszaporodott, hogy ezen határozatnak eleget lehetett tenni, a Zsiga-alapítvány az 1899/900. iskolai évtől, azaz a belényesi egyházmegyei görög keleti román internátus megnyitása óta ösztöndíjasait a nevezett internátusba helyezi el. Az alapítvány 1906/7. iskolai évben 4 tanulókat helyezett el a nevezett internátusba, akik közül 1 tanulóért az egész évi díjat, azaz 280 K-t, 3 tanulóért pedig a féldíjat, azaz 140 K-t, összesen tehát 700 koronát fizetett. Az alapítvány jelenlegi vagyona körülbelül 40.000 koronát tesz ki.

4. A Mihoc Zakariás ösztöndíj-alapítvány. A Bihar vármegyéhez tartozó Pokola község volt görög keleti román lelkésze, Mihoc Zakariás, 1887-ik évben letett a nagyvárad-i görög keleti román szentszéknél 4.000 frtot, hogy annak évi kamataiból négy, a belényesi gimnáziumba járó szegény görög keleti román tanuló évenként 40–40 frtnyi ösztöndíjban részesíttessék. Az alapítványt a nagyvárad-i görög keleti román szentszék kezeli. Az ösztöndíjak az 1889/90-iki tanévtől folyósíttatnak. Az 1906/7. iskolai évben 2 tanuló évi 80 korona, összesen tehát 160 korona ösztöndíjban részesült. Az alapítvány jelenlegi vagyona 10.144 K 93 f.-t tesz ki.

5. A szegény tanulók segélyezésére szolgáló alap 757 K 92 f volt, amely a belényesi takarékpénztárban van elhelyezve.

6. Az ifjusági alap 110 K 60 f, mely szintén a belényesi takarékpénztárban van elhelyezve.

A gimnáziummal kapcsolatban álló internátusok.

1. A görög katolikus román internátus és diák asztal.

Ebbe az internátusba csak görög katolikus és római katolikus növendékeket vesznek fel. Az internátusban 134 növendék volt, akik közül 23 teljesen ingyenes volt; 13 olyan számfeletti ingyenes volt, akik csak 60 koronát fizettek, még pedig az egyenruháért; 38 félfizetéses volt és 60 olyan növendék volt, akik évi 300 koronát fizettek. Az internátus ingyenes és kedvezményezett növendékei közül 70 növendék a Pável-féle alapítványból, 1 a Móza Tódor alapítványból, 2 a Hengye Zimán alapítványból és 1 a Darabont-alapítványból kaptak ösztöndíjat. Az utóbbi három alapítvány 4 tanulót évi 150–150 korona ösztöndíjjal segített. Az internátus növendékeinek külön önképzőkörük, dalárdájuk és zenedéjük volt.

Dr. Radu Demeter, nagyváradai görög katolikus román püspök az internátusban egy diák-asztalt létesített, amelynél az egész éven át 10 görög katolikus és 5 görög keleti, összesen tehát 15 román szegénysorsu növendék nyert teljes élelmezést.

2. A görög keleti román internátus.

Az intézetbe vallás és nemzeti különbség nélkül vétetnek fel a növendékek. Az internátusban összesen 52 növendék volt, akik mind görög keleti románok voltak. Az internátusban évi díjképpen a fizetéses növendékek 280 koronát fizetnek.

Az internátus növendékeinek külön önképzőkörük, dalárdájuk volt.

A tanulók által fizetendő tandíj és egyéb díjak, valamint egyéb adatok.

Az intézetben minden egyes tanuló 4 K felvételi, 2 K könyvtári és rajz, 2 K bizonyítványi, 2 K időszaki és évvégi értesítődíjat, továbbá 6 koronát a tanári nyugdíj alapra, összesen tehát 16 koronát tartozik fizetni. Ezen díjak fizetése alól egy tanuló sem mentetik fel. Az évi tandíj 36 K, amely két részletben fizetendő,

Az iskolai év az új naptár szerint kezdődik és záródik.

III. FEJEZET.

A brassói görög keleti román központi iskolák (főgimnázium, alreál- és felsőkereskedelmi iskola.)

I.

Az intézetek története.

Brassónak az orthodox egyházhoz tartozó lakosai, a szomszédos országokkal folytatott kereskedelmük folytán, már a XV.

században kiváló anyagi jólétnek örvendeztek és már a XV. század elején Brassó egyik külvárosában, az ugynevezett Bolgárszegen (Șchei), a Szent Miklós-ról nevezett templomot alapították, amely később kulturális központjává lett az erdélyi részekben lakó orthodox románoknak. Havasalföld és Moldvának a fejedelmei, már a XVI. század első tizedeitől kezdve anyagi segítyezésben részesítették a brassói Szent Miklós-ról nevezett templomot. Brassóban a XVI. századtól kezdve igen sok román könyvet nyomattak. Itt jelentek meg 1836–1838 között az első időszaki román tudományos és irodalmi folyóiratok, 1837-ben pedig itt jelent meg a még most is fennálló «Gazeta Transilvaniei» román politikai napilap.

A Szent Miklós-ról nevezett templom román iskolákat is létesített, amelyeknek alapítását, habár egyesek 1495-re vezetnek vissza, azokról Farsching jezsuita, «Nova Dacia» című munkájában, mégis csak 1743-ban tesz először említést, amikor is azt írja, hogy abban az iskolában az írás és az olvasáson kívül csak egyházi, énekeket tanítottak. Ezen iskola tanítói, a Szent Miklós-ról nevezett templom kántorai és diakonusai voltak, akik tanítói fizetésüket ettől a templomtól kapták. Ezen iskolában 1768-tól kezdve a görög nyelvet is tanították, mert abban az időben Brassóban igen sok görög és macedon román kereskedő lakott és mert az akkori Havasalföldön és Moldvában, amelyekkel a brassóiak szoros kereskedelmi összeköttetésben állottak, a görög nyelv volt az uralkodó nyelv.

II. Józsefnek, 1781. október hó 24-én kiadott türelmességi parancsa után, az erdélyi románok mindenféle templomokat és iskolákat kezdtek építeni.

Az erdélyi kormány, 1787. július 13-án azzal bizta meg a brassói előljáróságot, hogy egyetértőleg a nagyszebeni püspökkel, birják rá a Szent Miklós templom kötelékébe tartozó románokat, hogy egy három osztályból álló főiskolát állítsanak fel. Ezt az iskolát tényleg fel is állították, amely az előljáróság irataiban «Walachische Normal-Schule» néven szerepel. Ez az iskola sok viszontagságon ment keresztül, hol nem voltak tanulói, hol nem voltak tanítói, mert azokat nem volt honnan fizetni és így ebben az iskolában a tanítás többször szünetelt. Végre azután 1804-ben ezt az iskolát újonnan szervezték, amelyben az előirt tantárgyakon kívül még a magyar, a német és a görög nyelv is tanított. Ezt az iskolát a Brassóban dühöngő pesztis miatt 1813-ban bezárták és azt csak 1817-ben nyitották meg, de azután sem volt abban rendes és állandó tanítás, mert a tanítók nem kapták meg rendesen a fizetésüket, aminek azonban nem az volt az oka, hogy a Szent Miklós-ról nevezett templom nem rendelkezett volna kellő anyagi eszközökkel, hanem az, hogy a templom gondnokai azt akarták, hogy az iskolát ne a templom, hanem a növendékek szülei tartsák fenn.

Miután, II. Józsefnek, 1781. július 4-én kiadott pátense következtében megszűnt a szászoknak ama régi kiváltsága, hogy Brassó belvárosában csakis nekik lehessenek házai, a Brassó külvárosokban lakó románok és görögök is kezdtek a belvárosban házakat venni és építeni. Miután pedig a románok a belvárosban megszorodtak, 1787-ben a románok a belvárosi Szent Háromság-ról nevezett templomot építették, amely a románok és a görögök közös tulajdonát képezte és amelyben az isteni tisztelet hetenként felváltva románul és görögül tartatott. A közösség azonban csakhamar megszűnt, mert a görögök felsőbbiséget akarván gyakorolni a románokkal szemben és nem akarván magukat alávetni a nagyszebeni görög keleti román püspök fennhatóságának: a templomból csakhamar száműzték a román nyelvet és a román papokat. Ennek következtében a románok 1828-ban, anélkül hogy a közösen épített templomhoz való jogukról lemondtak volna, a Szent Háromság-ról nevezett templomból kiváltak és külön egyházközséget alapítva, 1833-ban Brassó piacának a közepén, egy házat vettek, amelyet kápolnává alakítottak át és ezzel kapcsolatban 1834-ben román iskolát létesítettek.

A belvárosi románok azonban 1866-ban visszatértek a görögökkel közösen létesített és fentartott Szent Háromság-ról nevezett templomba és miután a görögök, a visszatért románoknak semmiféle jogokat sem biztosítottak a templom vezetésében, a brassói románok és görögök között újabb egyenetlenkedés támadt, aminek következtében a románok 1883-ban pert indítottak a görögök ellen és követelték, a Szent Háromság templom vagyonának az őket megillető rész kiadatását. A pert azonban a románok 1887-ben végleg elveszítették. Ezután a románok végképpen odahagyták a Szent Háromság templomot és 1899-ben Nagy Boldogasszony-ról nevezett új templomot építettek a belvárosban.

Miután az 1833-ban, a belvárosban alakult új román hitközségnek nem volt elegendő alapja arra nézve, hogy az 1834-ben létesült iskoláját fentarthassa, a hitközség felhívást intézett a romániai és a brassói románokhoz, akiket arra kért fel, hogy támogassák anyagilag az újonnan létesített iskolájukat, amelyben a német-, a görög- és a román nyelvet, valamint az írást és a számolást tanították. A brassói román kereskedők már mindjárt az iskola létesítésekor tervbe vették, hogy abban az iskolában a tanulók ne csak elemi, hanem egyszersmind kereskedelmi ismeretekben is részesíttessenek és erre a célra már eleve gondoskodtak román nyelvű kereskedelmi tankönyvekről.

A hitközség az 1836/7. iskolai év kezdetén, a görög katolikus vallású Barițiu György balázsfalvai tanárt állította az iskola élére, akinek a mai pénzünk szerint 500 frt fizetést, szabad lakást és tűzifát adott. Ez az iskola Barițiu vezetése alatt (1836–1845), mint normális iskola oly hírnévre tett szert, hogy

annak még a mostani Romániából is voltak tanítványai. Az iskola kezdetben három osztályból állott, a negyedik osztályt 1837-ben állították fel és ebben a kereskedelmi ismereteket tanították.

A belvárosi iskola felvirágzásával, hanyatlásnak indult a bolgárszegi külvárosi iskola. Ilyen helyzetben találta ezeket az iskolákat Popasu János, a későbbi karánsebesi püspök, akit 1838. március havában választottak meg plébánossá a Szent Miklós-ról nevezett templomhoz. Popasut még ugyanazon év július havában választottak meg brassói első esperesnek. Popasu megválasztása után azonnal hozzá fogott a Szent Miklós templom elhanyagolt iskolájának a szervezéséhez. A bolgárszegi hitközség 1840-ben, Popasu tanácsára elhatározta, hogy a bolgárszegi iskola a jövőben 4 fiu- és 2 leányosztályból fog állani és hogy tanítókul csakis képzett egyéneket fog alkalmazni, akik 600 firt évi fizetést és szabad lakást fognak élvezni. Az erdélyi kormány, a hitközség ezen határozatát, 1844. február 27-én 1196. szám alatt kelt határozatával hagyta jóvá.

A Szent Háromság-ról nevezett templom 1823-ban egy görög iskolát létesített, amelynek két tanítója volt, akik közül az egyik a görög, a másik pedig a német nyelvet tanította. Az odavaló görögök azonban nem voltak megelégedve ezzel az iskolával és így 1837-ben panaszt emeltek ellene a kormánynál, amely az iskolára vonatkozólag, Móga Vazul nagyszebeni görög keleti püspöktől kért információt. Miután Móga püspök szintén úgy találta, hogy az iskola nem felel meg hivatásának, azt javasolta a kormánynak, hogy ezen iskola helyett egy gimnázium létesíttessék az orthodox egyház gyermekei számára, már azért is, mert abban az időben az orthodox egyháznak egyetlenegy középiskolája sem volt Erdélyben.

Az erdélyi kormány, tekintettel Móga püspök előterjesztésére, 1838. május 28-án tamásfalvi Turi Ferenc, tartományi biztossal az élén, egy öt tagból álló bizottságot küldött ki, annak a megállapítására, hogy van-e elegendő alap a gimnázium létesítésére és fentartására? Ezen bizottság, – amelynek működése 1838–1843-ig tartott – konstatálta: hogy a Szent Háromság templom egyházi és iskolai alapjai nem használtattak fel rendeltetésüknek megfelelőleg, továbbá hogy az ezen alapokból fenntartott iskola nem felel meg céljának és hogy a templomnak elég alapja van arra nézve, hogy egy görög keleti gimnáziumot létesítsen és tartson fenn.

A bizottság, jelentését az erdélyi kormányhoz terjesztette fel, amely azonban semmiféle határozatot sem hozott ebben az ügyben.

Popasu közbenjárására, a bolgárszegi és a belvárosi egyházközségek elhatározták, hogy közösen fognak egy iskolát létesíteni és erre a célra 10.800 pengőn (4.320 forintért) megvettek egy kertet, amely egy szabad téren, az ugynevezett Gróver mel-

lett terült el. A két hitközség még azt is elhatározta, hogy a közös tulajdonukat képezendő iskolában öt tanító tanítson, akik közül négyet a Szent Miklós templom hitközsége, egyet pedig a belvárosi templom hitközsége fizessen; továbbá hogy az iskola építéséhez a Szent Miklós templom hitközsége 6000 pengő forinttal járul és hogy az iskola feletti felügyelettel és adminisztrációval, a két hitközség kebeléből választandó iskolaszék bizassék meg, amely hivatva lesz az iskola felépítésére szükséges költségeket gyűjtés útján megszerezni. Az iskola építése azonban a közbejött politikai mozgalmak miatt elmaradt. Ugyancsak ebben az időben, 1847. december 2-án választották meg az elhunyt Móga Vazul püspök helyébe nagyszebeni püspöknek Şaguna András.

A szabadságharc lezajlása után, a Szent Miklós templom hitközsége, Popasu indítványára, 1850. május hó 1-én elhatározta, hogy 1850. év őszén a két hitközség együttesen egy algimnáziumot nyit, amihez a belvárosi templom hitközsége is hozzájárult. Erre a célra a Szent Miklós templom hitközsége évenként 2.160 frtot, a belvárosi templom hitközsége pedig évenként 500 forintot ajánlott fel, a hiányzó összeget pedig a két hitközség egy-néhány lelkesebb tagja ajánlotta fel, akik arra kötelezték magukat, hogy a hiányzó részt 10 éven át fogják a sajátjukból fedezni.

A két hitközség 1850. október 7-én arra kérte a bécsi valás- és közoktatásügyi minisztert, hogy ennek a gimnáziumnak adja meg a nyilvánossági jogot.

A két hitközség által létesített központi iskola 1850. év őszén tényleg megnyílt, amely 4 fiu- és 2 leányosztályból állott. A negyedik osztály, amelyben a hittant, a román-, a latin-, a német nyelvet, a földrajzot, a számtant és a természetrajzot tanították, a gimnázium I. osztályaként tekintetett. A négy osztálynak az első évben 24 tanulója volt.

1850. november 20-ikán alakult meg az iskolaszék, amelynek elnökéül Popasu János esperes választott meg. Az iskolaszék 1851. május 21-én elhatározta, hogy az iskolák elhelyezésére egy alkalmas épületet fog építeni és erre a célra adakozásra hívta fel a románokat. (Şaguna András püspök 1850. július 1-én Bécsben járt és az erdélyi görög keleti románok számára az állam költségén felállítandó hat román gimnáziumot kért és pedig: Nagyszebenben, Brassóban, Déván, Kolozsváron, Kőhalmon és Kőváron.) A Szent Miklós templom hitközsége erre a célra a már felajánlott 6.000 frton kívül még 9.570 frtot ajánlott fel, amihez a hívők, részben pénzbeli, részben pedig természetbeni adományaikkal járultak hozzá.

A két hitközség pedig 1851. szeptember 13-ikán szerződésre lépett, amelynek főbb pontjai a következők:

A Brassóban levő két görög keleti román hitközség, illetve

azonak a képviselete, örök időkre arra kötelezik magukat – in solidum – hogy a brassói görög keleti központi román nemzeti iskolák számára, egy megfelelő épületet emelnek és hogy azokat az iskolákat a szükséghez képest úgy anyagilag, mint szellemileg fejleszteni fogják. Az iskola örökre nemzeti-hitfelekezeti iskola marad, azaz: hogy ezen iskolák számára emelendő épületek és létesítendő alapok, átok és kiközösítés terhe alatt, kizárólag a görög keleti románok tulajdonát fogják képezni. Ezen iskolák tanárai csakis görög keleti románok lehetnek. Miután ezen iskolák a románok adakozásaiból létesítettnek, ezek az összes román ifjak előtt nyitva állanak, de ezekből a többi nemzetek és hitfelekezetek fiai sem záratnak ki.

Ezen iskolák vezetésének és kezelésének a joga, örök időkre a két hitközséget illeti meg. Az uralkodónak és kormányának a legfőbb felügyeleti jogát kivéve, ezen iskolákra nézve minden más idegen befolyás ki van zárva. Ennek az alapján ezen iskolák tanárait a két hitközség fogja megválasztani. Ezen iskolák belső szervezete mindig olyan lesz, mint amilyent a kormány, az ezen iskolákkal egyenrangú állami iskolákra nézve meg fog határozni. Az iskolák igazgatását, a két hitközség képviselőiből egyenlő számban összeállított iskolaszék fogja eszközölni, amely elnökét és fizetéses jegyzőjét a saját kebeléből választja. Ha a két hitközség valamelyike idővel elhagyná a görög keleti vallást, úgy annak megszűnik minden joga ezen iskolákkal szemben.

Ezt a szerződést Şaguna András nagyszebeni görög keleti püspök 1851. szeptember 29-én hagyta jóvá.

Şaguna András püspök, ezen iskolák alapkövét 1851. szeptember 29-én (Szent Zsófia napján), nagy egyházi ünnepek között tette le.

A gimnázium II-ik osztálya az 1851/2. iskolai év elején nyílt meg. A két osztály tanulóinak száma 36 volt. A III-ik osztály az 1852/3. iskolai év elején nyílt meg. A három osztály tanulóinak száma 51 volt.

Az erdélyi görög keleti román püspökség küldöttségileg üdvözölte 1853-ban Bécsben Ő Felségét, az ellene elkövetett mérénylet után. E küldöttségben több brassói görög keleti román is részt vett, akiket a két hitközség azzal bizott meg, hogy eszközöljék ki Bécsben, hogy a brassói gimnáziumnak adassék meg a nyilvánossági jog és hogy a bécsi és a budapesti románok között gyűjtéseket rendezzenek. Ez a gyűjtés azonban nagyon kevés sikerrel járt.

1853/4-ben nyílt meg a gimnázium IV-ik osztálya. Az 1853/4. iskolai év kezdetén érkezett meg Nagyszebenbe, az 1853. augusztus 27-ikén kelt 6.733/786. sz. miniszteri leirat, amelyben megengedett, hogy az 1853/4. iskolai év elején megnyílják a brassói görög keleti algimnázium, amely azonban csak akkor fog nyilvánossági joggal felruháztni, hogy az abban észlelt hiányok

pótoltatni fognak: azaz, hogy ha a gimnáziumban annyi tanár fog alkalmaztatni, amennyit a törvény megkövetel; hogy ha az egyes tantárgyakat, az azokból képesített tanárok fogják előadni; hogy ha megfelelő tankönyvek lesznek és hogy ha az iskola vagyonának a kezelésére vonatkozólag egy szabályzat fog összeállítatni. Şaguna püspök Brassóban személyesen adta át a hitközségeknek a fennebbi miniszteri leiratot.

Az iskola megkezdett építése azonban megakadt, mert nem volt elegendő pénz. Ennek következtében a Szent Miklós templom hitközsége 6.000 frtot, a belvárosi hitközség 2.000 frtot, a hitközség 11 jobbmódu tagja pedig 1.000–1.000 frtot adtak határozatlan időre kölcsönképpen. Ezzel azután az építkezés céljaira ujjonnan 17.000 frt állott rendelkezésre, ami aztán lehetővé tette, hogy a gimnázium négy osztálya és az elemi iskola 1854. szeptember 29-ikén az új épületbe költözzék át, amelynek a földszintje már készen volt. Az egész épület azonban csak 1856. őszére készült el és összesen 80.000 frtba került. A két hitközség a gimnázium mellett, 1856-ban, egy gőzfürdőt építtetett, amelynek tiszta jövedelme a gimnáziumot illette meg. (Ez a fürdő 1896-ban teljesen átalakított és hidegvíz gyógyintézettel bővített ki, aminek folytán azóta az, jelentékeny jövedelmi forrását képezi a brassói központi iskoláknak.)

A bécsi vallás- és közoktatásügyi miniszter 1856. január hó 28-ikán kelt 832. sz. leiratában a gimnáziumnak megadta a nyilvánossági jogot.

Az 1857/8. iskolai évben a kereskedelmi alkalmazottak számára esti tanfolyam nyitott, amelynek két kurzusa volt, még pedig egyik a kezdők, a másik pedig a haladók számára. Ezt a tanfolyamot később az iparosifjak iskolájával bővítették ki.

1860-ban járt le az az idő, amelyre a hitközség egyes tagjai arra kötelezték magukat, hogy a gimnázium fentartásához a sajátjukból is hozzájárulnak. De miután ezen tagok egy része már különben is elhalt, az életben levők egy része pedig a beállott kereskedelmi pangás következtében, szorult anyagi viszonyok közzé jutott: a gimnázium a legnagyobb bizonytalanságnak volt kitéve. A hitközségeknek ilyen körülmények között módot és eszközt kellett találniok arra nézve, hogy a gimnázium fennállása biztosíttassék. Erre nézve nagy segítségükre szolgáltak a hitközség levéltárában őrzött régi ajándékozási okiratok, amelyeknek értelmében, Havasalföld és Moldva fejedelmei a brassói templomot és annak papjait, 1594-től kezdve 1781-ig kegyes adományokban és egyes kiváltságokban részesítették. Ezekből a régi oklevelekből az is kitűnt, hogy a Szent Miklós templomnak Havasalföldön és Moldvában részben vásárolt, részben pedig adományozott birtokai voltak, amelyek azonban az idők folyamán idegen kezekre kerültek.

Ezekből az okiratokból a többek között kitűnt, hogy a tem-

plomnak: 1. Aron, Moldva fejedelme, 1594-től kezdve évente 12.000 kis ezüstforintot adott; 2. István György, Moldva fejedelme, 1656-tól kezdve 8.000 kis ezüstforintot; 3. Antal, Havasalföld vajdája, 1669-től kezdve legeltetési jogot adott; 4. Cantacuzin Șerban, Havasalföld fejedelme, 1679-től kezdve legeltetési jogot adott; 5. Racoviția Mihály, Havasalföld fejedelme, 1731-től kezdve legeltetés jogot adott; 6. Ghica Gergely, Moldva fejedelme, 1731-től kezdve 8.000 kis ezüstforintot adott; 7. Mavrocordat Konstantin Miklós, 1733-tól kezdve 8.000 kis ezüstforintot adott; 8. Mavrocordat János Miklós, 1743-tól kezdve 8.000 kis ezüstforintot és juhlegeltetési jogot adott; 9. Ghica Gergely, Havasalföld fejedelme, 1748-tól kezdve a Szent Miklós templom papjainak 800 juhra adott legeltetési jogot; 10. Racoviția Cehan Mihály, Moldva fejedelme, 1751-től kezdve 8.000 kis ezüstforintot és juhlegeltetési jogot adott; 11. Cehan Konstantin Mihály, Havasalföld fejedelme, 1753-tól kezdve legeltetési jogot; 12. Ghica Șcarlat Gergely, Moldva fejedelme, 8.000 kis ezüstforintot és legeltetési jogot; 13. Todor János, Moldva fejedelme, 1760-tól kezdve legeltetési jogot; 14. Ghica Gergely, 1766-tól kezdve legeltetési jogot; 15. Ipsilant János Sándor, Havasalföld fejedelme, 1775-től kezdve legeltetési jogot; 16. Moruzi Konstantin, Moldva fejedelme, 1779-től kezdve 8.000 kis ezüstforintot és legeltetési jogot; 17. Konstantin Sándor, Moldva fejedelme, 1783-tól kezdve 8.000 kis ezüstforintot és legeltetési jogot; 18. a Szent Miklós templom scaieni szőlője 1790-től kezdve adómentességet nyert stb.

A fenebb említett okiratokból az is kitűnik, hogy a Szent Miklós templomnak a következő romániai birtokai voltak:

1. A scaieni hegyen levő szőlő, amelyet 1699-ben adtak el Moldoveanul Vrabie István és neje Sasul Flore brassói lakosoknak.
2. A Piteșt mellett levő topoloveni hegyen levő szőlő, amelyet Mavrocordat János, Havasalföld fejedelme, 1718-ban adományozott a Szent Miklós templomnak.
3. A Budișteanu-féle birtok, a melyet 1748-ban ajándékozott Budișteanu Demeter a templomnak.

A Szent Miklós templom hitközsége, ezeknek a régi okleveleknek az alapján, az 1859-ben egyesült két román fejedelemség élén álló, Cuza Sándor János fejedelemhez 1859. december hó 25-én egy kérvényt intézett, amelyben a hitközség azt kérte, hogy a fejedelem, tekintettel a brassói görög keleti román gimnázium válságos helyzetére, utalványoztassa ki évente az állampénztárból azt az összeget, amelyet a moldvai és a havasalföldi fejedelmek egykoron a Szent Miklós templomnak és az általa fentartott iskoláknak mint évi segílyt juttattak. Ezen kérvény alapján a moldvai törvényhozói testület, 1860. július hó 28-án évi 18.500 régi leit; a havasalföldi törvényhozói testület pedig 1861. május 15-én évi 15.750 régi leit szavazott meg a Szent Miklós templomnak, illetve az általa fentartott iskoláknak. Ezen évi szubvenció azután biztosította a brassói gimnázium fennállását.

Az erdélyi helytartóság, 1858. október hó 25-én kelt 21.019/3.132. számú rendelete folytán, amelyben meghagyatott, hogy a politikai községek bizonyos évi segélyösszeggel járuljanak a területükön fennálló összes népiskolák fentartásához, Brassó városa 1860-tól kezdve (kivéve 1863–1866-iki időközt) a mai napig is 1.465 frt 12 krral segélyezi a város területén levő román iskolákat; 1881-től kezdve pedig évente 300 köbméter fát is ad az iskoláknak.

Ő Felsége előmozdítani kívánván a román és szerb alattvalóinak szellemi kiképeztetését, 1860-ban elrendelte, hogy a brassói román és az ujvidéki szerb algimnáziumok, felekezeti és nemzetiségi jellegük fentartásával állami segélylyel főgimnáziumokká alakíttassanak át.

Ezen rendelet következtében, a brassói templomok hitközségei, a brassói görög keleti román algimnáziumnak főgimnáziummá való átalakítása céljából felmerülendő költségtöbbletek fedezésére, 4.937 frt 85 kr. évi állami segélyt, a megnyitandó felső osztályok berendezésére és felszerelésére pedig egyszer és mindenkorra 1.600 frtot kértek.

Erre azután az erdélyi kormány, 1862. december 10-én kelt 27.816. számú leiratában arról értesítette Şaguna András nagyzebeni püspököt, hogy Ő Felsége 1862. október 19-én kelt elhatározásával megengedte, hogy az állam pénztárából 1862-től kezdve három éven át évi 4.000 frt szubvenció, a szükséges butorok és felszerelések beszerzésére pedig egyszersmindenkorra 1.600 frt adassék a brassói gimnáziumnak; ezzel szemben azonban a bécsi kormány azt követelte, hogy:

1. A gimnázium évi számadásaiban pontosan számoltassék el a 4.000 frt állami szubvenció, valamint a butorzatra és felszerelésre rendelt 1.600 frt.

2. Uj tanárok csakis a kormány beleegyezésével alkalmazhatók.

3. A gimnáziumnál alkalmazandó tanároknak birniok kell a német nyelvet is.

4. A kötelező tantárgyak közé a magyar nyelv is felveendő.

Miután a gimnáziumot fentartó hitközségek, a kormány ezen követelményeit és különösen az alkalmazandó tanároknak, a kormány részéről való megerősítését az egyház autonómiájára nézve sérelmesnek találták, a szubvencionálás feltételeit nem fogadták el és erről értesítették a kormányt, amely azonban anélkül, hogy követelte volna azon joga gyakorlásának a biztosítását, hogy az ezentul alkalmazandó tanárokat megerősítse, az évi segélyt rendszeren kiutaltatta. Az 1866. április hó 2-án kelt császári határozat folytán, ezen évi segélyben még három éven át, azaz 1868. szeptember 1-ig részesítették a brassói gimnáziumot.

A Romániából és az állampénztárból kapott szubvenció folytán, 1862. év őszén megnyílt a gimnázium V-ik osztálya; 1863.

év őszén megnyílt a gimnázium VI-ik osztálya; az 1864. év őszén megnyílt a gimnázium VII-ik osztálya; 1865. év őszén pedig megnyílt a gimnázium VIII-ik osztálya is. A teljes nyolc osztályú gimnázium összes növendékei meghaladták a háromszázat.

Báró Şaguna Andrásnak, a görög keleti román érseki provincia élére kinevezett érseknek a közbenjárására, a bécsi koronatanács 1866. június 8-án megtartott ülésében a gimnáziumnak a nyilvánossági jogot adott és megengedte, hogy a gimnáziumban a nagyszebeni főegyházmegyei szentszék által évről-évre kiküldendő biztos ellenőrzése mellett, érettségi vizsgálat tartassék.

Ő Felségének, ezen gimnáziumra vonatkozó leiratában még a következők foglaltatnak:

1. Az ezen gimnázium feletti legfőbb felügyeleti jog Ő Felségét illeti meg. 2. A gimnáziumnak a már eddig is gyakorlatban levő és helybenhagyott tanterve a jövőben is fentartatik. 3. Az alapítók képviselőjében, a brassói görög keleti román templomok hitközségei által és annak kebeléből megválasztott iskolaszék fogja a gimnáziumnál alkalmazandó tanárokat megválasztani, akiket állásukban a nagyszebeni főegyházmegye szentszéke fog megerősíteni 4. Az erdélyi kormány utasíttatik, hogy a nagyszebeni görög keleti román érsekkel egyetértőleg, minden lehető megtegyen az iránt, hogy a gimnázium tanterve és a belső szervezete olyan legyen, mint az állami gimnáziumoké.

Ezen leirat következtében, a gimnáziumban az első érettségi vizsga 1866. június havában tartatott meg, amelyen maga báró Şaguna András érsek elnökölt.

A gimnáziumot 1869-től kezdve egy iskolaszék vezeti, a melybe 1876 március 25-étől kezdve a bogárszegi Szent Miklós és a belvárosi templom hitközségei, három évi időtartamra, 6–6 tagot választanak.

A brassói gimnázium 1868. január 1-től kezdve, a szász egyetemi alapból évi 3.000 frt szubvenciót kapott, amely összeg 1871. május havától kezdve, az akkori belügyminiszter jóváhagyásával 5.000 frtra lett felemelve, amelyet a gimnázium a mai napig is élvez.

A brassói hitközségek az iskolaszékekkel együttesen, 1868. március havában kérvényt intéztek a romániai kormányhoz, a melyben tekintettel arra a körülményre, hogy a főgimnázium mellé egy alreáliskolát és egy felső kereskedelmi iskolát szándékoznak létesíteni, azt kérték, hogy a romániai kormány emelje fel a Szent Miklós templomnak nyújtott évi segélyt. Ezen kérvény következtében a romániai képviselőház 1868. június 6-án, a Szent Miklós templomnak nyújtott évi segélyt felemelte, amely határozat 1868. július hó 2-án lett törvénynyé.

A Romániából élvezett segély felemelése következtében, az 1869/70. iskolai év elején a reáliskolának és a kereskedelmi is-

kolának az első osztályai; az 1870/71. iskolai év elején a második osztályai; az 1871/72. iskolai év elején a harmadik osztályai is megnyitak. A reáliskola IV-ik osztálya azonban csak az 1878/79. iskolai év elején nyílt meg.

A reáliskola Brassó városától 1876-tól kezdve 2.100 frt évi szubvenciót kap.

Ugy az alreáliskola, mint a kereskedelmi iskola vezetésével, a gimnázium igazgatósága bízott meg. Az alreál- és a kereskedelmi iskolák létesítése folytán, az 1872. év nyarán ki kellett bővíteni a gimnáziumi épületet, ami 20.468 frt 40 krba került.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1874. július 14-én kelt 16.260. számú rendeletével megadta a felső kereskedelmi iskolának a nyilvánossági jogot, valamint azt a jogot is, hogy érettségi vizsgálatot tartson. Az érettségi vizsgálatot tett tanulóknak pedig 1877. március 2-án kelt 2.013. számú rendeletével megadta az önkéntesi jogot.

Az évi 4.000 frt állami szubvenció, amelyet a gimnázium 1862-től kezdve élvezett, az 1871. év őszén be lett szüntetve, mert a kormány azt kívánta, hogy az ezen 4.000 frt évi szubvencióból fizetett tanárokat ő nevezze ki, amit azonban az iskolaszék, az egyház autonómiájára való hivatkozással megtagadott, amire azután az állami szubvenció be lett szüntetve.

Románia, a brassói iskoláknak 1871–73-ig évi 10.000 leit, 1873. március havától kezdve pedig évi 15.000 lei szubvenciót nyújtott, amely összeg Románia költségvetésében 1875-től kezdve rendszeresen szerepelt.

Ezt a szubvenciót első sorban 1875. február havában, a Budapesten akkor megjelent «Közérdek» hirlap kifogásolta. Erre a brassói főgimnázium akkori igazgatója, dr. Meşota János válaszolt, aki a szubvencióra vonatkozólag azt állította volt, hogy még abban az időben, amikor a keleten a kereszténység állandó harcban állott a törökökkel, a román fejedelemségek vajdái kegyes adományokban részesítették Brassó külvárosában levő Szent Miklós templomot, még pedig azért, mert abban az esetben, ha azok trónjuktól megfosztattak, – a miként az abban az időben nagyon gyakori eset volt a román fejedelemségekben, – rendszerint a brassói Szent Miklós templomnál találtak vigaszra, a mely templom sirkertje szolgált nekik temetkezési helyül. Így 1594-től kezdve Aron, Moldva fejedelme, 12.000 kis ezüsttallért adott évente a Szent Miklós templomnak, hogy abban az ő és családja tagjainak a lelkiüdvéért engesztelő szent misék tartassanak. Ez az adomány 1781-ig folyósított, amikor aztán ismeretlen okokból be lett szüntetve és így az 1875-ben Románia részéről 15.000 leiben megállapított évi szubvenció, csakis mint ama adomány folyósítatik a Szent Miklós templom, illetve az általa fenntartott iskolák számára.

A «Közérdek» felszólalása folytán, Trefort Ágoston, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1875. április 2-án kiadott 559. számú rendeletében megtiltotta, hogy a magyarországi tanintézetek, hitfelekezetek vagy egyházak, idegen államoktól, vagy azok uralkodójától vagy azok kormányától bármilyen címen is nyújtott anyagi segílyt fogadhassanak el. A brassói Szent Miklós templom azonban ezen miniszteri rendelet dacára tovább is élvezte a Románia által nyújtott évi szubvenciót.

Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1898. április 18-án kelt 1.816. sz. leiratában arról értesíti a brassói görög keleti román központi tanintézeteket, illetve az ezeket fenntartó hitközségeket, hogy ha azok, az 1875. évben kelt 559. számú miniszteri rendelet és a középiskolákról szóló 1883. évi XXX. t.-c. ellenére, a brassói Szent Miklós görög keleti román templom közvetítésével, továbbra is elfogadják a Románia által nyújtott évi szubvenciót, az intézeteket bezáratja.

Erre a miniszteri leiratra, a Szent Miklós-ról és a Nagy-Boldogasszony-ról nevezett templomoknak, 1898. május 29-én együttesen megtartott plébániai zsinatai, a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyei szentszék útján, a következő választ terjesztették fel a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

1. A brassói görög keleti román központi iskolák nem kértek és nem kaptak idegen államtól vagy idegen uralkodótól segílyt, hanem azt a brassói Szent Miklós templomtól kapták.

2. Az az aggály, hogy a brassói központi iskolák ezen segílyt folytán Romániának, tehát egy idegen államnak az anyagi befolyása alatt állanak, nem bir semmiféle alappal, mert Románia, a Szent Miklós templomnak nyújtott kártalanítással, soha semmiféle anyagi és szellemi befolyást nem gyakorolt a nevezett iskolákra.

3. A Szent Miklós templom, hogy elhárítson magától bármilyen gyanut is, egyelőre lemond Romániával szemben fennálló követelésének a behajtásáról; de nem mond le arról a jogáról, hogy megtegye a szükséges lépéseket az iránt, hogy teljes kártalanítást kapjon.

4. Az iskola fenntartói nem látják annak a szükségességét, hogy a miniszteri leiratban kilátásba helyezett állami segílyt igénybe vegyék, mert ezen segíly veszélyeztetné a brassói görög keleti román központi iskolák autonómiáját; hogy pedig az intézet fennállása biztosíttassék, a Szent Miklós-ról nevezett templom, az eddig nyújtott 12.500 forint évi segíly helyett, 30.000 forint évi segílyben fogja részesíteni a nevezett iskolákat.

Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, ezen válasz folytán, ezen ügy tanulmányozása és különösen azoknak az okiratoknak a megvizsgálása céljából, amelyek a moldvai és havasalföldi fejedelmeknek a Szent Miklós-ról nevezett templomnak nyújtott adományaira vonatkoznak, 1898. év nyarán egy bi-

zottságot küldött ki Brassóba. Ezen vizsgálatnak az lett az eredménye, hogy a magyar kormány arra a megállapodásra jutott a román kormányval, hogy ez, a budapesti központi állampénztárba a Szent Miklós-ról nevezett templomnak nyújtott 36.086 K 05 f. évi szubvencionak megfelelő tőkét, azaz 902.151 K 25 f.-t deponál, amelynek évi kamatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter minden évben kiutalványoztatja a Szent Miklós-ról nevezett templom plébániai bizottsága elnökének a kezeihez, hogy azután abból fedeztessenek a brassói görög keleti román központi iskolák fentartásának a költségei. Az akkori magyar kormány azt is megengedte, hogy a román kormány ezuttal még 108.258 K 15 f.-t adjon a Szent Miklós-ról nevezett templomnak. Ezt az egyezséget a román kamara és szenátus 1900 január hó 20-ikán tartott üléseiben ratifikálta.

Az intézet ügyeinek a vezetését illetőleg, 1899. november hó 28-án egy külön szabályrendelet lépett életbe, amelynek az értelmében alakult meg 1900. március 29-én, a brassói görög keleti román központi iskolák kezelését eszközöző testület.

Ezen intézeteknél alkalmazott tanárok fizetése 1894-ben rendezett és ennek alapján a véglegesített tanároknak 1.200 frt évi fizetésük, 100 frt ötödéves pótlékuk és 200 frt lakpénzük van; a helyettes tanároknak 800 frt évi fizetésük van. Az igazgató, a rendes tanári fizetésen és az ötödéves pótlékokon kívül, 300 frt személyi pótlékot és 300 frt lakpénzt kap.

1890-től kezdve a reáliskola élére egy, három évenként választandó ügyvezető tanár választott. A kereskedelmi iskola pedig 1896-ban teljesen el lett választva a főgimnáziumtól és az alreáliskolától és azt azóta külön igazgató vezeti.

Az ifjúsági könyvtár az 1895/6. iskolai évtől kezdve, osztályok szerint rendeztetett és osztatott fel.

A tanári nyugdíjalapra vonatkozó új szabályzat, amely hatályon kívül helyezte az 1864-iki szabályzatot, a nagyszebeni görög keleti román szentszék jóváhagyásával, 1900. május hó 1-én lépett életbe.

Ezen szabályzat szerint a nyugdíjazás lehet ideiglenes és végleges. A tanárok harminc évi szolgálatuk után teljes fizetéssel (beleértve az ötödéves pótlékot is) mennek nyugdíjba. Ha valamelyik tanár eléri életkorának 65-ik évét, – szolgálati éveire való tekintet nélkül, – hivatalból nyugdíjaztatik. Nyugdíj csakis 10 évi szolgálat után jár. Ha valamelyik tanár 10 évi szolgálat után munkaképtelenné válik, úgy nyugdíjképpen fizetésének (beleértve a 2 ötödéves pótlékot is) felét kapja. Ha valamelyik tanár 10–30 évek közötti időben válnék munkaképtelenné, úgy nyugdíjképpen fizetésének (beleértve az ötödéves pótlékokat is) a felén kívül, minden szolgálati év után még fizetésének (beleértve az ötödéves pótlékokat is) a 2.5 %-át kapja. Az igazgató nyugdíjánál a fizetésbe a személyes pótlék is betudódik. Ha valamelyik tanár 5–10 éven alól válnék munkaképtelenné, 1 évi fizetést kap végkielégítésképpen; ha pedig 1–5 éven alól válnék munkaképtelenné, úgy egyfél évi fizetést kap végkielégítésképpen.

Csakis azoknak az özvegyeknek van joguk a nyugdíjhoz, akik legalább is két évig voltak házasságban. Azok az özvegyek, akiknek férjeik 30 éven túl szolgáltak, nyugdíjképpen, férjeik alapfizetésének (nem számítatik az ötödéves pótlék) a 75%-át kapják; ha férjeik 10 évig szolgáltak, úgy nyugdíjképpen férjeik alapfizetésének (nem számítatik az ötödéves pótlék) az 50%-át kapják; ha pedig 10–30 év között szolgáltak, úgy férjeik alapfizetésének az 50%-án kívül még minden szolgálati év után az alapfizetés 1.25%-át kapják.

A tanárok után maradt gyermekek szintén kapnak segélyt, még pedig a fiúgyermek életkoruk 20-ik, a leánygyermek pedig életkoruk 18-ik évéig. Minden egyes gyermek évi segélyképpen az anyjuknak járó nyugdíj egy hatodát kapja; az összes gyermekeknek nyújtott évi segélyösszeg azonban nem haladhatja meg az anyjuk nyugdíját. Abban az esetben, ha anyjuk is meghalna, úgy minden egyes gyermek évi segélyképpen, az anyjuknak járt nyugdíj egy negyedét kapja; az összes gyermekeknek nyújtott évi segélyösszeg azonban nem haladhatja meg az anyjuk által élvezett nyugdíj 125%-át.

A tanárok eltemetésével járó költségeket szintén a nyugdíjalap fizeti.

A tanárok a nyugdíjalapba tartoznak befizetni: 1. egyszer és mindenkorra alapfizetésük egyharmadát; 2. minden fizetésemelés esetén (ötödéves pótlék vagy igazgatói személyes pótlék után), a többlet összeg egyharmadát; 3. minden évben az élvezett fizetésnek (beleértve az ötödéves pótlékokat és az igazgatói személyes pótlékokat is) a 2%-át. Ha a nyugdíjalap eléri azt az összeget, hogy annak kamataiból fedezhető az összes nyugdíjak, úgy a tanárok a nyugdíjalapba semmit sem fognak fizetni.

A brassói Szent Miklós-ról nevezett görög keleti román templom plébániai zsinata, 1906. december hó 16-án megtartott ülésében, a nevezett templom plébániai bizottságának az indítványára, a brassói görög keleti román központi iskolának (főgimnáziumnak, alreáliskolának, felső kereskedelmi iskolának), a Szent Miklós-ról nevezett templom pénztárából, 1907. január hó 1-től kezdve, az eddig nyújtott 25.000 K évi szubvenció helyett – mindaddig, amíg a nevezett iskolának erre szükségük lesz, – 50.000 K évi szubvenciót szavazott meg.

A plébániai zsinat határozata szerint, a Szent Miklós-ról nevezett görög keleti román templom ezt a szubvenciót beszünteti «hogy ha megváltoznék ezen iskolák szervezete vagy hogy ha megsértetnék ezen iskolák autonómiája és egyáltalában, hogy ha bármely részről is lábbal tiportatnának ezen felekezeti iskolák adminisztratív hatóságainak a törvényben biztosított elévülhetetlen jogai».

A Szent Miklós-ról nevezett templom ezt a szubvenciót abból az évi bérösszegekből fedezi, amelyet a Romániában levő birtokai után kap.

A szász egyetemi alap, erdőinek a kihasználását illetőleg, a «magyar-olasz erdőipar részvénytársaság»-gal megkötött szerződése következtében, amelynek értelmében, a nevezett részvénytársaság az erdők kihasználásáért 18,000.000 koronát fizet, még pedig 1907. augusztus 1-től kezdve, 22 éven át 818.181 K 81⁹/₁₁ f. évi részletekben: 1906. december hó 17-én megtartott közgyűlésé-

ben elhatározta, hogy a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegye szentszékének 1908. január 1-től kezdve évenként 46.000 koronát bocsájt rendelkezésére, amely összegből az egykoron fundus regius-nak nevezett területen fennálló görög keleti román iskolák lesznek segélyezendők és ezek közül első helyen a brassói görög keleti román főgimnázium, alreáliskola és felső kereskedelmi iskola, amelyek ebből az összegből 1908. január 1-től kezdve évenként 24.000 K segélyösszeget fognak kapni.

Fázisok, amelyeken a gimnázium, a tannyelvet és szervezetet illetőleg átment.

A brassói gimnázium Thun Leónak, az ausztriai vallás- és közoktatásügyi miniszternek, 1849-ben kiadott és Magyarországra nézve 1854. december 9-én kötelezőnek kimondott «Entwurf der Organisation der Gimnasien und Realschulen in Oesterreich» («Az ausztriai gimnáziumok és reáliskolák szervezési szervezete») rendelete alapján szerveztetett.

A brassói gimnázium, mindjárt létesítésétől kezdve felekezeti gimnáziumnak volt elismerve és mint ilyenek román volt a tannyelve. A gimnázium feletti adminisztrációs jog pedig a brassói Szent Miklós-ról és Nagy-Boldogasszony-ról nevezett templomok hitközségeit illette meg. Az intézet a tantervet és a tanmenetet illetőleg, a nagyszebeni görög keleti román püspök és az állami hatóság felügyelete alatt állott. A nagyszebeni püspök közvetítette az érintkezést az állam illetve a helytartótanács és a gimnázium között.

A bécsi kormány, 1853. szeptember 23-án 13.076/1.192. sz. alatt kelt rendeletével meghagyta, hogy az 1853/4. iskolai évtől kezdve, az összes erdélyi gimnáziumokban mint kötelező tantárgy taníttassék a német nyelv és hogy a gimnáziumok VIII-ik osztályában német nyelven adassanak elő: a történelem és a hazai földrajz.

A bécsi kormány később, 1855. január 1-én azt rendelte el, hogy a gimnáziumok alsó osztályaiban, – kivéve a lombardiai és a velencei gimnáziumokat, – egynéhány tantárgy olyan mértékben taníttassék német nyelven, hogy a felsőbb osztályokban az összes tantárgyak minden nehézség nélkül legyenek német nyelven előadhatók. Ezzel kapcsolatban a bécsi kormány azt is elrendelte, hogy a gimnáziumokban csakis olyan tanárok alkalmaztassanak, akik képesek szaktárgyaikat német nyelven is előadni.

A brassói gimnázium fentartói ezekre a rendeletekre vonatkozólag arra hivatkozva, hogy miután a gimnáziumban, annak létesítése óta a német nyelv mint kötelező tantárgy heti 14 órában adatik elő, arról értesítették a bécsi kormányt, hogy inkább készek a gimnáziumot bezárni, mintsem hogy az alapítók rendelkezéseinek az ellenére, a román helyett a németet hozzák be tannyelvül. A bécsi kormány, Şaguna András nagyszebeni püs-

pök közbenjárására, elállott abbeli követeléseitől és megengedte, hogy a brassói gimnáziumban továbbra is román maradjon a tannyelv, holott az összes hazai gimnáziumokban már akkor német volt a tannyelv. A bécsi kormány különben a német tannyelvre vonatkozó rendeletét, 1859. augusztus 8-án, tekintettel a Lombardiában viselt háborúra, visszavonta. A brassói gimnáziumban még abban az időben nem tanították a magyar nyelvet.

Az 1860. október 20-án kiadott császári diploma folytán, miután sokban megváltozott Magyarország és Erdély politikai helyzete, Şaguna püspök lassanként kivonta a brassói gimnáziumot az állam fenhatósága alól és azt mindenekben, az ő és szentszékének a fenhatósága alá helyezte. Az intézet tanmenetében azonban majdnem változatlanul továbbra is a Thun-rendszer tartott fenn. Az 1860-iki császári diploma után, a tanári értekezletek jegyzőkönyvei, az igazgató jelentései és egyéb hivatalos okmányok nem terjesztettek fel többé a kormányhoz. Az alkalmazandó tanárokat, valamint a használandó tankönyveket sem terjesztették fel megerősítés, illetve jóváhagyás végett a kormánynak, a miként tették azt az abszolutizmus idejében. A magyar nyelv az 1861/2., 1862/3. és 1863/4. iskolai években a gimnázium IV-ik osztályában heti 2 órában adatott elő.

Miután a gimnázium főgimnáziummá alakították át, az 1865/6 iskolai évben mint kötelező tantárgy a magyar nyelv is tanított, még pedig aképpen, hogy e célból külön-külön csoportot képeztek az V. és VI., valamint a VII. és VIII-ik osztályok növendékei, akiknek heti 2 órában adatott elő a magyar nyelv.

1873/4. iskolai évtől kezdve, a gimnázium összes felső osztályaiban heti 2–2 órában adatott elő a magyar nyelv mint kötelező tantárgy; az alsó osztályokban azonban csak mint fakultatív tantárgy adatott elő, még pedig olyképpen, hogy e célból külön-külön csoportot képeztek az I. és II., valamint a III. és IV. osztály növendékei, akiknek heti 2–2 órában adatott elő a magyar nyelv.

A gimnáziummal kapcsolatban 1869-ben nyílt meg az alreál- és a felső kereskedelmi iskola, amelyeknek szintén görög keleti román felekezeti jellegük volt. Az alreál- és a felső kereskedelmi iskola minden egyes osztályaiban – már ezen iskola létesítésétől kezdve – heti 2–2 órában adatott elő a magyar nyelv.

A hazai görög keleti román egyháznak, az 1868. évi IX. törvénycikkben biztosított autonómiája folytán, 1883-ig a nagy-szebeni görög keleti román szentszék képesítette ezen iskolák tanárait, a kormány pedig csak azt ellenőrizte, hogy ezen iskolák működése összhangban álljon a hazai törvényekkel és hogy azoknak a tanterve lehetőleg megfeleljen az állam hasonló iskoláinak a tantervével. Mindennek dacára azonban a brassói iskolák tanterve, nagyon sokban elütött az állam hasonló iskoláinak a tantervétől, mert a brassói iskolák a tantervet illetőleg, saját

felekezeti és nemzetiségi szükségleteiknek megfelelőleg rendezkedtek be.

Ennek az állapotnak az 1883-iki középiskolai törvény vetett véget.

Az 1883-iki középiskolai törvény a brassói iskolákban a következő változásokat idézte elő:

1. A magyar nyelvet, mint kötelező tantárgyat olyan mértékben kell előadni, hogy a gimnázium VII. és VIII-ik osztályai növendékeinek, a magyar irodalomtörténet magyar nyelven legyen előadható és hogy a növendékek ebből a tantárgyból úgy az osztály vizsgán, mint az érettségi vizsgán, magyar nyelven felelhessenek.

2. A gimnázium érettségi vizsgáján kormánybiztos van jelen, aki ellenőrzi a vizsga lefolyását és aláírja a magyar nyelven kiállítandó érettségi bizonyítványokat.

3. A tantervnek és a tanmenetnek mindenekben alkalmazkodnia kell az 1883-iki középiskolai törvényhez.

4. A vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiküldendő kormánybiztos, bármikor megvizsgálhatja az intézetet és annak tanmenetét.

5. Tanároknak csak olyan végzett egyetemi hallgatók alkalmazhatók, akik az állami tanárvizsgáló bizottság előtt vizsgáztak.

Tekintettel arra a körülményre, hogy az 1883-iki középiskolai törvényben előírt tantervnek megfelelő román tankönyvek nem voltak, a brassói főgimnázium és alreál-iskola, csakis az 1900/1. iskolai évtől kezdve alkalmazkodhatik az 1883-iki középiskola törvényben előírt tantervhez.

II.

A brassói központi iskolákra vonatkozó 1906/7. iskolai évi adatok.

A) A főgimnáziumra vonatkozó 1906/7. iskolai évi adatok.

A gimnázium igazgatója: Onițiu Virgil, aki egyszersmind az alreáliskola igazgatója is.

A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 15 tanárból és 3 hitoktatóból.

A tanárok fizetését az 1906/7. iskolai évtől kezdve, az állam egészíti ki és erre a célra ebben az iskolai évben 12.900 koronát folyósított.

Miután a gimnázium tannyelve kizárólag a román, az összes tantárgyak román nyelven adattak elő, kivéve a VII-ik és

a VIII-ik osztályban előadott magyar irodalomtörténetet, amely «Góbi Imre: A magyar nemzeti irodalom története» tankönyv alapján adatott elő.

A gimnáziumban a görög pótló nem adatott elő és így a felső gimnázium összes tanulói, a görög nyelv tanulására voltak kötelezve.

A gimnáziumban a következő rendkívüli tantárgyak adattak elő: 1. a francia nyelv, 2. a szabadkézi rajz, 3. az ének, 4. a zene, 5. a gyorsírás és 6. a VI-ik osztályban az egészségtan.

Az intézet önképzőköre.

Az önképzőkörnek, mely «Popasu János» körnek nevezetik, 93 rendes és 86 rendkívüli, összesen tehát 179 tagja volt. A tagok összesen 35 román dolgozatot nyújtottak be, azonkívül pedig a képzőgyűléseken román költeményeket szavaltak. Az önképzőkör április 21-én diszgyűlést tartott, amelynek programja kizárólag román volt.

Az önképzőkör könyvtára 534 műből áll, amely 952 kötetet tesz ki. A könyvtár ebben az iskolai évben a bukaresti román akadémia 4 évkönyvével és «A román irodalom és közművelődési egyesület»-nek kolozsvári fiókja által adományozott 7 kötettel szaporodott.

Az önképzőkör vagyona 3344 K 49 fillért tett ki.

Az önképzőkörrel kapcsolatban egy dalárda és egy zenede is működött, amelynek tagjai a főgimnázium, az alreáliskola és a felsőbb kereskedelmi iskola tanulói.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. október 4-én, a király nevenapján;
2. október 14-én ünnepeltetett meg Szent Zsófia napja, a mikor is a brassói görög keleti román tanintézetek védszentjüket ünnepelik;
3. október 29-én; II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállítására napján;
4. november 19-én, Szent Erzsébet napján, a mikor is az elhunyt Erzsébet királyné lelkinyugalmaért gyász isteni tisztelet is tartatott;
5. december 13-án, András napján, a mikor is az intézet legnagyobb jótévőjének, Báró Şaguna András, volt nagyszabeni

görög keleti román érseknek lelki nyugalmáért gyász isteni tisztelet is tartatott;

6. április 11-én az 1848-iki törvények szentesítésének az emlékére (egyetlen nap, amelyen az intézetre kitűzik a magyar zászlót);

7. április 21-én gyász isteni tisztelet tartatott az intézet elhunyt tanárainak és a diákasztal jótévőinek a lelki nyugalmáért;

8. június 8-án, a koronázás évfordulóján.

Az iskolai ünnepélyek programja kizárólag román volt.

Tanulmányi ut, kirándulások, a növendékek szórakoztatása és kirándulási alapok.

Az intézet VII-ik osztályának tanulói (25), több más osztálybeli tanulókkal (6) együtt, 5 tanár vezetése alatt, április 6–19. napjaiban tanulmányi utat tettek Olaszországba. Ezen alkalommal Budapesten is kiszálltak és ott két napot töltöttek. Ezen kirándulás költségeinek a fedezésére az az alap szolgált, amelyet az 1906/7. iskolai év VII-ik osztálybeli tanulói még attól az időtől kezdtek gyűjteni, amidőn az I-ső osztályba jártak. Ez az alap a különféle adományokkal az 1906/7. iskolai évben 6.550 K 34 fillért tett ki, amelyből a kirándulás költségeire 6.307 K 74 f. fordított, a megmaradt 242 K 60 f. pedig a «Collega» alapnak adatott át, amelynek az a célja, hogy idővel annak jövedelméből jömenetelű szegény tanulók, tanulmányi kirándulásaikban segíyztessenek.

Az intézet növendékei az iskolai év folyamán több kirándulást tettek a környékre. A majálist május hó 14-én tartották meg a város közelében levő erdőben.

A növendékek iskolai szórakoztatása 1904. április havában vette kezdetét. Ezekhez a szórakoztatásokhoz tartoznak: 1. az intézet egyik külön termében, a növendékek rendelkezésére bocsájtott hírlapok és folyóiratok; 2. sakkjáték; 3. labdajáték; 4. az intézet tulajdonát képező schioptikonnal való mutatványok és az azokhoz szükséges magyarázatok; 5. a tanárok és a növendékek között rendezett viták és megbeszélések, amelyeknek az a céljuk, hogy az egyes iskolai vagy általános érdekű kérdések a növendékek előtt kellő világításba helyeztessenek; 6. séták; 7. kirándulások.

A második osztály növendékei, az 1904/5. iskolai évben, a midőn még az első osztály növendékei voltak, egy külön alapot létesítettek, hogy abból majdan mint VII. osztálybeli tanulók, egy nagyobb külföldi tanulmányutat tehessenek, ez az alap az 1906/7. iskolai év végével 741 K 50 fillért tett ki.

1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Különböző adatok			I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen	
Az iskolai év elején beiratkozott			59	50	31	47	46	40	38	55	366	
Az év végén maradt			59	47	31	46	45	39	38	55	360	
Megvizsgált magántanulók			1	2	1	–	–	–	1	1	6	
Az osztályozott tanulók közül:												
A hitfelekezetük szerint	görög katolikus		2	3	–	1	4	3	1	4	18	
	görög keleti		56	42	30	44	41	36	36	50	335	
	izraelita		–	–	–	1	–	–	–	–	1	
Nemzetiségük szerint	magyar		–	–	–	1	–	–	–	–	1	
	román		58	45	30	45	45	39	37	54	353	
Illetőségük szerint*)	brassó vármegyei		–	–	–	–	–	–	–	–	100	
	már vármegyei		–	–	–	–	–	–	–	–	243	
	ausztriai		–	–	–	–	–	–	–	–	1	
	romániai		–	–	–	–	–	–	–	–	1	
	oroszosági		–	–	–	–	–	–	–	–	1	
	görögországi		–	–	–	–	–	–	–	–	1	
A tanulók közül	felsőbb osztályba léphet		38	39	23	40	29	22	32	47	270	
	megbukott		21	6	7	6	16	17	6	7	86	
A tanulók szüleinek a foglalkozása*)	ter- melő	önálló	nagybirtokos és nagybérelő	–	–	–	–	–	–	–	6	
			kisbirtokos és kisbérelő	–	–	–	–	–	–	–	129	
			alkalmazott	–	–	–	–	–	–	–	–	
	iparos	önálló	nagyiparos	–	–	–	–	–	–	–	1	
			kisiparos	–	–	–	–	–	–	–	16	
			alkalmazott	–	–	–	–	–	–	–	–	
	kereskedő és vállalkozó	önálló	nagykereskedő v. vállalkozó	–	–	–	–	–	–	–	–	
			kiskereskedő vagy vállalkozó	–	–	–	–	–	–	–	34	
			alkalmazott	–	–	–	–	–	–	–	–	
	tiszt- viselő	állami és megyei		–	–	–	–	–	–	–	–	8
		magán		–	–	–	–	–	–	–	–	4
		orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök stb.		–	–	–	–	–	–	–	–	112
napszámos, szolga magánzó		–	–	–	–	–	–	–	–	12		
											32	

*) Az év végi értesítőben ezek a rovatok nem lettek osztályonként részletezve.

Érettségi vizsga.

Az írásbeli érettségi vizsgálatra összesen 48 tanuló jelentkezett, akik közül 1 három hónapra vettetett vissza. Az 1907. június 20–27-én megtartott szóbeli vizsgálatra, amelyre kormánybiztosképpen Dömötör János szamosujvári gimnáziumi tanár volt kiküldve, 47 tanuló bocsátott, akik közül 23 nyilvánított érettnak, 14 pedig visszavettetett és pedig 13, három hónapra, 1, egy évre.

Könyvtárak, szertárak es muzeumok.

a) Tanári könyvtár.

A tanári könyvtár, az ugynevezett «Központi könyvtár», a melyet közösen használnak a főgimnázium, az alreáiskola és a kereskedelmi iskola tanárai, az 1906/7. iskolai év végén 11.560 kötetből álló 10.934 műből és 5814 füzetből állott. Ebben az iskolai évben a tanári könyvtár 1365 kötetből álló 1100 művel és 518 füzetrel szaporodott. Ezek között 5 magyar mű van. A tanári könyvtárnak 23 hirlap és folyóirat járt, amelyek közül 7 magyar, 8 német, 8 román volt. Ezen utóbbiak közül 3 romániai.

b) Ifjúsági könyvtár és kézi könyvtár.

Az ifjúsági könyvtár, amely minden osztály számára külön könyvtárt képez, az 1906/7. iskolai év végén 2.085 kötetből állott. Ez a könyvtár ebben az iskolai évben 52 kötetrel szaporodott, a melyek közül egy magyar.

A kézi könyvtár, amely szintén közös a reáliskolával és amely a tanárok mindennapi szükségletére lett berendezve, az 1906/7. iskolai évben 198 kötetből álló 50 művet foglal magában. Ebben az évben egy 7 kötetből álló művel szaporodott.

c) Történelmi és filológiai muzeum.

Az intézet történelmi-filológiai muzeuma az 1906/7. iskolai év végén 178 tárgyból állott amelyeknek értéke 880 K 16 f.

d) Numismatikai gyűjtemény.

A numismatikai gyűjtemény 764 tárgyból állott.

e) Természetráji szertár.

A természetráji szertár az 1906/7. iskolai év végén 7153 állattani táblából, borszeszben őrzött és kitömött állatból, 2.118 száritott és utánzott növényből, 588 ásványból és 196 fali táblából, összesen tehát 10.055 tárgyból állott, amelyeknek az értéke 6670 korona.

f) Természettani és vegytani szertár.

A természettani szertár az 1906/7. év végén 339 készülékből állott, amelyeknek értéke 9.711 K 78 f. A vegytani laboratórium 72 készülékből, 220 üvegben elhelyezett különböző anyagból és 4 technológiai táblából állott.

g) Földrajzi szertár.

A földrajzi szertár az 1906/7. iskolai év végén 69 történelmi, 161 földrajzi abroszból és 3 földgömbből állott.

h) Rajzterem.

A rajzterem 596 K 40 f. értékű tárgyakat foglalt magában.

i) Ének- és zene-könyvtár.

Az 1899/900. iskolai évben létesített ének- és zenekönyvtár, az 1906/7. iskolai év végén 56 énekműből állott, még pedig minden egyes énekmű egy partitúrát és minden egyes hang számára 20–20 éneklapot foglalt magában.

j) Schiopticon.

Az intézetnek van egy schioptikonja is, amelyet a tanárok sokszor használnak előadások közben.

Az *a–j* alatt felsoroltak közések az alreáliskolával és a felsőkereskedelmi iskolával.

Az intézet ösztöndijas növendékei az 1906/7. iskolai évben.

1. A brassói Szent Miklós templom által nyújtott évi 100 K ösztöndíjban 6 tanuló részesült.

2. «A román irodalmi és közművelődési egyesület» által kezelt ösztöndíj alapítványból 1 tanuló évi 120 K, 1 tanuló pedig évi 100 K ösztöndíjban részesült.

3. A Pap Tódor-féle alapítványból 1 tanuló évi 300 K ösztöndíjban részesült.

4. A Gozdu-féle alapítványból 1 tanuló évi 360, 1 tanuló pedig évi 240 K ösztöndíjban részesült.

5. A Juga-féle alapítványból 6 tanuló évi 40 K ösztöndíjban részesült.

6. Az Alexandrovics Anna-féle alapítványból 1 tanuló évi 100 K ösztöndíjban részesült.

7. A Todea Absolon-féle alapítványból 1 tanuló évi 120 K ösztöndíjban részesült.

8. A Şuştai Miklós-féle alapítványból 7 tanuló évi 150 K, 1 tanuló évi 100 korona és 1 tanuló pedig évi 50 korona ösztöndíjban részesült.

9. Az elhunyt jótévközpont alapján 1 tanuló évi 50 K ösztöndíjban részesült.

Összesen tehát 31 tanuló 3.630 korona ösztöndíjban részesült.

Az intézet alapjai és alapítványai.

1. A diák-asztal. Az intézet kebelében az 1898/9. iskolai évtől kezdve diák-asztal áll fenn, amely közös az alreáliskolával és a kereskedelmi iskolával. Az 1906/7. iskolai évben ezen asztalnál 35 tanuló ingyen, 10 tanuló pedig havi 8 koronáért kapott ebédet. Az ingyenesek között 25, a félfizetésesek között pedig 9 gimnáziumi tanuló volt.

A diák-asztal kiadásai, amelynél a 34 gimnáziumi tanulón kívül még 2 reáliskolai és 9 kereskedelmi iskolai, tehát összesen 45 középiskolai tanuló 9 hónapon át étkezett, 5.376 K 17 fillért tettek ki. A diák-asztal alapja, amely a tanári kar által kezeltetik, az 1906/7. iskolai év végével 42.000 koronát tett ki, a mely különböző alapokból és alapítványokból áll. Ezeknek évi jövedelmeinek 80%-a fordítatik a diák-asztal költségeinek a fedezésére.

1906. április havában Földváron elhunyt Stan János birtokos, végrendeletében ezen alapnak 10–15.000 koronára tehető vagyonát hagyományozta, amelynek kamatai azonban a tőkének csak 15 évi gyümölcsötetése után fognak a diák-asztal céljaira fordíthatni.

2. A szegény beteg tanulók segélyezésére szolgáló alap. A tanárok, Stinghe János volt tanártársuknak, 1888-ban történt elhunyt alkalmából elhatározták, hogy ezentul nem küldenek koszorut elhunyt tanártársaiknak, barátaiknak és ismerőseiknek a koporsójára; hanem koszoru helyett, annak az árát a szegény beteg tanulók segélyezésére szolgáló alapnak fogják adni. Ezen alapnak az a célja, hogy a szegény beteg tanulókat ingyen gyógykezelésben részesítse és ingyen gyógyszerekkel lássa el.

Miután ezen alap, Fágărașianu Dénes főgimnáziumi tanár kezdeményezésére létesítettet, ennek 1907. március 22-én történt elhunyt után az, «Făgărașianu Dénes-alap»-nak neveztetik.

Ez az alap közös a reál- és a kereskedelmi iskolával, a melyeknek közös orvosuk van.

Az 1906/7. iskolai évben ebből az alapból a szegény beteg tanulók gyógyszereire 252 korona 87 fillér fordított. Ezen alap az 1906/7. iskolai év végén 9.834 K 96 fillért tett ki, a melyet a tanári kar kezel.

Ezzel kapcsolatban még megemlítendő, hogy miután az intézeteknek az iskolák közelében saját fürdőjük van, az intézetek növendékei 50 f. mérsékelt árban használhatják csütörtök délután 4–6-ig a gőzfürdőt és a közös medencét; a szegény tanulók pedig ingyen használhatják azokat csütörtökön délután 6–8-ig. A szegény tanulók minden hónapban egyszer kapnak ingyenes fürdőt, szükség esetén azonban, az intézet orvosának a rendeletére, ingyen nyernek rendszeres fürdői gyógykezelést.

3. A szegény tanulóknak tankönyvekkel való ellátására szol-

gáló alap. Brassónak, Bolgárszeg külvárosában levő Szent Miklós temploma, minden évben egy bizonyos összeget fordít azon szegény gimnáziumi és reáliskolai tanulóknak tankönyvekkel való ellátására, akik születésük szerint nevezett templom plébániájához tartoznak. Az 1906/7. iskolai évben a Szent Miklós templom 34 gimnáziumi és reáliskolai szegény tenulót látott el 250 tankönyvvel, amelyeknek a beszerzése 213 K 11 f.-be került.

Ezzel kapcsolatban még megemlítendő, hogy karácsony estéjén, az intézetek szegény növendékei között ruhák osztattak ki, amelyeket részben a brassói román nőegylet, részben pedig a brassói Szent Miklós-ról nevezett görög keleti román templom ajándékoztak. A Szent Miklós templomnak erre a célra egy, 1869-ben létesült külön alapítványa van, amely ma már meghaladja a 30.000 koronát.

4. A Coresi-alap. Az 1894/5. iskolai évtől kezdve a főgimnázium, az alreáliskola és felsőkereskedelmi iskola tanárai, azt az egy forintot, amely megilleti őket a bizonyítványok kiállításáért, ennek az alapnak adják, amelynek célja, hogy a tanárokat tudományos kutatásaikban és utazásaikban, valamint tankönyvek kiadásában segítse. Ez az alap az 1906/7. iskolai év végéig 18 román nyelvű tankönyvnek kiadását tette lehetővé, amely célra 12.743 K 03 f. fordított, ezenkívül 27 tanárnak tudományos kutatásaira és utazásaira 1900 korona segélyt juttatott. Ez az alap az 1906/7. iskolai év végéig tehát 14.643 K 03 fillérrel járult kitűzött céljához. Az alap az 1906/7. iskolai év végén 3.133 K 23 fillért tett ki.

5. A Balaşa Stan Blebea alap, amelynek a célja, hogy jutalomban részesítse a zenében kitűnt tanulókat, az 1906/7. iskolai év végén 928 K 28 fillért tett ki.

6. A Bârsan András kereskedelmi iskolai tanár által ajándékozott «jubiláris jutalomdíjak alap»-ja, amelyből a gimnáziumi, a reál- és a kereskedelmi iskola kiválóbb szorgalmu és tehetségű növendékei jutalmaztatnak meg. Ez az alap az 1906/7. iskolai év végén 202 K 14 fillért tett ki.

7. A tornázásban kitűnt tanulók jutalmazására szolgáló alap, amely az 1906/7. iskolai év végén 235 K 01 fillért tett ki.

8. A «Collega» kirándulási alap. Ezt az alapot az 1905/6. iskolai év VIII-ik osztálybeli tanulói létesítették, akik külföldi tanulmányutjuk költségeiből megmaradt 242 K 60 fillért, «Collega» alap neve alatt, olyan kikötéssel adtak át a tanári karnak, hogy ezen alap jövedelméből idővel jó előmenetelű szegény tanulók tanulmányi kirándulásaikban segíztessenek.

Az intézetekkel kapcsolatban álló internátusok.

Az intézetekkel kapcsolatban két kisebbszerű fiu internátus áll fenn és pedig:

1. A Cristurianu György kapitány-féle internátus, amelynek céljaira Cristurianu György romániai kapitány, 1874. november 25-én tett végrendelete értelmében, 40.000 korona értékű két bukaresti házat olyan kikötéssel hagyományozta, a brassói Szent Miklós-ról nevezett görög keleti román templomnak, hogy annak jövedelmeiből, az ő nevét viselő internátusban szegény gimnáziumi, reál- és kereskedelmi iskolai növendékek látassanak el. Az internátus az 1880/1. iskolai év elején nyílt meg. Miután pedig az internátusnak még nincsen saját háza, a növendékek valamelyik brassói lakos házában tartatnak, ahol is teljes ellátásban részesülnek. Az 1906/7. iskolai évben 2 és pedig 1 gimnáziumi és 1 kereskedelmi iskolai tanuló látatott el, akiknek évi fentartása 400 koronával számítva, 800 koronát tett ki,

2. A Jencovici-féle internátus, amelynek céljaira Jencovici Demeter és neje Zoe, 1887. január 25-én közös megegyezéssel 30.000 frankot és a tusnádi «Három Huszár» szállodát hagyományozták, amely később 22.000 koronáért adatott el. Ezt a hagyományt olyan kikötéssel tették, hogy amidőn a hagyományozott összeg 200.000 frankot fog kitenni, a brassói görög keleti román középiskolák szegény tanulói számára egy, az ő nevüket viselő internátus létesíttessék; addig pedig a hagyományozott összeg évi jövedelmének egy részéből jó előmenetelű szegény tanulók láttassanak el magánházaiknál. Ez az internátus az 1894/5. iskolai év elején vette kezdetét és abból azóta évenként három tanuló nyer ellátást. Az 1906/7. iskolai év elején 3 és pedig 2 gimnáziumi és 1 kereskedelmi iskolai tanuló nyert ellátást, ami összesen 1.300 koronába került.

A tanulók által fizetendő tandíj és más díjak, valamint egyet adatok.

A román tanulók tekintet nélkül arra, hogy görög keletiek vagy görög katolikusok és először iratkoznak be a gimnázium valamelyik osztályába, felvételi díjképpen 8 Kt, az először beiratkozott nem román tanulók pedig 16 K-t tartoznak fizetni.

A két részletben fizetendő évi tandíj az alsó osztályokba járó román tanulóknak 24 K, a nem románoknak pedig 48 K; a felső osztályokba járó román tanulóknak 40 K, a nem románoknak pedig 80 K.

A tanári nyugdíj-alapra az alsó osztályokba járó román tanulók 6 K-t, a nem román tanulók pedig 12 K-t, a felső osztályokba járó román tanulók 10 K-t, nem románok pedig 20 K-t tartoznak fizetni. (A tandíjmentesek ennek az összegnek csak a felét fizetik.) Évi bizonyítvány és értesítő fejében 3 K-t (a tandíjmentesek csak 2 K-t.), könyvtári díjban az alsó osztálybeli tanulók 60 fillért, a felső osztálybeli tanulók pedig 1 K-t; az önképzőkör tagsági díja az V. és VI. osztályok növendékeinek 1 K, a VII. és VIII. osztály növendékeinek pedig 2 K.

Az iskolai év az ó-naptár szerint kezdődik és záródik.

B) A alreáliskolára vonatkozó 1906/7. iskolai évi adatok.

Az alreáliskola igazgatója: Onițiu Virgil, főgimnáziumi igazgató.

A tanári kar: 1 igazgatóból, 7 tanárból és 3 hitoktatóból állott.

A tanárok fizetését az 1906/7 iskolai évtől kezdve az állam egészíti ki és erre a célra ebben az iskolai évben 3500 koronát folyósított.

Miután az alreáliskola tannyelve kizárólag a román, az összes tantárgyak román nyelven adattak elő.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Különböző adatok			I.	II.	III.	IV.	Összesen	
Az iskolai év elején beiratkozott			44	22	14	16	96	
Az év végén maradt			40	20	14	14	88	
Megvizsgált magántanulók			–	–	2	–	2	
A hitfelekezettük szerint	görög katolikus		–	–	2	–	2	
	görög keleti		39	19	12	14	84	
	izraelita		1	1	–	–	2	
Nemzetiségük szerint	magyar		1	1	–	–	2	
	román		39	19	14	14	86	
Illetőségük szerint*	brassó vármegyei		–	–	–	–	47	
	már vármegyei		–	–	–	–	25	
	romániai		–	–	–	–	16	
A tanulók közül	felsőbb osztályba léphet		25	13	11	14	63	
	megbukott		15	7	3	–	15	
A tanulók szüleinek a foglalkozása*)	ter- melő	önálló	nagybirtokos és nagybérelő	–	–	–	–	4
			kisbirtokos és kisbérelő	–	–	–	–	19
			alkalmazott	–	–	–	–	–
	iparos	önálló	nagyiparos	–	–	–	–	1
			kisiparos	–	–	–	–	15
			alkalmazott	–	–	–	–	–
	kereskedő és vállalkozó	önálló	nagykereskedő v. vállalkozó	–	–	–	–	5
			kiskereskedő vagy vállalkozó	–	–	–	–	16
			alkalmazott	–	–	–	–	–
	tisztviselő	állami és megyei		–	–	–	–	3
		magán		–	–	–	–	2
	orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, ta-nító, mérnök stb.			–	–	–	–	6
napszámos, szolga			–	–	–	–	15	
magánzó			–	–	–	–	2	

*) Az év végi értesítőben ezek a rovatok nem lettek osztályonként részletezve.

Az alreáliskolára vonatkozó egyéb adatok.

Az iskolai ünnepélyek, majális és kirándulások közösen tartottak a főgimnáziumi tanulók által rendezett iskolai ünnepélyekkel és kirándulásokkal.

Miután a főgimnázium és az alreáliskola egy és ugyanazon vezetőség alatt áll, a főgimnáziumnál kitüntetett könyvtárak, múzeumok, szertárak, alapítványok és alapok közösek az alreáliskolával és mint ilyenek egyaránt tulajdonát képezik egy a főgimnáziumnak, mint az alreáliskolának.

A közös diákasztalnál az 1906/7. iskolai évben 2 reáliskolai tanuló kapott ingyen ebédet.

A gimnáziumnál kitüntetett alapítványokból és alapokból a reáliskola növendékei is részesítettek.

Az intézet ösztöndíjas és segélyezett növendékei.

1. A brassói Szent Miklós templom részéről 3 tanuló évi 100 K, 8 tanuló pedig évi 50 K ösztöndíjban részesült.

2. A Őuştai Miklós alapítványból 1 tanuló évi 100 K, 1 tanuló pedig évi 50 K ösztöndíjban részesült.

Összesen tehát 13 tanuló 1900 korona ösztöndíjban részesült.

A diákasztalnál 2 tanuló kapott ingyen ebédet.

A tanulók által fizetendő tandíj és más díjak, valamint egyéb adatok.

A reáliskolába járó román tanulók évi tandíjképpen 24 K-t, a nem román tanulók pedig 48 K-t fizetnek.

Az intézetbe először beiratkozott román tanulók felvételi díjképpen 8 K-t, a nem román tanulók pedig 16 K-t fizetnek.

Minden egyes román tanuló tartozik a tanári nyugdíjalap javára 6 K-t, a nem román tanulók pedig 12 K-t fizetni. (A tandíjmentességet élvező tanulók, a fennebb kitüntetett összeg felét fizetik a tanári nyugdíjalap javára.)

Minden egyes tanuló a fennebbi díjakon kívül tartozik még fizetni: 3 K-t a bizonyítványért és értesítőért (a tandíjmentesek csak 2 K-t fizetnek), 60 fillért a könyvtár javára.

Az iskolai év az ó-naptár szerint kezdődik és záródik.

C) A felső kereskedelmi iskolára vonatkozó 1906/7. iskolai évi adatok.

Az intézet igazgatója: Vlaicu Arzén. A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 12 tanárból és 3 hitoktatóból.

Miután az intézet tannyelve kizárólag a román, az összes tantárgyak román nyelven adattak elő.

Mint rendkívüli tantárgyak előadattak: 1. a torna; 2. az ének; 3. az olasz nyelv és 4. a gyorsírás.

Az intézet önképzőköre.

Az önképzőkörnek az 1906/7. iskolai év végén 92 tagja volt. Az iskolai év folyamán az önképzőkör 15 ülést tartott, amelyek közül egy alakuló és egy diszülés volt, amely együtt tartatott meg a gimnázium önképzőkörének a nyilvános ülésével. Az év folyamán a tanulóknak 35 munkája és 4 kritikája olvastatott fel, azonkívül 23 szavalat tartatott. A felolvasott munkák közül 33 eredeti munka és 7 fordítás volt.

Az önképzőkör könyvtára az 1906/7. iskolai év végén 463 kötetből állott.

Az önképzőkör vagyona az 1906/7. iskolai év végén 2366 K 16 fillért tett ki.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az: 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. október 4-én, a király nevenapján;
2. október 14-én ünnepeltetett meg Szent Zsófia napja, amikor is a brassói görög keleti román tanintézetek védszentjüket ünneplik;
3. október 29-én, II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállítása napján;
4. november 19-én, Szent Erzsébet napján, amikor is az elhunyt Erzsébet királyné lelki nyugalmaért gyászistentisztelet is tartatott;
5. december 1-én, Szent András napján, amikor is az intézet legnagyobb jótévőjének, Báró Şaguna András, volt nagyszabeni görög keleti román érsek lelki nyugalmaért gyász istentisztelet tartatott;
6. április 11-én, az 1848-iki törvények szentesítésének az emlékére és
7. június 8-án, a koronázás évfordulóján.

Tanulmányi ut, kirándulások és majális.

1. Az intézet növendékei október 6–11 napjaiban meglátogatták a bukaresti román kiállítást és a konstanci kikötőt; (az ezen utazással felmerült költségek fedezéséhez a brassói román kereskedők 600 koronával, a brassói Szent Miklós templom 200 koronával és 8 hazai román pénzintézet 330 koronával járult);
2. április 22-én megtekintették a brassói posztó- és petróleum gyárat;
3. május 1-én megtekintették a brassói cement- és a deresyei sörgyárat;
4. a majálist május 14-én tartották meg a város közelében levő erdőben.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Különböző adatok		I.	II.	III.	Összesen
Az iskolai év elején beiratkozott		30	38	33	101
Megvizsgált magántanulók		1	1	–	2
Az év végén maradt		28	36	31	95
Felekezet szerint	Görög katolikus	3	5	5	13
	Görög keleti	24	30	23	77
	Izraelita	1	1	3	5
Nemzetiségük szerint	Magyar	–	–	–	–
	Román	28	36	31	95
Illetőségük szerint*	Brassó vármegyei	10	9	9	28
	Már vármegyei	15	26	20	61
	Romániai	5	3	4	12
A tanulók közül	Felsőbb osztályba léphet	22	17	28	67
	Megbukott	6	19	3	28
A tanulók szüleinek a foglalkozása	Értelmiség	3	14	6	23
	Önálló kereskedő	5	2	4	11
	Önálló iparos	3	3	1	7
	Gazdálkodó (kisbirtokos)	13	12	10	35
	Magánzó	–	–	3	3
	Egyéb foglalkozással bíró	4	5	7	16

Érettségi vizsgálat.

Az 1906/7. iskolai év végén megtartott írásbeli érettségi vizsgálatra 33 tanuló jelentkezett, akik közül 2, három hónapra vetetett vissza. A szóbeli érettségi vizsgálat megtartása június hó 26, 27 és 28. napjaira tüzetett ki. A szóbeli érettségi vizsgálatra miniszteri biztosul a vallás- és közoktatásügyi miniszter részéről Putnoky Miklós, a lugosi állami főgimnázium igazgatója; a kereskedelmi miniszter részéről pedig Paul Vilmos, a brassói kereskedelmi és iparkamara elnöke küldettek ki. A szóbeli vizsgálat azonban nem tartatott meg, mert a vizsgáló bizottság az írásbeli dolgozatok átvizsgálásánál arról győződött meg, hogy a tanulók legnagyobb része az írásbeli dolgozatoknál meg nem engedett eszközökhöz nyult, amiért is azután a vizsgáló bizottság az írásbeli vizsgálatot megsemmisítette és az új írásbeli vizsgálat határidejét szeptember hónapra tűzte ki.

A vizsgáló bizottság ezen határozata folytán, az írásbeli érettségi vizsgálat szeptember hó 16–21 napjaiban tartatott meg. A

vizsgálatra 33 tanuló jelentkezett, akik valamennyien szóbelire becsátattak.

A szóbeli érettségi vizsgálat a fennebb említett miniszteri biztosok vezetése alatt október 5–8 napjaiban tartatott meg. A jelentkezett 33 tanuló közül 23 érettnak nyilvánított, 10 pedig visszavetett és pedig 8, három hónapra, 2, egy évre.

Könyvtárak, muzeumok és szertárak.

A gimnáziumi és a reáliskolai tanári – az ugynevezett központi könyvtár – a kereskedelmi iskola tanári könyvtárát is képezi, miért is az, mindhárom intézet közös tulajdona és a három intézet tanárai által közösen használtatik.

Az ifjusági könyvtár számára az 1906/7. iskolai évben 95 K folyt be, amely az 1905/6. iskolai évben megmaradt 33 K 22 fillérrel együtt 128 K 22 fillért tett ki, amelyből a kiadások levonása után, az 1906/7. iskolai év végén 8 K 22 fillér maradt.

A gimnáziumnál felsorolt muzeumok és szertárak, miután közösek, azokat a kereskedelmi iskola is használta.

A kereskedelmi iskolának van egy külön szertára is, még pedig az áruismeret-technológiai szertár, amely több, mint ezer kereskedelmi cikket és 34 technológiai táblát foglal magában.

Ösztöndíjas és segélyezett tanulók.

1. A brassói Szent Miklósról nevezett templom 5 tanuló-
nak 100–100 K;

2. a karánsebesi vagyonszövetség alap 1 tanuló-
nak 200 K, 4 tanuló-
nak 150–150 K és 1 tanuló-
nak 100 K;

3. a budapesti határőrvidéki alap 1 tanuló-
nak 240 K;

4. a Gozsdu-alapítvány 1 tanuló-
nak 360 K;

5. az oravicai «Oraviceana» román pénzintézet 1 ta-
nuló-
nak 100 K;

6. a balázsfalvai Tarța József-alapítvány 1 tanuló-
nak 140 K;

7. a brassói Juga-alapítvány 2 tanuló-
nak 40–40 K;

8. a brassói Șuștai-alapítvány 2 tanuló-
nak 150–150 K és
1 tanuló-
nak 75 K;

9. a nagyszebeni főegyházmegye 1 tanuló-
nak 100 K;

10. a lugosi Braia-alapítvány 1 tanuló-
nak 80 K és

11. a balázsfalvai Ramonțai-alapítvány 1 tanuló-
nak 120 ko-
rona évi ösztöndíjat nyújtott.

Összesen tehát 24 tanuló 3090 K évi ösztöndíjban részesült.

Ezeken kívül 1 tanuló a Cristurian-féle internátusban, 1 ta-
nuló pedig a Jencovici-féle internátusban nyert teljes ellátást.

Alapítványok és alapok.

A kereskedelmi iskolának a gimnáziummal és a reáliskolával (amelyek a gimnáziumnál részletesen ismertettek) közös alapjai a következők:

1. A szegény és beteg tanulók alapjai.
2. A Balaşa St. Blebea-alap.
3. A diák-asztal alap, amelyből az 1906/7. iskolai évben 8 tanuló ingyen ebédben részesült, 1 tanuló pedig havi 8 koronáért kapott ebédet.
4. A jutalmakra szánt alap. Ebből egy jutalomdíjat kap egy olyan kereskedelmi iskolai tanuló, aki az év folyamán a legjobb román írásbeli gyakorlatokat készítette; egyet pedig, aki a legjobb erkölcsi magaviseletet tanusította.
5. A Coresi-alap.

Ezek az alapok azonban, a nagyszebeni görög keleti román szentszék utasítására, a legrövidebb időn belül fel fognak oszlatni a gimnázium, reáliskola és a kereskedelmi iskola között.

A kereskedelmi iskolának a fennebbieken kívül még egy külön alapja is van, amelyet: «A kereskedelmi iskola rendelkezési alapja»-nak hívnak. Ez az alap az 1898/9. iskolai év elején lépett életbe és az a célja, hogy segítse elő a tanszerek beszerzését, a tanárok által írt tankönyvek és egyéb tudományos munkák kinyomatását, valamint, hogy segítse a tanárokat tudományos utazásaikban és egyéb szaktanulmányaikban. Ezen alapba folyik be ama 3 korona, amelyet a tanulók a beiratkozás alkalmából a bizonyítvány és az értesítőért fizetnek. Ezen alap az 1906/7. iskolai év végén 356 K-t tett ki.

A tanulók által fizetendő tandíj és más díjak, valamint egyéb adatok.

Az intézet román tanulói (görög keleti és görög katolikus vallásúak) évi tandíjképpen 60 K-t fizetnek; a nem román tanulói pedig annak kétszeresét, azaz 120 K-t.

A tandíjon kívül még minden tanuló tartozik fizetni a beiratáskor 8 koronát felvételi díjképpen, 10 koronát a tanári nyugdíjalap javára, 6 koronát kirándulásokra és egyéb díjak fejében. Ugy, hogy a tandíjon kívül mindegyik tanuló még összesen 24 koronát tartozik fizetni a beiratáskor.

Mindegyik tanuló, az igazgatóság által az intézeti tanulók számára előírt uniformist és sapkát tartozik viselni.

A magántanulók minden egyes osztály után, a vizsgára való jelentkezésükkor 74 K tandíjat és 80 K vizsgadíjat, összesen tehát 154 K-t tartoznak fizetni.

Az iskolai év az ó-naptár szerint kezdődik és záródik.

IV. FEJEZET.

A brádi görög keleti román algimnázium.

I.

Az intézet története.

A népnevelés a volt Zaránd vármegyében igen szánalmas állapotban volt. Látva a volt Zaránd vármegyei görög keleti román papság hiveinek elmaradottságát, elvben elhatározta, hogy Brádon egy görög keleti román gimnáziumot fog létesíteni, amely arra lesz hivatva, hogy fejlessze ama elmaradott és szellemi sötétségben synylódó vidék szellemi életét. E célból, a volt Zaránd vármegyei görög keleti román papság, Basa Józseffel, a kerületi esperessel az élén, 1860. július 13-án megtartott esperesi zsinaton elhatározta, hogy a Brádon létesítendő görög keleti román gimnázium számára megveszi, Zawatzky Ferenc korcsmárosnak a brádi házát 2.000 frtért (az akkori pénzszámítás szerint 6.363 huszas és 33 krajcárért). Az esperesi zsinat, a ház vételárát a zarándi esperességhez tartozó 52 lelkészre vetette ki, akik fejenként arra kötelezték magukat, hogy a ház vételárához, 30–40–50 frttal fognak hozzájárulni. Ennek folytán Basa József kerületi esperes Zawatzky Ferencsel meg is kötötte a házra nézve az ideiglenes szerződést, amelyben a kerületi papság arra kötelezte magát, hogy a ház vételárát két év alatt fogja lefizetni. A szükséges pénz azonban csak 1864. év elején gyűlt össze és így a ház csak 1864. március 30-ikán jutott a kerületi görög keleti román papság tulajdonába, amely azt telekkönyvileg a Brádon létesítendő görög keleti román gimnáziumnak adományozta.

Miután a kerületi papság elvben már 1860-ban kimondotta a gimnázium létesítését, ez időtől kezdve azon kezdett tanakodni, hogy milyen uton szerezze meg azt az összeget, amely szükséges lesz a létesítendő gimnázium szervezésére és fentartására? Erre jó alkalmul szolgált az 1860. október hó 20-án kiadott császári diploma, amely az abszolutizmus lejártának a kezdetét helyezte kilátásba és amely az ország polgárainak, – tekintet nélkül azok nemzetiségére és vallására, – megnyitotta az utat a közhivatalokhoz. 1861. március havában, – tehát az új érában – szerveztetett ujonnan az Erdélyhez kapcsolt Zaránd vármegye, amelynek élére egymásután Pipoş J., dr. Hodos József, Frâncu Amosz, Frâncu János, Secula G., Petco N., Şuluţiu Tódor, Moldovan G. kerültek, akik mindmegannyian lelkükön viselték a román nép szellemi felvirágoztatását.

Az ujonnan szervezett vármegye törvényhatósági bizottságának az első ülése, 1861. október hó 20-ikára lett összehívva. Ezen az ülésen Basa József kerületi román esperes jelentést

téve az iskolai ügyek miben állásáról, megemlítette, hogy a zarándi községek még 1858-ban kijelentették, hogy saját költségeiken felekezeti iskolákat fognak létesíteni és e célra felajánlották az 1854-iki önkéntes nemzeti kölcsönt; miután azonban a tervbe vett 18 iskola közül, három év alatt csak 5 iskola létesült, azért azt javasolja, hogy a községek által az államnak nyújtott kölcsönökből, amelyeket a községek még 1858-ban a központi iskolák létesítésére ajánlottak fel, ezen központi iskolákon kívül állíttassék fel a brádi gimnázium is.

Miután a törvényhatósági bizottság elfogadta ezt a javaslatot, a vármegyei tisztviselők közül is igen sokan adakoztak erre a célra. A törvényhatósági bizottság ezzel kapcsolatban még azt is elhatározta, hogy a tervbe vett román nemzeti gimnázium létesítésének az ügyében egy tervezet készíttessék.

Báró Şaguna András, az akkori nagyszebeni görög keleti román püspök, tudomást szerezve a törvényhatósági bizottság eme határozatáról, Başa József kerületi esperest arról értesítve, hogy az ő akaratával nem találkozik az, hogy Brádon egy olyan román nemzeti gimnázium állíttassék fel, amelyben bármily váláshoz tartozó román egyének lehessenek a tanárok: a nevezett esperest az iránt utasította, hogy tekintettel arra a körülményre, hogy Zaránd vármegyében elenyésző kisebbségben vannak a görög katolikus románok, minden lehetőt kövessen el arra nézve, hogy a létesítendő gimnáziumnak görög keleti román felekezeti jellege legyen.

Báró Şaguna András püspök ezen kivánalma dacára, Zaránd vármegye román vezérférfiai, még majdnem két évig, a román nemzeti és nem a görög keleti román felekezeti jellegű gimnázium létesítése mellett foglaltak állást. Végre azután báró Şaguna András püspök azon érvének a hatása alatt, hogy a létesítendő görög keleti román felekezeti gimnázium, a görög keleti román egyháznak megígért és nem sokára törvénybe iktandó autonómiája folytán, az egyház fenhatósága alá fog helyeztetni és mint ilyen, minden idegen befolyástól meg lesz védve: Zaránd vármegye román vezérférfiai elfogadták, hogy a Brádon létesítendő gimnáziumnak görög keleti román felekezeti jellege legyen.

Ezen fordulat folytán az esperesi hivatal, 1862. február hó 16-án 39. és 40. szám alatt, az alispáni hivatal pedig, 1862. febr. hó 18-án 760. szám alatt kibocsátott felhívása folytán, Zaránd vármegye közönségének a képviselőit, 1862. február 20-ára Brádra, 1862. március 4-ikére Boicára és 1862. március 18-ára Nagyhal mágyra hívták össze, ahol is Zaránd vármegye közönségének képviselői, miután tudomásul vették, hogy a zarándi görög keleti román esperesi kerület lelkészei, a létesítendő gimnázium számára Brádon a sajátjukból már házat is vettek és miután meghallgatták báró Şaguna András nagyszebeni görög keleti ro-

mán püspöknek, ebben az ügyben kibocsátott több pásztor levelét, a következő határozatot hozták:

a) A görög keleti és a görög katolikus románok tulajdonát képező azon kölcsönt, amelyet 1854-ben az államnak adtak, ezennel átengedik a Brádon létesítendő görög keleti gimnázium alapjának és miután egynehány község, a volt kőrösbányai szolgabírótság előtt, még 1858-ban kijelentette, hogy ebből több helyen iskolát akar létesíteni, ami azonban még a mai napig sem történt meg és miután ezen kölcsön fel nem vett kamatai ma már egy jelentékeny összeget tesznek ki, ezen községek megváltoztatva előbbeni szándékukat, a többi községekkel egyetemben kijelentik, hogy

b) Ezen kölcsön kamataiból és annak hátralékos és fel nem vett kamataiból, valamint annak ezentuli kamataiból, első sorban is a gimnázium számára meg vett házat fogják jókarba hozni, hogy a két normális osztály már az 1862/3. iskolai év elején legyen megnyitható, azután felépítik a bizottság, illetve az iskolaszék által kijelölt helyen a népiskolát, de mindezek által a gimnázium alapjára szánt összeg érintetlenül kell, hogy maradjon.

c) Megválasztottak egy 74 tagból álló ideiglenes iskolai bizottságot.

d) Megbízták az iskolai bizottságot, hogy azoktól a községektől, melyekben más vallásuk is laknak, mint aminők Brád, Kristyor, Boica, Ribice, Kőrösbánya, Nagyhalmágy stb., olyan értelmű nyilatkozatot vegyen, hogy azok olyan mértékben lesznek jogosítottak a felekezeti iskolák hasznát élvezni, mint amilyen mértékben fognak hozzájárulni a fönntemlitett célhoz.

e) A bizottságot felhatalmazták, hogy rendezzen gyűjtést a község körében.

f) A bizottságot a jelenlegi alap kezelésével is megbízták, amelynek elnökéül Başa József esperest, pénztárnokául Pretsch Antalt választották meg.

g) A bizottságot megbízták, hogy javíttassa ki a gimnáziumi épületet, állítsa össze az alapszabályokat és eszközölje ki azoknak a jóváhagyását, továbbá, hogy váltsa be az állami kötvényeket és hogy kezelje az iskolákat.

Ezen határozattal lett megvetve a brádi gimnáziumnak az alapja, amelynek a Zaránd vármegyei községek átengedték az általuk, az államnak nyújtott 58.200 firtot kitevő kölcsönüket.

Ezen határozatról Başa József esperes, 1862. március 18-án értesítette báró Şaguna András nagyszebeni püspököt, aki az iránt utasította az esperest, hogy az ezen ügyre vonatkozó összes iratokat mihamarabb terjessze fel hozzá, hogy a gimnázium létesítéséhez megnyerje a legmagasabb helyek beleegyezését és támogatását.

Hogy a gimnázium alapja teljesen biztosítottassék, az ösz-

szes Zaránd vármegyei községek felhivattak, hogy járuljanak ama alaphoz. Başa esperes, Hodos vagy Frâncu alispánok jelenlétében minden egyes községben kötelező nyilatkozat vétetett fel.

A zarándi és a halmágyi esperességekben levő azon román lakosok, akik azt a 92 községet alkották, amelyek a brádi, a boicai, a kőrösbányai, a nagyhalmágyi és az acsuvai szolgabíróságokhoz tartoztak és egészben vagy részben átengedték az államnak adott nemzeti kölcsönt a gimnázium alapjának: alapítói lettek a brádi görög keleti román gimnáziumnak. A nevezett esperességekhez tartozó községek közül, csak Riska, Karács és Pravaleny községek nem járultak a gimnázium létesítésére szükséges alaphoz.

Az iskolai bizottság, Zaránd vármegye községeinek fennebbi határozatát 1864-ben tudomására hozta a m. kir. helytartótanácsnak, amelyet arra kért, hogy a bemutatott 175 állami kötvényt írja át a gimnáziumi alap javára, amelyeket a belügyminiszterium 1867. november 25-én 22.575. szám alatt iratott át.

Az 1873. július 1-én 12.409. szám alatt átírt állami kötvények névleges értéke 58.200 frt volt, amely egy részét képezte az 1867. évi XV. törvénycikk alapján egyesített állami adósságnak. A kölcsön 4.2% mellett, évenként 2.444 frt 40 krt jövedelmezett, amelyet a kőrösbányai m. kir. adóhivatal minden évben két részletben és pedig január 1-én és július 1-én fizetett ki a gimnáziumi gondnokságnak.

Az állami kötvények 1903-ban «Koronajáradék» állami papírokra konvertáltattak, amelyeknek értéke 116.400 K volt és amelyek 4% mellett évenként 4.656 K-t jövedelmeztek.

A létesítendő gimnázium alapját növelte még az 1863. április 28-án megtartott nyilvános árverésen, a gimnázium alapja számára özv. Szógyéni Lőrincnétől megvett, mihelenyi birtok is, amely a kőrösbányai kir. törvényszéknek, 1864. március 23-án 267. szám alatt kelt végzésével iratott át a gimnázium alapjának a javára.

A mihelenyi birtok áll:

1. Két bérházból, amelyek évenként (640 K + 1.040 K) összesen 1.040 K bérjödelmet hoztak.

2. Egy malomból, amely évenként 170 K bérjödelmet hoz.

3. a) 79 hold 495 □-öl szántóföldből,

b) 16 hold 1.239 □-öl kertből,

c) 29 hold 1.572 □-öl rétből,

d) 18 hold 110 □-öl legelőből,

e) 2 hold 540 □-öl parlagból, amelyek együttvéve évi 1.500 K bérjödelmet hoznak,

f) 902 hold 102 □-öl erdőből, amelyből a Fehérkörös jobb oldalán elterülő 868 hold 304 □-öl területet, 1893-tól kezdve a «Rudai tizenkét apostol» nevezetű bányatársulat tartja üzemben 15 éven át 70.000 K-ért, amelyet a társulat előre lefizetett. A kiirtott terület nyomban új fákkal lett beültetve.

A vármegye élén álló vezérférfiak, a létesítendő gimnázium számára, mindenáron olyan alapszabályoknak a jóváhagyását akarták kieszközölni, amelyek a gimnáziumnak, a felekezetiesség kizárásával, kizárólag román nemzeti jelleget biztosítanak. Ezeknek a törekvését azonban meghehüsította báró Şaguna András, a már akkor nagyszebeni görög keleti román érsek, akinek a közbenjárására báró Eötvös József, vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1868. február 26-án 15.365/1867. szám alatt kelt leiratával, a létesítendő gimnáziumnak, a hozzá felterjesztett, alapszabályait, oly utasítással küldötte vissza Jonescu Demeter, Zaránd vármegye akkori főispánjának, hogy «oda működjék, miszerint a tervezett gimnázium alapszabályai, az alapító községek és megyebeli görög keleti egyházképviselőség egyetértésével, oly formán dolgoztassanak át, hogy azok összhangban legyenek úgy az ország közoktatásügyi törvényeivel, mint a görög keleti román egyház szabályzatával és szerkezetével.»

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyanilyen értelemben értesítette báró Şaguna András érseket is, aki 1868. március 3-án 221. szám alatt kelt körrendeletében arra hívta fel a Zaránd vármegyei görög keleti román papokat és híveket; hogy haladéktalanul tegyenek eleget a vallás- és közoktatásügyi miniszter utasításának.

Zaránd vármegye közönsége (amely túlnyomólag román volt) tudomásul véve a vallás- és közoktatásügyi miniszter azon kívánságát hogy a létesítendő brádi gimnáziumnak görög keleti román jellege legyen, Lázár Mózes zarándi görög keleti román esperes, Gróza János nagyhalmágyi görög keleti román esperes, dr. Hodoş József, Secula G. és Mihailoviciu Tóbiás tagokból álló bizottságot azon utasítással küldte ki, hogy a görög keleti román egyház «Szervezési Szabályzat»-ának és báró Şaguna András érsek utasításainak megfelelőleg, dolgozza ki ujonnan a létesítendő brádi gimnázium alapszabályait.

Miután az iskolai bizottság, 1869. február 8-án megtartott ülésében elfogadta a szűkebbkörű bizottság által kidolgozott és bemutatott alapszabályokat, ezeket báró Eötvös József, vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1869. július 14-ikén 11.387. szám alatt jóváhagyta.

Ezen alapszabályok 1. §-a szerint, «a Zaránd vármegyében levő brádi gimnázium, görög keleti vallásu román nemzeti gimnázium. A gimnázium 8 osztályu nagygimnázium és az állami nyilvános gimnáziumokat megillető jogokkal bír.»

Ezek után a gimnázium I. és II. osztályai az 1869/70. iskolai év elején nyitlak meg. A gimnázium 1870. július 2-án, «Szent Konstantin és Szent Ilona» ünnepén, mint az intézet véd-szentjeinek a napján nyitlatott meg ünnepélyesen. Ez alkalommal báró Şaguna András érsek 2.000 frtot adományozott a gimnázium alapjának, később pedig végrendeletében meghagyta, hogy a gimnázium évvégi értesítői ingyen nyomassanak, az ál-

tala Nagyszebenben létesített főegyházmegyei nyomdában. Az 1870/71. iskolai év elején a gimnázium III-ik osztálya, az 1871–72. iskolai év elején a gimnázium IV-ik osztálya, az 1872/3. iskolai év elején a gimnázium V-ik osztálya nyílt meg. Az ötödik osztály azonban látogatottság hiányában, egy évi fennállás után, a következő 1873/4. iskolai évben, be lett szüntetve.

A brádi gimnázium 1883-ig mint kisgimnázium működött. Az 1883-iki középiskolai törvény következtében a brádi algimnáziumban, a román tannyelv fentartása mellett, a tanterv és a tananyag ugyanaz, mint a többi hazai algimnáziumokban.

A brádi gimnázium az ezen gimnáziumot létesítő ama 92 község román lakosainak a tulajdonát képezi, akik a zarándi és a halmágyi görög keleti román esperességekhez tartoznak. A brádi gimnázium képviselőt, a zarándi és a halmágyi görög keleti esperességeknek, 36–36 tagból álló esperesi zsinatai képezik. A képviselőt rendes évi közgyűlését a gimnázium védszentjeinek, «Szent Konstantin és Szent Ilona» ünnepén, azaz június 3-ikán tartja. A képviselőt azonban szükséghez képest, bármikor összehívhat rendkívüli közgyűlést. A képviselőt hatásköréhez tartoznak: a szabályrendeletek és az alapító levelek megszavazása, valamint egyéb szervezések, az igazgató, a tanárok kijelölése, a tanítóknak a megválasztása, a 12 tagból álló kezelő bizottság megválasztása stb., a gimnáziumi alap és egyéb, a gimnázium tulajdonát képező alapok és alapítványok számadásainak a megvizsgálása, a költségvetés megszavazása stb. A kezelő-bizottság kebeléből egy 4 tagból álló gondnokság választatik.

A képviselőt és a kezelő-bizottság természetes elnöke a Brádon székelő zarándi görög keleti román esperes; természetes alelnöke pedig, a halmágyi görög keleti román esperes.

A gimnázium alapszabályai 53. §-ának ama intézkedését, amely szerint: a zarándi görög keleti román esperes az igazgatója ennek a gimnáziumnak, aki amíg a gimnáziumnak legalább is nem lesz 5 osztálya, minden díjazás nélkül tartozik viselni ezt a tisztséget, a középiskolákról szóló 1883. évi XXX. törvény-cikk szüntette meg és ennek folytán, az 1891/2. iskolai év elejétől kezdve a gimnázium igazgatója: egy rendes tanár.

A nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyei szentszék gyakorolja a gimnázium felett a felügyeletet, amely kiterjed a gimnáziumi alap vagyonára, a tanításra és a fegyelemre, valamint a képviselőt által kijelölt tanárok megerősítésére; mindennek dacára azonban a brádi gimnázium, amely a kolozsvári tankerületi főigazgatósághoz tartozik, mindenkben az állam felügyelete és ellenőrzése alatt áll.

Az állami kötvények 1903-ban «Koronajáradék» állami papírokra konvertáltattak, amelyeknek értéke 116,400 K és amelyek 4% mellett évenként 4.656 koronát jövedelmeznek.

A gimnázium alapja 1907. december 31-én 522.186 K 23

fillért tett ki, (amelyben benfoglaltatik a «Pap Tódor-alapítvány»-a is, ami egymagában 121,384 K 94 fillért tesz ki.) A nagyszebeni görög keleti román főegyházmegye szentszéke, évenként 1.000 K szubvenciót ad az «egyházmegyei iskolai alap»-ból a gimnáziumi alapnak, amelyből fentartatik még a brádi görög keleti román elemi iskola is.

A gimnázium alapját illetőleg, az 1908. évre 41,014 K bevétel és 40,775 K kiadás irányoztatott elő.

Az intézet képvisellete 1906. június 3-án megtartott közgyűlésén elhatározta, hogy új gimnáziumi épületet építtet és hogy a jelenlegi négy osztályu algimnáziumot nyolc osztályu főgimnáziummá fogja átalakítani. A kezelő-bizottság, a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyei szentszék hozzájárulásával és beleegyezésével, a gimnázium alapszabályainak 6. és 7. §§-ai értelmében, a gimnáziumnak nyolc osztályuvá tétele céljából, 1906. november hó 20-án nyilvános gyűjtést indított, aminek folytán a hazai románok, pénzintézeteiknek, valamint majdnem összes társas összjövedeleiknek és mulatságaiknak tiszta hasznát e célra ajánlották fel. Alig egy évi gyűjtés után erre a célra már is közel 200,000 korona gyűlt össze, amelyhez a többek között: a brádi «Crişana» román pénzintézet 50,000 koronát, a szászvárosi «Ardeleana» román pénzintézet 20,000 koronát adott. Azok, akik erre a célra nagyobb összegeket ajánlottak fel, azt több évi részletekben is fizethetik. Akik legalább is 200 koronát adtak erre a célra, alapító tagjaivá lesznek a gimnáziumnak.

II.

Az 1906/7. iskolai évre vonatkozó adatok.

A gimnázium igazgatója: Dr. Oprişa Pál.

A tanárok fizetését az 1906/7. iskolai évtől kezdve az állam egészíti ki.

Az intézet a gimnáziumi képvisellet felügyelete alatt áll, amelyet a zarándi és a halmágyi görög keleti román esperességek zsinatai együttesen képeznek. A képvisellet 72 tagból áll, mindenkori elnöke: a zarándi esperes, mindenkori alelnöke pedig a halmágyi esperes. A képvisellet a saját kebeléből 3 évre rendszerint egy 12 tagból álló kezelő-bizottságot választ, a gimnázium pénzügyi ügyeinek a vezetésére.

Miután a gimnázium tannyelve kizárólag a román, az összes tantárgyak román nyelven adattak elő.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. október 4-én, a király nevenapján;
2. október 29-én, II Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállítása napján,
3. november 19-én, Szent Erzsébet napján, amikor is az elhunyt Erzsébet királyné lelki nyugalmaért gyász isteni tisztelet tartatott;
4. december 13-án, Szent András napján, a gimnázium jótévőjének, báró Şaguna András névnapjának évfordulóján;
5. június 3-án, Szent Konstantin és Szent Ilona ünnepén, mint az intézet védszentjeinek a napján, amikor is az iskolai ünnepségeken kívül, gyász isteni tisztelet tartatik az intézet összes jótévőinek a lelki nyugalmaért; ugyan ez nap tartja az intézet képviselője is évi rendes közgyűlését;
6. június 8-án, a koronázás évfordulóján.

Kirándulások és mulatságok.

Június 15-ikén tartatott meg a juniális. Szeptember 17-én és október 17-én helyi kirándulások voltak, június 24-ikén pedig Mennyházára tettek kirándulást a tanulók.

A tanári kar, a gimnázium fentartási alapjának a javára a brádi és a környékbeli román intelligencia számára, a gimnáziumi tanulók bevonásával és közreműködésével, évenként társas összejöveteleket, színi-előadásokat, felolvasásokat, koncerteket és bálakat rendez. A tanári kar január 8-ikán koncertet, február 1-én pedig táncmulatságot rendezett.

Az 1906/7. iskolai évre vonatkozó statisztikai adatok.

Különböző adatok		I.	II.	III.	IV.	Összesen
Az iskolai év elején beiratkozott		56	33	45	38	172
Megvizsgált magántanuló volt		2	1	2	2	7
Az év végén maradt		47	31	43	35	156
Az osztályozott rendes tanulók közül:						
Felekezetük szerint	Római katolikus	–	–	1	1	2
	Görög katolikus	–	1	2	1	4
	Görög keleti	47	30	40	33	150
Nemzetiségük szerint	Magyar	–	–	1	1	2
	Román	47	31	42	34	154
Illetőségük szerint*	Hunyad vármegyéből	–	–	–	–	82
	Már vármegyéből	–	–	–	–	74
A tanulók közül	Felsőbb osztályba léphet	33	24	40	30	127
	Megbukott	14	7	3	5	29

* Ezek az adatok nem lettek osztályonként részletezve.

Különböző adatok		I.	II.	III.	IV.	Összesen
A tanulók szüleinek a foglalkozása	Lekész	–	–	–	–	40
	Tanító	–	–	–	–	10
	Földműves	–	–	–	–	73
	Közhivatalnok	–	–	–	–	6
	Iparos	–	–	–	–	20
	Bányász	–	–	–	–	7

* Ezek az adatok nem lettek osztályonként részletezve.

Könyvtárak és szertárak.

a) Tanári könyvtár.

A tanári könyvtár az 1906/7. iskolai év végén 3.385 kötetet kitevő, 3.354 műből állott, amelyeknek értéke 11.672 K 41 fillér volt. A tanári könyvtárnak 18 hirlap és folyóirat járt, amelyek közül 11 magyar, 1 német és 6 román volt. Ezen utóbbiak közül 2 romániai.

b) Ifjúsági könyvtár.

Az ifjúsági könyvtár az 1906/7. iskolai év végén 371 műből állott, amelyeknek értéke 658 K 85 f volt.

c) Földrajzi és történelmi szertár.

A földrajzi és történelmi szertár 44 térképből állott, amelyeknek értéke 922 K 17 f. volt.

d) Természetrajzi szertár.

A természetrajzi szertár 113 állattani, 186 növénytani, 328 ásványtani tárgyból állott, amelynek az értéke 1360 korona 88 fillér volt.

e) Természettani szertár.

A természettani szertár 110 tárgyból állott, amelyeknek az értéke 1.098 K 80 f volt.

f) Vegytani szertár.

A vegytani szertár 168 tárgyból állott, amelyeknek az értéke 526 K 22 f volt.

g) Mértani szertár és rajzterem.

A mértani szertár és rajzterem 95 tárgyból állott, amelyeknek az értéke 811 K 10 f volt.

i) Tornaterem.

A tornaterem felszerelése 1.783 K 88 f.-t tesz ki.

Az intézet könyvtárai és szertárai e szerint összesen 18.854 K 31 f értéket képviselnek.

Az intézet ösztöndijas növendékei.

1. Az aradi Ghiba Birta alapítványból 1 tanuló 100 korona ösztöndíjat kapott.

A gimnázium alapjai és alapítványai.

A gimnázium kebelében a következő alapok és alapítványok vannak:

1. a tanulók asztalának (mensa academica) az alapja, amely 1901-ben létesült, 1906. december 31-én 20,887 korona 92 fillért tett ki. Ezen alapnak 41 alapító és 72 élethossziglani tagja van. Ezen alapból az 1906/7. iskolai évben 3 tanuló láttatott el ebéddel, ami fejenkint 85 koronába került, azonkívül pedig 16 tanuló között 30–60 korona segély osztatott ki. Ezen alapból tehát az 1906/7. iskolai évben, a tanulók étellemezésére és segélyezésére összesen 905 korona adatott ki.

2. A beteg tanulók alapja, amely 1886-ban létesült, 1906. december 31-én 12.038 korona 82 fillért tett ki. Ezen alapból az 1906/7. iskolai évben gyógyszerekre 323 korona 86 fillér adatott ki. Ezen alapból gyógyszerekkel láttatnak el a tanárok és a tanulók. Ezen alaphoz minden év elején, minden egyes tanár és növendék egy-egy koronával járul.

3. Dr. Hodoşiu József alapja, amely 1904. augusztus 31-én létesült, 1906. december 31-én 4815 korona 99 fillért tett ki. Ezen alapnak az a célja, hogy az intézet tanárait, tankönyvek és egyéb irodalmi és tudományos munkák és értekezések kiadásában, valamint tudományos utazásaikban pénzbőlileg segítse. Ezen alapból az 1906/7. iskolai évben 60 korona adatott egy tanárnak.

4. A szegény tanulók könyvtára, amely az 1900/1. iskolai év végén létesült, az 1906/7. iskolai év végén 138 tankönyvből állott. Ezen alapnak az a célja, hogy a szegény tanulókat a szükséges tankönyvekkel lássa el.

5. A jutalmak alapja, amelyet 1891-ben Feier Katalin, brádi lakosnő örökösei létesítettek, 130 koronát tesz ki. Ennek az alapnak az a rendeltetése, hogy abból a szorgalmas és jó magaviseletű tanulók jutalomban részesüljenek.

6. A Şaguna András alapja, amelyet a gimnázium képvisellete, Şaguna elhalálózásának 25-ik évfordulóján, 1898. június 28-án létesített, 900 koronát tesz ki. Ezen alapnak az a rendeltetése, hogy Szent András napján, december 13-án, a szorgalmas tanulókat jutalomban részesítse. Ha az alap nagyobb ösz-

szeggel fog rendelkezni, úgy abból a szegény tanulók tankönyvekkel és ruházattal fognak elláttatni.

Eszerint a gimnázium alapjai 1906. december 31-én 38,772 korona 73 fillért tettek ki.

És így a könyvtárak, szertárak és az alapok 1906. december 31-én összesen 57,627 korona 04 fillért tettek ki.

A tanulók által fizetendő tandij és más díjak, valamint egyéb adatok.

A zarándi és a nagyhalmágyi görög keleti román esprességek területéhez tartozó román tanulók, tekintet nélkül arra, hogy görög keleti vagy görög katolikus vallásuak-e, évi tandijképpen 16 K-t; a többi tanulók pedig, legyenek azok román vagy más nemzetiségűek, évi tandijképpen 24 K-t fizetnek.

A tandijon kívül az összes tanulók tartoznak a beiratás alkalmából fizetni: beiratási díjképpen 6 K-t, a könyvtár javára 2 K-t, bizonyítványért és évvégi értesítőért 3 K-t; a beteg tanulók alapjára 1 K-t, majálisra és kirándulásra 2 K-t, összesen tehát 14 K-t.

Az iskolai év az ó-naptár szerint kezdődik és záródik.

V. FEJEZET.

A naszódi alapítványi főgimnázium.

I.

Az intézet története.

Miután a Mária Terézia által létesített egykori 2-ik erdélyi 17-ik számú határőrvidék 1851-ben fel lett oszlatva és polgári közigazgatás alá került, a határőrvidékhez tartozó 44 község képviselői, 1851. március 13-án és augusztus 1-én megtartott gyűléseiken elhatározták, hogy azok az alapok, amelyek az ugynevezett gazdasági bizottság (Militär Oeconomie-Comission) által kezeltettek, ne osztassanak fel, hanem fordíttassanak kulturális célokra. Ebből a határozatból kifolyólag kimondatott, hogy a «ruházati alap»-ból, amely ezuttal «ösztöndij-alap»-nak neveztetett el, adassanak ösztöndíjak a naszódi határőrvidékhez tartozó községek tanítóinak; továbbá, hogy az «iskolai alapok» a jövőre is rendeltetésüknek megfelelőleg használtassanak, végül pedig hogy az állami kezelés alá került «élelmezési alap» szereztessék vissza és iskolai célokra fordíttassék.

A volt határőrvidék vezető férfiai ezen határozatoktól vezettetve, arra törekedtek, hogy a Naszód vidékén felállított népiskolák mellé egy gimnáziumot létesítsenek Naszódon. Ebből a célból a volt határőrvidék lakosságának a nevében egy, Naşcu

Vazul, Purceilă János, Lica György és Mureșian Joachim tagokból álló küldöttség I. Ferenc József királynak személyesen nyújtotta át 1860. december 12-én, a volt határőrvidék lakosságának a gimnázium létesítésére vonatkozó kérvényét, amelynek folytán Ő Felsége elrendelte, hogy a radnai völgyben lévő 27 volt határőrvidéki községnek, valamint Nagyfalu és Sajószentiván községeknek adassék vissza az «élelmezési alap».

A kincstári jogaikba ekként visszahelyezett 29 volt határőrvidéki község képviselői azon reményben, hogy a többi 15 volt határőrvidéki község is vissza fog helyezettetni kincstári jogaikba, 1861. szeptember 27., 29-én, október 5. és 6-án és 1862. szeptember 13. és 21-én Naszódon megtartott gyűléseikben, a kerületi hatóság képviselőjének a jelenlétében kijelentették, hogy a volt «ruházati-» és «élelmezési alap»-ok jövedelmei, amelyek a korcsmai jogból, a három hónapra terjedő, ugynevezett «kántor korcsmai» jogból, a hegyekből és az erdőkből folytak volt be, a jövőben mindenkoron nevelési és iskolai célokra fordíttassanak; továbbá, hogy a jövőben «osztöndij»-alpnak elnevezendő eddigi «ruházati alap»-ból és «iskolai alap»-nak elnevezendő eddigi «élelmezési alap»-ból, Naszódon egy teljes nyolc osztályu gimnázium, egy internátus, egy reáliskola, egy négy osztályu elemi iskola, egy leányiskola és Oláhszentgyörgyön, Telcsen, Zágrán, Monoron és Borgó-Prundon elemi vegyes iskolák állíttassanak fel. A fentnevezett községek ezen határozatukat egy «egyezségbe» foglalták.

Ezen «egyezség», a Naszódon létesítendő gimnáziumra vonatkozólag a többek között a következőket foglalta magában:

«Naszódon, amely ugy a határőrvidék fennállásakor, mint azóta is ezen kerület politikai hatóságainak a központja és székhelye, egy nyilvános joggal felruházott teljes román nemzeti gimnázium létesíttessék, amelyben mindenkinek, tekintet nélkül vallására és nemzetiségére, joga lehessen tanulni. Ezen gimnázium belső szervezetét és tantervét illetőleg, állíttassék össze egy szabályzat, amelyben világosan mondassék ki, hogy amíg ezen gimnázium fenn fog állani, abban a román legyen a tannyelv és hogy abban a gimnáziumban kötelező tantárgyképpen taníttassanak az ország többi nyelvei is, azután, hogy abban a gimnáziumban a román nemzeti történelem és a román irodalmi történet számára külön tanszékek állíttassanak fel, továbbá, hogy annak a gimnáziumnak I-ső osztálya az 1863/4. iskolai év elején, a többi osztályok pedig fokozatosan nyíttassanak meg és végül, hogy az a gimnázium Ő Felsége nevérol, «I. Ferenc József gimnázium»-nak neveztessék.»

Az «egyezség» továbbá azt is kimondta, hogy a gimnázium fentartására szolgáló alap feletti felügyeletet, a kormányon és a kerületi politikai hatóságon kívül, még a szamosujvári görög katolikus szentszék is gyakorolja.

A volt határőrvidéki alapok választmánya, az 1862. augusztus 17-én megtartott gyűléséből a kormányhoz, a Naszódon létesítendő gimnázium ügyében, az alapokról szóló számadások kapcsán, egy újabb kérvényt intézett, amely számadásokból kitűnt, hogy ezen alapok évi jövedelmeiből nemcsak az egyelőre algimnáziumnak tervezett iskola létesítése, fentartása és a többi határőrvidéki iskolák fentartása is biztosítva van, hanem azon alapok évi jövedelmeinek a feleslegéből, a létesítendő naszódi iskolák számára még megfelelő épületek is emelhetők.

Ezen újabb kérvény folytán a kerületi kapitányság 1863. május 9-én utasította a volt határőrvidéki alapok választmányát, hogy terjessze be a létesítendő gimnázium tantervét. Ezen utasítás folytán a választmány, 1863. június 27-ikén, egy kérvény kapcsán beterjesztette volt a tantervet, amely mindenekben meg egyezett a Thun-féle rendszerrel. A választmány a felterjesztett kérvényben arra is hivatkozott, hogy erre a gimnáziumra azért van szükség, mert Erdély egész északi részében, egyetlenegy görög katolikus, román nemzetiségű gimnázium sincs, aminek folytán ezen vidék fiai, nagy költségek árán, idegen gimnáziumokban kénytelenek tanulni.

Miután Mureşian Joáchim, a nagyszebeni kormányzó hivatalka, 1863. szeptember hó vége felé, magán uton arról értesítette a választmányt, hogy Ő Felsége, 1863. szeptember hó 3-ikán 1.722. szám alatt mindenekben helyben hagyta az 1861. augusztus 27-ikén kelt «egyezség»-et és megengedte a gimnázium létesítését, a választmány be sem várva a hivatalos értesítést, 1863. szeptember 28-án megtartott ülésében elhatározta, hogy 1863. október hó 4-ikén, Ő Felsége nevenapján, ünnepélyesen megnyitja a gimnázium I-ső osztályát, amelynek vezetését Lázár János és Pavelea Leo végzett görög katolikus papnövendékekre bízta.

Naşcu Vazul tanító, a választmány elnöke, köriratban értesítette erről a vidék intelligenciáját, amelyet egyuttal meg is hívott a gimnázium megnyitásának az ünnepségére.

A gimnázium megnyitásának az alkalmából, 1863. október hó 3-ikán este kivilágították a várost és a gimnáziumi épületet, amelynek homlokzatán a következő román felírás volt: «I. Ferenc József császárnak és protektornak, valamint a Ferenc József román gimnázium alapítóinak 1863. október 4. – II. Virtus Romana rediviva – a Haza – a Nemzet». A gimnázium egyik ablakában ki volt állítva Ő Felsége feldisített arcképe. A volt határőrvidék zenekara és a naszódi iskolák növendékei szerenádokat adtak a kerület kapitányának és alkaptányának. Az összegyűlt közönség azután a gimnázium elé ment, ahol elénekelve az «Ébredj román álmaidból» román himnuszot, Lázár János végzett papnövendék, mint a gimnázium tanára pedig a nap jelentőségét méltatta. Másnap, október 4-én, a naszódi görög ka-

tholikus templomban megtartott hálaadó isteni tisztelet után, a papság felszentelte a gimnázium épületét.

A tanév 1863. október hó 5-én nyitott meg. Az első osztályba 40 növendék iratkozott be. Az 1864/5. iskolai év elején a II-ik osztály, az 1865/6. iskolai év elején a III-ik osztály és az 1866/7. iskolai év elején a IV. osztály nyitott meg.

A gimnázium létesítésére vonatkozó hivatalos leiratok, csak 1864. május 15-én érkeztek meg a volt határőrvidéki alapok választmányához, amely ezen leiratban arra lett utasítva, hogy állítson össze az alapokból fentartott összes iskolákra vonatkozólag, egy «alapítványi alapszabályt» és hogy az iskolákat ugy szervezze, hogy azok megkaphassák a nyilvánossági jogot.

Az iskolai alapok bizottsága, ezen utasításnak megfelelőleg, 1865-beri állította össze a kívánt «alapítványi alapszabályt» és miután azt aláírta a kerületi kapitány és a szamosujvári görög katolikus román püspök, 1866-ban felsőbb jóváhagyás végett felterjesztett. Ezen alapszabályok azonban csak 1871. március 23-ikán hagyták jóvá.

A jóváhagyott alapszabályban kimondatott, hogy a volt «élelmezési alap» ezentul «központi iskolaalap»-nak fog nevezetni és hogy azt a «Naszódvidéki határőrvidéki iskolai alapok választmánya» és ennek közege: a «Naszódvidéki iskolai alapok kezelő-bizottsága» fogják kezelni, továbbá, hogy ez az alap a «naszódi legfőbb politiai hatóság», a «szamosujvári görög katolikus szentszék» ellenőrzése és a «provinciális magas királyi kormány» felügyelete alatt fog állani.

Miután az algimnázium negyedik osztálya is megnyitott 1867-ben, az iskolai alapok kezelő bizottsága, 1867. január 19-én utasította az iskolai alapok választmányát, hogy tegye meg a szükséges lépéseket az iránt, hogy az 1867/8. iskolai évtől kezdve a felső gimnázium osztályai fokozatosan nyitassanak meg. Az iskolai alapok választmánya, ebből a célból 1867. május 11-én a kerületi hatósághoz kérvényt intézett, amelyben számszerűleg kimutatta, hogy az alapoknak évi jövedelméből fentartható egy teljes nyolc osztályu gimnázium.

Miután ezen kérvényt kedvezően intézték el az illetékes felsőbbhatóságok, az 1867/8. iskolai év elején az V-ik, az 1868/9. iskolai év elején a VI-ik, az 1869/70. iskolai év elején a VII-ik és az 1870/1. iskolai év elején a VIII-ik osztály is megnyitott. Ennek következtében dr. Lázár János gimnáziumi igazgató, 1870. július 7-én az alapok választmányát az iránt kereste meg, hogy eszközölje az ki, hogy a gimnázium VIII-ik osztályának a növendékei, 1871-től kezdve érettségi vizsgálatot tehessenek. A szamosujvári görög katolikus szentszék ugyanilyen értelemben kereste meg, 1870. november hó 8-ikán 2.672. szám alatt a gimnázium igazgatóságát.

Ebből a célból az iskolai alapok választmánya, 1870. no-

vember 20-ikán, a kerületi hatóság útján, feliratot intézett a vallás és közoktatásügyi miniszterhez, akihez ugyanerre az ügyre vonatkozólag a szamosujvári görög katolikus szentszék is feliratot intézett. Ezen feliratokra azután a szamosujvári görög katolikus szentszék, a kolozsvári tankerületi főigazgatótól a következő átiratot kapta:

«9/1871. szám. Az erdélyi tankerületi főigazgatótól. Méltóságos g. k. püspöki Ordinariatus! A főméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszterium 1870. évi december hó 23-ikán 28.389. szám alatt kelt rendeletével, a naszódi görög katolikus 8 osztályu főgimnáziumot ideiglenesen nyilvánossági joggal felruházta és megengedte, hogy a folyó 1870/71. tanév kezdetétől, az e részben fennálló szabályokhoz alkalmazkodva, érettségi vizsgákat tarthasson és ezek felől államérvényes bizonyítványokat állíthasson ki. Miről a méltóságos g. k. püspöki Ordinariatust mult hó 7-ről 2.859. szám alatt kelt becses átirata csatolmányainak visszaküldése mellett, további szives eljárás végett azon megjegyzéssel értesitem, miszerint a nyilvánossági jognak végleges megadása, a jelenleg még tárgyalás alatt álló alapító oklevélnek megerősítése és jóváhagyása mellett fog megtörténni. Az ideiglenes nyilvánossági jognak megadása, valamint az érvényes érettségi vizsgáknak megtartásáról szóló engedélyről, a magyarországi tankerületi főigazgatók és tanintézetek egyidejűleg értesítették és azonkívül a «Budapesti Közlöny» című hirlapban is közzététetett. A naszódi görög katolikus főgimnáziumnál folyó tanévben megtartandó érettségi vizsgára nézve az intézkedés később fog megtétni. Kolozsvár, 1871. január 8-án. Tisztelettel lévén a méltóságos püspöki Ordinariatუსnak kész szolgája: Páll Sándor s. k. erdélyi tankerületi főigazgató.»

A szamosujvári szentszék erről az átiratról értesítette az iskolai alapok választmányát és a gimnázium igazgatóságát.

Később azután a vallás- és közoktatásügyi miniszterium részéről az alapítványi alapszabályok is jóváhagyattak.

A naszódi főgimnáziumban az első érettségi vizsgálat, 1871. július 3-án és 4-én tartatott meg.

A naszódi főgimnázium ma mindenekben a középiskolákról szóló 1883. évi XXX. törvényhez alkalmazkodik. A gimnázium jellege 1886. óta megváltozott.

Báró Bánffy Dezső, a határőrvidéki alapok királyi biztosa, 1886. október hó 2-ikán 2.023. szám alatt kelt leiratában arról értesítette az iskolai alapok választmányát, hogy a naszódi főgimnázium nem tekinthető és nem nevezhető «autonóm felekezeti» gimnáziumnak, hanem «alapítványi» gimnáziumnak fog az tekintetni és neveztetni és mint ilyen az állam közvetlen felügyelete és ellenőrzése alatt fog állani; az iskolai alapok választmánya pedig csakis a gimnáziumnak gazdasági ügyeiről fog gondoskodhatni, azonkívül megválaszthatja a gimnázium tanárait is,

akiket azonban állásukban, a vallás- és közoktatásügyi miniszter fog megerősíteni.

Ezen határozat értelmében, a naszódi főgimnázium kivételett a szamosujvári görög katolikus román szentszék fenhatósága alól és mindenkben a kolozsvári tankerületi főigazgató és a kormány fenhatósága alá helyeztetett.

Miután a gimnáziumi épület már nem volt megfelelő, az iskolai alapok választmánya, a gimnázium számára új épület felépítését határozta el. Az új épület alapköve 1887. október 4-ikén, Ő Felsége nevenapján tétetett le nagy ünnepek között. Az új épület, a gimnázium fennállásának 25 éves jubileuma alkalmából, 1888. október hó 4-ikén, Ő Felségének nevenapján szenteltetett fel nagy ünnepek között.

Az iskolai alapok választmánya és a gimnázium igazgatósága, a felszentelés ünnepére meghívták Ő Felségét, a vallás- és közoktatásügyi minisztert, a királyi biztost és a szamosujvári görög katolikus román püspököt is.

Ő Felsége a felszentelés ünnepélyén Báró Bánffy Dezső az akkori főispán és az alapok királyi biztosával; a vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig dr. Klamárik János, miniszteri tanácsossal képviseltették magukat.

Báró Bánffy Dezső főispán, az alapok királyi biztosa, a képviseltetési ügygyel kapcsolatban arról értesítette az iskolai alapok választmányát, hogy miután az egyetemen kívül egyik hazai iskola sem viseli a «Ferenc József» elnevezést, a minisztertanács nem engedte meg, hogy a naszódi főgimnázium továbbra is Ő Felsége nevét viselje.

A gimnáziumi épület felszentelését 1888. október 4-én nagy ünnepek között, dr. Szabó János szamosujvári görög katolikus román püspök végezte.

A gimnáziumi épülettel együtt szenteltetett fel a gimnázium zászlója is, amelyet a naszódi és a naszódvidéki román nők ajándékoztak, amely zászlón a következő latin és román felirat van: «Literae et virtus vestra felicitas.» – «Recunoscință fundatorilor și susținătorilor gimnasiunui.» (azaz magyarul: «Elismerés a gimnázium alapítóinak és fentartóinak») – «Damele române din Năsăud și jur la 4 octomvre 1888 junimei dela gimnasiunul superior gr-cat. românesc din Năsăud» (azaz magyarul: «A naszódi görög katolikus román főgimnázium ifjuságának, a naszódi és a naszódvidéki román nők, 1888. október hó 4-ikén»).

A gimnázium történetében 1888-tól kezdve, a gimnáziummal kapcsolatos internátus felállításának az eszméjén kívül, semmi lényegesebb dolog nem adta elő magát.

A gimnáziummal kapcsolatos internátus létesítésére vonatkozólag, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium hozzájárult a nyolcas erdőbizottság azon határozatához, amely szerint a volt naszódvidéki határőri községek egyesítve kezelt erdőalapjából, a

gimnázium fentartási céljaira és különösen az ezen gimnáziummal kapcsolatban felállítandó internátus építésére és fentartására 400.000 koronát szavazott meg. Így tehát a tervbe vett internátus nem sokára fel fog épülni és át fog adni rendeltetésének.

II.

A gimnázium alapjára és fentartására vonatkozó adatok.

1. Alapszabályok, szabályzatok és utasítások.

A gimnázium fentartására szolgáló «Naszódvidéki központi iskola- és ösztöndij-alapok» alapszabályait Ő Felsége, 1888. évi december hó 31-én hagyta jóvá.

Az iskolai és ösztöndij alapok igazgató választmánya, az ezen alapszabályok alapján, a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával, 1889-ben a következő szabályzatokat és utasításokat léptette életbe:

I. A naszódvidéki központi iskola és ösztöndij alapok közgyűlésének tanácskozására vonatkozó szervezeti és ügyviteli szabályzatot.

II. A naszódvidéki központi iskolai és ösztöndij alapok igazgató választmányára vonatkozó szervezeti és ügyviteli szabályzatot.

III. A naszódvidéki központi iskola és ösztöndij alapok kezelő hivatalára vonatkozó szervezeti szabályzatot.

IV. A naszódvidéki központi iskolai és ösztöndij alapok kezelő hivatalára vonatkozó ügyviteli utasítást.

V. A naszódvidéki központi iskolai és ösztöndij alapokra vonatkozó pénztári és számviteli utasítást.

VI. A naszódvidéki központi ösztöndij alapból kiosztandó ösztöndíjak és segélyekre vonatkozó szabályzatot.

2. A közgyűlés és az igazgató választmány.

A központi iskola és ösztöndij alapok, az alapszabályok értelmében, az 58 tagból álló közgyűlés és a 11 tagból álló igazgató választmány felügyelete és kezelése alatt állanak.

A közgyűlést képezi:

a) az 1886 : XXII. t.-c. értelmében a következő negyvenöt: Monor, Gledény, Kissajó, Nagyfalva, Sajószentiván, Néposz, Földra, Kisilva, Oláhszentgyörgy, Májer, Ujradna, Óradna, Nagyilva, Magura, Szentjózsef, Less, Naszód, Bikis, Hordó, Szálva, Romuli, Telcs, Gaureny, Szuplaj, Pojeny, Zágra, Runk, Mititei, Makód, Párva, Nagyrebra, Kisrebra, Románbudak, Rágla, Oroszborgó, Alsóborgó, Középborgó, Felsőbörgó, Borgóprund, Borgóbeszterce, Borgótiha, Marosbörgó, Kosna, Marosoroszfalu és Monosfalva községben szervezett községi képviselőtestület által, a járási főszolga-

biró akadályoztatása esetén, a szolgabíró elnöklete alatt, 6 évi időtartamra választandó egy-egy bizottsági tag;

b) a kormány által a vármegye bizottsági tagjai közül kinevezendő 12 tag és

c) a gimnázium igazgatója.

A közgyűlés elnökét maga a közgyűlés választja 6 évre. Az elnököt a vallás- és közoktatásügyi miniszter erősíti meg.

Az igazgató választmány áll:

a) a közgyűlés elnökéből, aki egyszersmind az igazgató-választmány elnöke is; *b)* a közgyűlés által választandó 6 tagból; *c)* a szamosujvári görög katolikus püspök által kinevezendő egy tagból; *d)* Beszterce-Naszód vármegye közgyűlése által választandó egy tagból; *e)* a kezelő főtisztból és *f)* a naszódi főgimnázium igazgatójából.

Ezen igazgató-választmány hatásköre 6 évre terjed.

A közgyűlésnek és az igazgató választmánynak jelenlegi elnöke: Domide Gerászim, besztercei görög katolikus román esperes.

3. A naszódvidéki „központi iskola”, valamint az azzal együtt kezelt magánalapok.

(Az 1904. évi zárszámadás adatai alapján.)

1. A «központi iskola» alap

A) Ingatlan vagyon:

1. Belsőségek	33 hold	178 □-öl
2. Szántó föld, rét, legelő	1.140 „	1.154 „
3. Erdő	168 „	465 „

B) Ingó vagyon:

Aktiva	1,825.381 K 60 f.
Passzíva	153.363 „ 12 „

Tiszta ingó vagyon ..... 1,672.018 K 48 f.

C) Pénztári forgalom:

Bevétel	209.630 K 02 f.
Kiadás	204.693 „ 32 f.

Pénztári maradvány ..... 4.990 K 70 f.

2. A «központi ösztöndíj» alap

A) Ingatlan vagyon:

1. Belsőségek	91 hold	1.399 □-öl
2. Szántó föld, rét, legelő	830 „	457 „
3. Erdő	9.990 „	656 „

B) A tiszta ingó vagyon ..... 384.556 K 03 f.

C) Pénztári forgalom:

Bevétel	67.771 K 50 f.
Kiadás	67.560 „ 04 „

Pénztári maradvány ..... 211 K 46 f.

3. Tápiintézeti (internátusi alap)	34.011 K 76 f.
4. Tancs Simon-féle magánalapítvány	27.956 „ 28 „
5. Pap György-féle magánalapítvány	2.710 „ 99 „
6. Lázár Anasztázia-féle magánalapítvány	3.653 „ 33 „
7. Mikes Flórián-féle magánalapítvány	488 „ 41 „
8. Lupsai Kelemen I. magánalapítvány	5.510 „ 01 „
9. Lupsai Kelemen II. magánalapítvány	4.514 „ 91 „
10. Lupsai Kelemen III. magánalapítvány	2.251 „ 83 „
11. Lupsai Kelemen IV. magánalapítvány	11.858 „ 98 „

A naszódvidéki központi iskola és ösztöndíjalapok, valamint az azokkal együtt kezelt magánalapok együttvéve kitesznek tehát:

A) Ingatlan vagyonban:

1. Belsőiségekben	124 hold 1.577 □-ölet
2. Szántóföldben, rétben és legelőben	1.971 „ 11 „
3. Erdőben	10.158 „ 1.121 „

Összesen tehát: 12.254 hold 1.109 □-ölet

B) Ingó vagyonban)

Aktívában	2.301.894 K 13 ft.
Passzívában	153.363 „ 12 „

A tiszta ingó vagyon tehát kitesz: 2,148.531 K 01 ft.

Az alapok bevétele	277.401 K 52 f.
Az alapok kiadása	272.199 „ 16 f.

Pénztári maradvány: 5.202 K 16 f.

4. A naszódvidéki „központi iskola” és „ösztöndíj”-alapokból fentartott intézményekre és ösztöndíjakra vonatkozó adatok.

a) A központi iskolaalapról ez idő szerint fentartatnak:

1. Naszódon egy nyolc osztályu román tannyelvű főgimnázium, amelynek a fentartására az iskola alap (az 1904. évi zárszámadások szerint) 43.795 K 48 f.-t fordított.

2. Naszódon egy román tannyelvű elemi fiú- és leányiskola, amelynek a fentartására az iskola alap (az 1904. évi zárszámadások szerint) 11.598 K 38 f.-t fordított.

3. Monoron egy román tannyelvű elemi népiskola, amelynek a fentartására az iskola alap (az 1904. évi zárszámadások szerint) 6.058 K-t fordított.

4. Borgóprundon egy román tannyelvű elemi népiskola, amelynek a fentartására az iskola alap (az 1904. évi zárszámadások szerint) 6.376 K 76 f.-t fordított.

Az iskola alap, iskolák fentartására (az 1904. évi zárszámadások szerint) összesen tehát 67.828 K 62 f.-t fordított.

b) A központi „öszöntődíj”-alapról évi öszöntődíjképpen a következő rendszerezett öszöntődíjas helyekre adatnak öszöntődíjak.

1. Jogi pályára hat 600–600 koronás öszöntődíj, azaz	3600 K
2. Bölcsészeti, szépművészeti pályára négy 600–600 koronás öszöntődíj, azaz	2.400 „
3. Orvosi pályára három 600–600 koronás öszöntődíj, azaz	1800 „
4. Kereskedelmi akadémiára egy 600 koronás öszöntődíj, azaz	600 „
5. Gazdasági akadémiára egy 600 koronás öszöntődíj azaz	600 „
6. Műegyetemi pályára két 600–600 koronás öszöntődíj, azaz	1.200 „
7. Erdészeti és bányászati pályára egy 600 koronás öszöntődíj, azaz	600 „
8. Polgári iskolai tanárképzőre egy 600 koronás öszöntődíj, azaz	600 „
9. Községi közigazgatási tanfolyamra két 600–600 koronás öszöntődíj, azaz	1.200 „
10. Állatorvosi pályára egy 600 koronás öszöntődíj, azaz	600 „
11. Posta és távirda pályára egy 600 koronás öszöntődíj, azaz	600 „
12. Hadapródoknak négy 300–300 koronás öszöntődíj, azaz	1.200 „
13. Tanítóképző intézetre nyolc 240–240 koronás öszöntődíj, azaz	1.920 „
14. Iparos tanoncok részére tíz 60–60 koronás öszöntődíj, azaz	600 „

Öszöntődíjképpen kiosztatik tehát évenként 17.520 K

Öszöntődíj csak legalább is jó érdemjegyű előmenetelű tanulóknak adományoztatik.

Segély címén ebből az alapról évenként 3.951 K 36 f. osztatik ki. Ezen összegből olyan szegénysorsu pályázók segélyeztetnek, akik nem tudják igazolni a «jó» érdemjegyű előmenetelt, továbbá, akik olyan pályán vannak, amelyekre az alapszabály értelmében nem adható öszöntődíj.

A központi öszöntődíjalapról összesen tehát 21.471 K 36 f. osztatik ki öszöntődíjakra és segélyekre.

Az előirányzott öszöntődíjak az 1906. évben nem osztattak ki, mert a vallás- és közoktatásügyi miniszter nem döntött abban a kérdésben, hogy adassanak-e öszöntődíjak a volt határőrvidékhez tartozó nem román tanulóknak is?, akiknek az öszöntődíj alapok igazgató válaszmánya nem akar öszöntődíjat adni.

III.

A gimnáziumra vonatkozó 1906/7. iskolai évi adatok.

A gimnázium igazgatója: Gheție János.

A tanári kar áll: 1 igazatóból, 13 tanárból és 6 hitoktatóból.

Miután a gimnázium tannyelve a román, az összes tantárgyak román nyelven adattak elő, kivéve a IV–VIII-ik osztályokban a magyar nyelvet és irodalmat.

A gimnáziumban a következő rendkívüli tantárgyak adattak elő: *a)* a francia nyelv, *b)* a szabadkézi rajz, *c)* az egyházi ének, *d)* a világi ének és *e)* a zene.

Az összes rendkívüli tantárgyak díjmentesen tanítottak.

Az intézet kebelében egy gyermek-, egy férfi- és egy vegyes dalárda, egy zenede és egy ifjusági önképzőkör állott fenn.

Az intézet önképzőköre.

Az önképzőkör rendes tagjai a VII. és VIII osztály tanulói. A képzőgyűléseken 16 eredeti munkát, 1 magyarból és 1 német nyelvből való fordítást, 21 bírálatot olvastak fel, azonkívül 19 költeményt és 3 szindarabot adtak elő. A felolvasott munkák és előadott költemények és szindarabok tulnyomó részükben románok voltak. Az önképzőkör október 4-én és március 2-án irodalmi és zeneestélyt rendezett.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. október 4-én, a király nevenapján;
2. 2 november 19-én Szent Erzsébet napján, az elhunyt Erzsébet királyné emlékére;
3. április 11-én, az 1848-iki törvények szentesítésének az emlékére;
4. június 8-án, a koronázás évfordulóján.

Kirándulások és majális.

A tanulók az év folyamán kisebb-nagyobb csoportokban több botanikus és geológiai kirándulást tettek a szomszédos községekbe. A majális május 25-én tartott meg.

Az 1906/7 iskolai év statisztikai adatai.

Különböző adatok		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen	
Az iskolai év elején beiratkozott		41	50	35	35	39	23	33	31	287	
Az év végén maradt		38	48	33	36	36	25	28	32	276	
Megvizsgált magántanulók		–	1	–	2	1	2	2	2	10	
Az osztályozott tanulók közül:											
Hitfelekezetük szerint	római katolikus	1	1	–	3	1	–	2	–	8	
	görög katolikus	28	37	24	29	22	18	18	27	203	
	görög keleti	7	7	8	4	11	7	8	3	55	
	evang. lutheránus	–	–	–	–	1	–	–	–	1	
	evang. református	1	1	–	–	–	–	–	–	2	
	izraelita	1	2	1	–	1	–	–	2	7	
Nemzetiségük szerint	magyar	2	3	1	2	2	–	2	–	12	
	román	35	44	32	33	33	25	26	30	258	
	német	1	1	–	1	1	–	–	2	6	
Illetőségük szerint	beszterce-naszód vármegyei	21	36	19	23	17	12	17	18	163	
	más vármegyebeli	17	12	13	13	19	13	10	14	111	
	romániai	–	–	1	–	–	–	1	–	2	
A tanulók közül	felsőbb osztályba léphet	26	31	20	19	21	13	21	32	183	
	megbukott	12	17	13	17	15	12	7	–	93	
A tanulók szüleinek a foglalkozása	ter- melő	önálló nagybirtokos és nagybérelő	–	–	–	–	–	–	–	–	
		kisbirtokos és kisbérelő	15	26	17	14	14	11	14	11	122
		alkalmazott	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	iparos	önálló nagyiparos	–	–	–	–	–	–	–	–	–
		kisiparos	2	1	–	–	3	1	1	1	9
		alkalmazott	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	kereskedő és vállalkozó	önálló nagykereskedő v. vállalkozó	–	–	–	–	–	–	–	–	–
		kiskereskedő vagy vállalkozó	2	3	1	–	1	–	–	1	8
		alkalmazott	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	tiszt- viselő	állami és megyei	4	1	3	5	2	–	2	5	22
		magán	–	2	–	–	2	–	1	3	8
	orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök stb.		8	15	9	15	13	12	10	11	93
napszámos, szolga		2	–	2	1	–	–	–	–	5	
magánzó		5	–	1	1	1	1	–	–	7	

Érettségi vizsgálat.

Az írásbeli érettségi vizsgálatra összesen 35 tanuló jelentkezett, akik közül mindnyájan szóbeli érettségi vizsgálatra bocsáttattak, ezek közül 4 tanuló betegség miatt nem jelentkezett. Ezek szerint Kuncz Elek kolozsvári tankerületi főigazgató elnöklése alatt, június 26–30 napjain megtartott szóbeli érettségi vizsgálatra 31 jelölt bocsáttatott, akik közül 25 érettnak nyilvánított, 6 pedig visszautasított, akik közül 5, három hónapra és 1, egy évre vettették vissza.

*Könyvtárak és szertárak stb.***a) Tanári könyvtár.**

A tanári könyvtár az 1906/7. iskolai év végén 4.996 kötetet kitevő 3.716 műből állott, amelyeknek értéke 21.500 K. A tanári könyvtár az 1906/7. iskolai évben 84 kötetet kitevő 67 művel szaporodott, amelyeknek értéke 449 koronát tett ki.

A tanári könyvtárnak 41 hirlap és folyóirat járt, amelyek közül 20 magyar, 5 német és 16 román volt, ezen utóbbiak közül 9 romániai volt.

b) Ifjúsági könyvtár.

Az ifjúsági könyvtár az 1906/7. iskolai év végén 3.026 kötetet kitevő 2.687 műből állott. Az ifjúsági könyvtár az 1906/7. iskolai évben 625 kötetet kitevő 587 művel szaporodott, amelyeknek értéke 1.254 K 02 fillért tett ki.

c) Természetrajzi szertár.

A természetrajzi szertár 1.467 állattani, 5.522 növénytani, 2.216 ásványtani és 119 vegyes, összesen 9.324 tárgyból, illetve preparatumból állott, amelyeknek az értéke 4.643 K 46 f.

d) Természettani és vegytani szertár.

A természettani és a vegytani szertár 20 fali táblából 269 vegyszerből és 606 készülékből állott, amelyeknek az értéke 10.298 K 46 fillér.

e) Földrajzi szertár.

A földrajzi szertár 72 térképből, 1 földgömbből, 1 planetariumból, 39 földrajzi tájképből és 13 vegyes tárgyból állott, amelyeknek az értéke 1.161 K.

f) Filologiai, történeti és művészeti muzeum.

A filologiai, történeti és művészeti muzeum 392 tárgyból állott, amelyeknek az értéke 1.439 K 54 fillér.

g) Éremgyűjtemény.

Az éremgyűjtemény 198 ezüst-, 504 réz- és bronzéremből és 30 bankjegyből állott, amelyeknek az értéke 180 K.

h) Rajz- és szépírási gyűjtemény.

A rajz- és a szépírási gyűjtemény 3.731 mintából, 526 modellből állott, amelyeknek az értéke 5.023 K.

i) Tornaterem.

A tornateremben 313 tornaszer volt, amelyeknek az értéke 2.084 K 28 f.

j) Zeneszertár.

A zeneszertár 78 darab hangszerből, 301 partitúrából, 83 butordarabból, 134 egyéb tárgyból állott, amelyeknek az értéke 2.917 K 99 f.

Az intézet könyvtárai, muzeumi és szertárai az 1906/7. iskolai év végén összesen: 55.542 K 73 fillért képviselnek.

Az intézet ösztöndijas és segélyezett tanulói.

a) Ösztöndíjban részesültek:

1. A balázsfalvai «Alutan» alapból 1 tanuló 120 K, 1 tanuló pedig 80 K évi ösztöndíjban részesült.

2. A szamosujvári püspöki szentszéktől 1 tanuló 120 K évi ösztöndíjban részesült.

3. A nagyszebeni «Cologea» alapból 1 tanuló 120 K évi ösztöndíjban részesült.

Összesen tehát 4 tanuló évi 440 K ösztöndíjban részesült.

b) Segélyben részesültek:

1. Az oláhszentgyörgyi «Maxim Lica»-féle alapítványból 2 tanuló 20–20 korona segélyben részesült.

2. A «diák-asztal»-nál 8 tanuló ingyen ebédben részesült, ami 1020 koronába került.

Az ösztöndíjak és segélyek összesen tehát 1500 koronát tettek ki.

Alapok és alapítványok.

A naszódi alapítványi főgimnáziumot a naszódvidéki központi iskola alap tartja fenn, amelynek különálló kezelősége van. Az 1906. évben ezen alapból a gimnázium fentartására 44.382 K 08 f. fordítottatott.

A gimnáziumnak a következő alapjai és alapítványai vannak:

1. «A gimnáziumi tanulók betegsegélyező alapja». Ez az alap, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által, 1904. évi 32.170. szám alatt jóváhagyott alapszabályok alapján létesült. Az alap célja a beteg tanulók részére egy kórháznak a felállítása és fentartása Naszódon és azoknak a szükséges gyógyszerekkel való ellátása. Addig is azonban, amíg ez a kórház létesülni fog, ebből az alapból betegség esetén teljesen szegény tanulók étellel, esetleg külön lakással és ingyenes gyógykezelésben részesülnek. Ezen alap tagjai a gimnázium összes tanulói. Tagsági díj fejében, minden tanuló a beiratás alkalmából 2 K-t fizet. Ezen alap számadásai minden évben felterjesztendőek a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak.

Az 1906/7. iskolai évben ebből az alpból gyógyszerekre és egyéb segélyekre 675 K 31 fillér adatott ki. Az alap az 1906/7. iskolai év végén 17.828 K 79 fillért tett ki.

2. «A gimnázium számára szükséges szerek alapja» az 1906/7. iskolai év végén 11.992 K 33 fillért tett ki.

3. «Az ifjúsági könyvtár és önképzőkör alapja». Ezen alpnak szabályzatát a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1904. április 30-án, 32.727. szám alatt hagyta jóvá. Ezen alap célja: *a)* az ifjúsági könyvtár ellátása a szükséges könyvekkel és butorzattal, továbbá a szegénysorsu, jó magaviseletű és előmenetelű tanulóknak ingyen tankönyvekkel való ellátása; *b)* az ifjúsági olvasóterem ellátása a szükséges felszereléssel; *c)* az ifjúsági önképzőkör ellátása a szükséges iróeszközökkel; *d)* a kiválóbb munkásságot kifejtett vagy a szavalás terén magukat kitüntetett önképzőköri tagok megjutalmazása. Ezen alap tagjai: a gimnázium összes tanulói. Tagsági díj fejében minden tanuló a beiratás alkalmából 2 K-t tartozik fizetni. Ezen alap számadásai minden évben felterjesztendő a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak. Ebből az alpból az 1906/7. iskolai évben ifjúsági iratokra és folyóiratok beszerzésére, jutalmazásokra stb. 1.149 K 05 fillér adatott ki. Ezen alap az 1906/7. iskolai év végén 1176 K 02 fillért tett ki.

4. A «diák-asztal» alapja. Ez az alap az 1904/5. iskolai év folyamán létesült. Alapszabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszter hagyta jóvá. Ezen alap 1906. évi október 1-től 1907. június 30-ikáig 8 szegénysorsu tanulót látott el ingyen ebéddel, ami 1020 koronába került. Ez alap az 1906/7. iskolai év végén 6089 K 40 f-t tett ki.

5. Az «Iskolai kirándulások» alapja, az 1906/7. iskolai év végén 556 K 79 f-t tett ki.

6. A «Vasilie Naşcu» segélyegylet. Ezen egylet célja a gimnázium szegénysorsu és jó magaviseletű tanulók segélyezése. Ez az egylet 1890-ben létesült. Tagjai: alapítók, rendesek és segélyezők. Az alapító tagok tagsági díja egyszer és mindenkorra 40 K, a rendes tagoké pedig évi 2 K. Vagyona az 1906/7. iskolai év végén: *a)* az érintetlen alap 6.600 K 99 f; *b)* a rendelkezési alap 1.237 K 48 f; összesen 7.838 K 47 fillér. Ez az alap az 1906/7. iskolai évben 100 K segélyt adományozott a «diák-asztal» alapja részére, továbbá iskolai könyveket szerzett be, amelyeket ingyenes használatra adott szegénysorsu, jó magaviseletű és előmenetelű tanulóknak.

A gimnázium alapjai és alapítványai tehát – a fentartási alapon kívül – az 1906/7. iskolai év végén 45.481 K 80 f-t tettek ki.

A gimnázium alapjai, alapítványai, valamint könyvtárai, muzeumi és szertárai tehát az 1906/7. iskolai év végén 101.024 K 53 f-t tettek ki.

A tanulók által fizetendő tandij- és más díjak, valamint egyéb adatok.

Tandijképpen a 45 alapító községben illetőséggel bíró tanulók évi 6 koronát; a más vidékbeli illetőségű tanulók a négy alsó osztályban évi 12 koronát, a négy felső osztályban pedig évi 20 koronát fizetnek. A tandijon kívül minden egyes tanuló köteles még fizetni a beiratás alkalmából: a tanári nyugdíjalap javára 6 K-t, a beteg tanulók segélyező egylete javára 2 K-t, a rajzeszközök alapja javára 2 K-t, az ifjusági könyvtár javára 2 K-t és a gimnáziumi értesítőért 2 koronát, azaz összesen 14 koronát.

Az iskolai év az új-naptár szerint kezdődik és záródik.